

Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva

Aktuálne otázky trestnej zodpovednosti
zborník príspevkov z vedeckej konferencie

zostavil Jozef Medelský a kol.

Paneurópske právnické dni
2. elektronická konferencia
26. – 30. máj 2014
Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Aktuálne otázky trestnej zodpovednosti. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie.

Paneurópske právnické dni 26. - 30. máj 2014

II. elektronická konferencia konaná pod záštitou dekana Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc. na tému Aktuálne otázky trestnej zodpovednosti, ktorá sa uskutočnila dištančnou formou.

Zostavil:

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.

JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová

JUDr. Marcela Tóthová, PhD.

JUDr. Ing. Ladislav Vlachovič

Recenzenti:

Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

Organizačný výbor konferencie:

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.

JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová

JUDr. Marcela Tóthová, PhD.

JUDr. Ing. Ladislav Vlachovič

Za jazykovú úpravu a pôvodnosť zodpovedajú samotní autori príspevkov.

© Paneurópska vysoká škola 2014

ISBN 978-80-8155-034-8

EAN 9788081550348

OBSAH

Gevorg Ayrumyan: <i>Trestná zodpovednosť a administratívna zodpovednosť podľa platnej právnej úpravy</i>	4
Jozef Gabík: <i>Osobitosti trestnej zodpovednosti pri eutanázii</i>	18
Alexandra Kapišovská: <i>Zodpovednosť právnických osôb podľa Dohovoru OECD o podplácaní zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách</i> .	23
Zuzana Medelská Tkáčová: <i>Právne následky trestných činov v systéme common law</i>	57
Jozef Medelský: <i>Prečo potrebujeme trestnú zodpovednosť právnických osôb?</i>	70
Antonín Nesvadba: <i>Aspekty spolupráce vyšetrovateľa so súdnymi znalcami pri dokazovaní trestnej zodpovednosti páchatel'ov trestných činov proti životu a zdraviu</i>	78
Tomáš Petko: <i>Možná trestnoprávna zodpovednosť lekárov pri rešpektovaní žiadosti pacienta neposkytnúť zdravotnú starostlivosť</i>	84
Adam Petrovič: <i>Komparácia škandinávskych koncepcií vývinových štádií trestnej činnosti</i> ..	93
Jozef Stopka: <i>Trestná zodpovednosť páchatel'a trestného činu vo vzťahu k poškodenému</i> ...	111
Martin Šátek: <i>Trestná zodpovednosť právnických osôb v Slovenskej republike</i>	120
Dominik Škohel: <i>Trestná zodpovednosť v súvislosti s trestným činom opilstva</i>	129
Bystrík Šramel: <i>Trestná zodpovednosť mladistvých vo svetle vybraných medzinárodnoprávných dokumentov</i>	139
Juraj Tittl: <i>Úmyselné zavinenie v trestnom práve</i>	150
Ladislav Vlachovič: <i>Trestná zodpovednosť právnických osôb v Slovenskej republike</i>	160

Trestná zodpovednosť a administratívna zodpovednosť podľa platnej právnej úpravy

Gevorg Ayrumyan

Abstrakt

Príspevok spracováva trestnoprávnu a administratívnu zodpovednosť výlučne v kontexte s princípom *ne bis in idem* podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Najprv je vymedzený pojem „delikt“ v rovine trestného a správneho práva. Následne pojem „trest“ ako prekážka veci rozhodnutej v prípade, ak je uložený tomu istému páchatel'ovi za ten istý čin v správnom a trestnom konaní. Taktiež ponúka výber rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré sa viažu k trestom uloženým v rozpore s princípom nie dvakrát v tej istej veci. V závere opisuje aplikačné zásady daného inštitútu použiteľné v slovenskom právnom poriadku.

Kľúčové slová

delikt, trest, sankcia, trestné konanie, správne konanie

Abstract

This article pursues the issue of criminal and administrative responsibility exclusively in accordance with the principle of *ne bis in idem*, under the case law of the European Court of Human Rights. Initially it defines the term “delict” in the scope of criminal and administrative law. Subsequently the term “punishment” as a barrier to a conclusive ruling in the case when it is imposed on the same offender for the same offense in an administrative and criminal proceeding. The article proffers a summary of the decisions of the European Court of Human Rights, that are in connection with penalties imposed against the principle of not twice in the same case. The conclusion describes the principles of application of the given institute in the Slovak system of law.

Keywords

offense, punishment, penalty, criminal proceeding, administrative proceeding

Úvod

Pre posúdenie trestnoprávnej a administratívnej zodpovednosti, ktorá nastáva pri porušení noriem trestného a správneho práva v súvislosti s trestom, ktorý môže byť uložený, je nevyhnutné posúdenie aplikácie princípu *ne bis in idem*. V rámci posúdenia princípu *ne bis in idem* zameriame našu pozornosť práve na rozhodovaciu prax Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „Európsky súd“ alebo „ESLP“) a slovenských súdov. Avšak ešte pred tým, ako pristúpime k analýze súdnych rozhodnutí, je potrebné vymedziť pojem „delikt“, keďže delikty môžu byť trestnoprávne a správne, resp. pre naše potreby to budú prevažne priestupky.

Judikatúra Európskeho súdu vymedzila pojem „trestný delikt“ ako priestupky, ktorých skutková podstata, t.j. objekt, subjekt, objektívna stránka a subjektívna stránka, sa zhoduje so skutkovou podstatou trestných činov obdobného charakteru. Prejavuje sa to najmä pri priestupkoch proti majetku podľa ust. § 50 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o priestupkoch“) v porovnaní s trestným činom krádeže podľa ust. § 212 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon / TZ“).¹

Jednou z najčastejších rozporuplných otázok v predmetnej problematike sú práve priestupky na úseku dopravy, resp. odobratie vodičského preukazu, alebo v niektorých štátoch zníženie počtu bodov, čo v konečnom dôsledku znamená, že odobratie vodičského preukazu nastane automaticky.

V súvislosti s vyššie uvedeným sa žiada, aby orgány činné v správnom konaní a súdy v trestnom konaní pri ukladaní trestu mali na zreteli nie len slovenský právny poriadok, ale aj zásady ukladania trestov, ktoré ESLP určil svojou judikatúrou.

Deliktuálna zodpovednosť

Povaha trestu

Konanie v rozpore s dopravnými predpismi býva prejednávané policajnými alebo inými správnymi orgánmi priamo na mieste alebo bezprostredne po čine. Neskôr, po prejednávaní priestupku, sa môže voči vodičovi začať aj trestné stíhanie v súvislosti s tým istým porušením, resp. porušenie v osobitnej rovine môže za určitých podmienok predstavovať konanie v rozpore s trestným zákonom. Otázna v danej veci je však prípustnosť opätovnej sankcie. Pre posúdenie, či sankcia uložená v správnom konaní predstavuje prekážku v podobe *ne bis in idem*, je nevyhnutné vyriešiť

¹ Skutková podstata priestupkov sa prejavuje nie len v zhode s trestným činom krádeže podľa § 212 TZ, ale so spreneverením (§ 213), podvodom (§ 221), poškodzovaním cudzej veci (§ 245, § 246) alebo medzi skutkovou podstatou priestupkov proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa § 22 Zákona o priestupkoch a skutkovými podstatami trestných činov falšovania a pozmeňovania identifikačných údajov motorového vozidla (§ 220), poškodzovanie a ohrozovanie prevádzky všeobecne prospešného zariadenia [§ 286 ods. 1 písm. a)], ohrozenie pod vplyvom návykovej látky (§ 289), opilstva (§ 363) a iné.

otázku, či uložená sankcia má „trestnú“ povahu.

Prax Európskeho súdu nepriamo poukazuje na to, že „trestnú“ povahu majú všetky priestupky podľa právneho poriadku Slovenskej republiky, resp. podľa Zákona o priestupkoch.² Z uvedeného je možné vyvodiť záver, že všetky priestupky proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa ust. § 22 Zákona o priestupkoch majú „trestnú“ povahu v zmysle Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“). To znamená, že v konečnom dôsledku by sa dalo povedať, že právoplatný trest za správny delikt zakladá prekážku veci rozhodnutej, čo bráni opätovnému stíhaniu za ten istý skutok v správnom alebo trestnom konaní.

Rozporuplným vo vyššie uvedenej veci je to, či trest, ktorý zakladá prekážku veci rozhodnutej, je len sankciou uloženou podľa Zákona o priestupkoch, alebo je ním aj uloženie opatrení podľa zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o cestnej premávke“), napr. vo forme zadržania vodičského preukazu (§ 70 a § 71) alebo obmedzenia a odobratia vodičského preukazu (§ 92) podľa citovaného zákona. Európsky súd v tejto problematike zastáva názor, že „trestom“ je aj zadržanie a odobratie vodičského preukazu, ak k nemu dôjde na dlhšiu dobu.³ Príkladom je belgický zákon, ktorý dovoľuje predbežné odobratie vodičského oprávnenia do momentu, v ktorom súd rozhodne, najviac na 15 dní. Túto lehotu možno za istých okolností predĺžiť maximálne na 45 dní. Taktiež je potrebné poukázať, že Európsky súd v jednom zo svojich rozhodnutí argumentoval, že "... aj keď vnútroštátne právo kvalifikuje odobratie vodičského oprávnenia ako administratívne opatrenie, vykazuje takéto opatrenie vzhľadom na stupeň svojej závažnosti trestajúcu a odradzujúcu povahu a rovná sa tak trestnej sankcii..."⁴

K vyššie uvedenej problematike odpočtu bodov za porušenie dopravných predpisov EŠLP svojou rozhodovacou činnosťou dospel k záveru, že sankcia vo forme odpočtu bodov má tiež trestný charakter. Neberúc do úvahy, že podľa francúzskeho právneho poriadku je tento postup len administratívne opatrenie bez súvislosti s trestným právom, resp. trestným konaním. Odpočet bodov má síce preventívny charakter, avšak prejavuje sa aj represívne, t.j. podobne ako sekundárny trest. Právo v podobe môcť legálne riadiť motorové vozidlo je právom, ktoré sa vykonáva dennodenne a je garantované ústavou v prenesenej forme slobodného výberu a výkonu povolania.⁵ Skutočnosť, že

² Pozri bližšie Lauko proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 26138/95, rozhodnutie EŠLP z 2. septembra 1998 a Kadubec proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 27061/95, rozhodnutie EŠLP z 2. septembra 1998.

³ Pozri bližšie Nilson proti Švédsku, sťažnosť č. 73661/01, rozhodnutie EŠLP z 13. decembra 2005 a R.T. proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 31982/96, rozhodnutie EŠLP z 30. mája 2000.

⁴ Pozri bližšie Maszni proti Rumunsku, sťažnosť č. 59892/00, rozhodnutie EŠLP z 21. septembra 2006.

⁵ Vo veci Malige proti Francúzsku, sťažnosť č. 27812/95, rozhodnutie EŠLP z 23. septembra 1998, Európsky súd uznal, že odobratie vodičského preukazu môže ovplyvniť realizáciu slobody pohybu a výberu povolania a za „trestnú sankciu“ označil nielen samotné odobratie

dôjde k odobratiu vodičského preukazu alebo odpočtu bodov môže, ale aj nemusí viesť k jeho odobratiu, t.j. dá sa tvrdiť, že takýto postih má charakter „trestnej“ sankcie.

Podľa francúzskeho vnútroštátneho práva odpočítanie bodov predstavuje primárnu sankciu zo strany súdu, ktorá je vyznačená políciou v jej evidencii, a to aj napriek tomu, že je oddelená od uloženia sankcie súdom (bez osobitného rozhodnutia), nemožno zmeniť charakter tohto opatrenia v podobe trestnej sankcie. Opačný postoj bol prezentovaný vo veci Escoubet proti Belgicku, kde Európsky súd v pomere 14:3 nevnímal okamžité odobratie vodičského oprávnenia za trest.⁶

Bruselský odvolací súd vo vyššie uvedenej veci mimo iného uviedol, že „okamžité odobratie vodičského oprávnenia podľa ust. § 55 zákona zo dňa 16. marca 1968 o cestnej doprave nie je trest, ale preventívne opatrenie navrhnuté tak, aby sa nebezpečný vodič okamžite vyčlenil z ciest na určité časové obdobie“. V predmetnom konaní Belgicko argumentovalo tvrdením, že nedošlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru, keďže k okamžitému odobratiu vodičského oprávnenia nedošlo v trestnom konaní. Naopak, pán Escoubet tvrdil, že okamžitým odobratím vodičského oprávnenia na základe rozhodnutia prokurátora, bez možnosti účinného odvolania sa k súdnemu orgánu, bol zbavený práva na spravodlivé súdne konanie podľa článku 6 ods. 1 Dohovoru. Taktiež argumentoval, že okamžité odobratie vodičského oprávnenia má povahu trestnej sankcie, nakoľko podľa belgického práva, ak je vodičské oprávnenie okamžite odobraté v súvislosti s podozrením zo spáchania trestného činu v doprave, doba, po ktorú bolo odobraté, sa započíta do doby zákazu činnosti, následne uloženého v prípade trestného konania vedeného v súvislosti s týmto trestným činom. Navyše, predmetné ustanovenie sa vzťahuje na všetkých občanov v ich postavení cestných užívateľov a odmietnutie odovzdať vodičské oprávnenie je postihnutelné trestom odňatia slobody alebo pokutou. Belgická vláda namietala, že okamžité odobratie vodičského oprávnenia nemá nijakú súvislosť so zisťovaním viny alebo neviny a má len administratívnu a preventívnu povahu. Jediným cieľom opatrenia je chrániť verejnosť pred potenciálnym rizikom vyplývajúcim zo správania sa nebezpečného vodiča.

Ako prvé súd musel posúdiť, či v predmetnej veci ide o „trestné obvinenie“, t.j. musel v rámci svojho rozhodnutia prihliadnuť na tri nasledovné podmienky:

- pod akú právnu úpravu spadá príslušné opatrenie podľa vnútroštátneho právneho poriadku,
- charakter opatrenia,
- forma a miera závažnosti uloženej sankcie.

Súd v tejto veci poukázal na to, že pojem „sankcia“ v článku 7 Dohovoru má samostatnú (autonómnú) povahu, tak ako je to i v prípade pojmu „trestné obvinenie“ obsiahnuté v článku 6 ods. 1

vodičského oprávnenia, ale dokonca už aj zníženie počtu bodov, po strate ktorých je vodičský preukaz automaticky odobratý.

⁶ Pozri bližšie Escoubet proti Belgicku, sťažnosť č. 26780/95, rozhodnutie ESĽP z 28. októbra 1999.

Dohovoru. Súd taktiež podotkol, že označenie predmetného pojmu v zmysle vnútroštátnych predpisov nie je relevantné v rovine výkladu, ku ktorému môže ESLP pristúpiť a má len relatívnu povahu. Argumentácia ESLP vychádzala z koncepcie, podľa ktorej procesné záruky upravené článkom 6 Dohovoru je možné aplikovať aj na také opatrenia, ktoré podľa vnútroštátneho poriadku nie sú vymedzené ako sankcia. Podľa ESLP uvedené procesné záruky sa však v zásade nevzťahujú na rôzne opatrenia predbežného charakteru (napr. zatknutie podozrivého), ktoré slúžia na vyšetrovanie trestnej činnosti pred samotným rozhodnutím o vine. Avšak treba mať na pamäti, že tieto predbežné opatrenia môžu byť upravené inými ustanoveniami Dohovoru, ako je článok 3 a 5.

K povahe „okamžitého odobratia“ vodičského oprávnenia súd poznamenal, že ust. § 55 belgického zákona zo dňa 16. marca 1968 o cestnej doprave nepredpokladá vyšetrovanie alebo zisťovanie viny, t.j. jeho použitie je úplne nezávislé od trestného konania, ktoré môže nasledovať za účelom prejednanie daného skutku. Súd považoval „okamžité odobratie“ vodičského oprávnenia za preventívne opatrenie, ktoré slúži bezpečnosti premávky na pozemných komunikáciách v podobe okamžitého a dočasného vylúčenia osoby. Potrebu vylúčenia tejto osoby z premávky spájal s potenciálnou hrozbou, ktorou je táto osoba pre ostatných užívateľov ciest. Európsky súd takéto vylúčenia dal na rovinu postupu pri vydávaní vodičských oprávnení, ktoré má výlučne povahu správneho konania a je zamerané na posúdenie, či uchádzač je schopný a kvalifikovaný na vedenie motorového vozidla na verejných pozemných komunikáciách. Úkon vo forme „okamžitého odobratia“ vodičského oprávnenia posúdil ako núdzové opatrenie preventívnej povahy s cieľom krátkodobej represie. Európsky súd videl hlavný rozdiel v tom, že „okamžité odobratia“ vodičského oprávnenia má iný účel a charakter ako trest v podobe zákazu vedenia vozidla, ktorý by mohol byť uložený na konci trestného konania. Uvedené opieral aj o tvrdenie, že maximálna prípustná doba odňatia vodičského oprávnenia v rovine predbežného opatrenia je kratšia (15 až 45 dní) ako pri uložení trestu v trestnom konaní (trest zákazu činnosti až na 5 rokov). V predmetnej veci bolo vodičské oprávnenie vrátené sťažovateľovi 2 dni po tom, ako o vrátenie požiadal, resp. zadržanie trvalo v rozsahu 6 dní.

Európsky súd v predmetnej veci rozhodol, aj keď nie jednomyseľne, ale väčšinou hlasov, že nedošlo k porušeniu práva na spravodlivé súdne konanie podľa článku 6 Dohovoru.

Rozdielny postoj troch sudcov, ktorí vyslovili svoj názor v inej rovine ako ostatní štyria sudcovia v predmetnej veci, pramenil z presvedčenia, že predchádzajúca judikatúra ESLP konštatovala ochranu Dohovoru nad právami podľa článku 6 v rozsahu, v akom konanie vychádza z označenia vo vnútroštátnom práve za trestné. Belgické nariadenie, ktoré upravuje problematiku cestnej dopravy, je podľa vnútroštátneho práva predpisom trestného práva, resp. „samostatný trestný zákon“. Podľa belgického práva „okamžité odobratie“ vodičského oprávnenia nariaďuje „korunný prokurátor pre trestné činy“. Postup prokurátora pri „okamžitom odobratí“ vodičského oprávnenia bol založený (odôvodnený) na jeho subjektívnej vôli a presvedčení, keďže sťažovateľ (vodič) riadil vozidlo pod vplyvom alkoholu, ktorého hladina u sťažovateľa bola vyššia ako 0,8 g/l.

Vyššie uvedené by sa dalo v kontexte s našim právnym poriadkom ponímať tak, že zadržanie vodičského preukazu v zmysle ust. § 70 Zákona o cestnej premávke je možné v tom prípade, ak k zadržaniu dôjde iba na krátku dobu, resp. takéto opatrenie nebude mať charakter „trestu“, ale preventívneho opatrenia. Uvedené sa opiera o ust. § 70 ods. 6 Zákona o cestnej premávke, podľa ktorého je príslušný správny orgán povinný v každom štádiu konania skúmať odôvodnenosť zadržania vodičského preukazu z hľadiska bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky. Zákon taktiež ukladá príslušnému správnomu orgánu povinnosť bezodkladne vrátiť vodičský preukaz vodičovi, ak dôvody zadržania nie sú alebo pominuli.

V otázke obmedzenia a odobratia vodičského oprávnenia podľa ust. § 92 Zákona o cestnej premávke s poukazom na vyššie uvedené možno dospieť k záveru, že nie je v rovine „trestu“, t.j. má len preventívnu povahu. Opačný názor zastávame v prípade zadržania vodičského preukazu v zmysle ust. § 71 Zákona o cestnej premávke, keďže takéto zadržanie v kontexte s judikatúrou ESLP predstavuje opatrenie „trestnej“ povahy, napr. represiu za neuhradenie pokuty.

Zákon o cestnej premávke prostredníctvom ust. § 71 ods. 8 upravuje situáciu, keď zadržanie vodičského preukazu sa vykoná na základe exekučného príkazu z dôvodu neplnenia vyživovacej povinnosti. V prípade, ak uvedené opatrenie postavíme do roviny „trestnej sankcie“, jeho uloženie v medziach zásady *ne bis in idem* bude brániť následnému potrestaniu a stíhaniu páchatel'a za skutok, ktorým by bol trestný čin zanedbanie povinnej výživy podľa ust. § 207 Trestného zákona. Konanie páchatel'a by tak predstavovalo čin spáchaný tým istým konaním, resp. nesplnením tej istej vyživovacej povinnosti v zmysle rozhodnutia súdu, za ktorý už bol správnym orgánom potrestaný zadržaním vodičského preukazu. Na základe uvedeného možno dospieť k záveru, že v prípade odsudzujúceho rozsudku, by v rámci trestného konania už nebolo možné za to isté konanie zadržať páchatel'ovi vodičský preukaz.

Ak by sme pristúpili k argumentácii, že k zadržaniu vodičského preukazu v zmysle ust. 71 ods. 8 Zákona o cestnej premávke došlo na základe exekučného príkazu pre neplnenie vyživovacej povinnosti, t.j. uvedená sankcia nemá charakter trestu, ale len donucovací charakter voči povinnému, aby si splnil súdom uloženú povinnosť, je potrebné mať na zreteli stanovisko ESLP vo veci Göktan proti Francúzsku.⁷

Vynútenie zaplatenia dlhu ako trestná sankcia

Francúzsky súd uložil sťažovateľovi Götkanovi popri treste odňatia slobody (a ďalších) aj povinnosť zaplatiť pokutu, ktorá predstavovala colný dlh vo výške 1.070.000,- francúzskych frankov,

⁷ Pozri bližšie Göktan proti Francúzsku, sťažnosť č. 33402/96, rozhodnutie ESLP z 2. augusta 2002.

t.j. pokutu v hodnote drog, ktoré sťažovateľ prepašoval. Rozsudok francúzskeho súdu obsahoval výrok, podľa ktorého, ak odsúdený nezaplatí colný dlh, bude mu uložený trest „väzenie pre omeškanie“. Neskôr mu konajúci súd predmetný trest uložil vo forme dvoch rokov odňatia slobody. Voči rozhodnutiu sa sťažovateľ odvolal a poukázal na to, že za jeden a ten istý trestný čin bol dvakrát potrestaný. Dvojitý postih videl v tom, že okrem trestu odňatia slobody mu bolo uložené aj „väzenie pre omeškanie“ ako náhradný trest odňatia slobody pre nezaplatenie colného dlhu. Odvolací súd sa nestotožnil s argumentáciou odsúdeného a konštatoval, že „väzenie pre omeškanie“ nemá charakter sankcie, ale slúži iba ako inštitút, ktorým sa má presadiť finančná sankcia, resp. dopomôcť k splneniu uvedenej sankcie. Ani francúzsky dovolací súd sa nestotožnil s argumentáciou odsúdeného a nevyhovel tak dovolaniu.

Európsky súd vo vyššie uvedenej veci konštatoval, že „väzenie pre omeškanie“ predstavuje archaický trest, ktorý pochádza z „väznenia za dlžobu“ voči „vzdorovitým dlžníkom“. V posudzovanej veci slúži ako prostriedok na vynútenie zaplatenia dlhu, ktorý má páchatel' voči štátu pri colných dlžobách alebo iných peňažných dlhoch v prospech štátnej kasy. Napriek tomu súd vyjadril výhrady s poukazom na to, že uvedené opatrenie by sa malo aplikovať výlučne k dlhom voči štátnej pokladnici.⁸ Taktiež poukázal na prípady Gradinger proti Rakúsku a Oliveira proti Rakúsku a konštatoval, že v predmetnej veci nedošlo k porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru.⁹ Avšak poukázal na to, že k porušeniu nedošlo iba z dôvodu, že ďalší „trest“ bol súdom uložený za „ďalší“ z trestných činov, ktorých skutkovú podstatu naplnil odsúdený svojím konaním, ktoré boli spáchané v jednočinnom súbehu. Napriek tomu, že ESĽP nekonštatoval v danom prípade porušenie dohovoru, vyjadril názor, podľa ktorého „väzenie pre omeškanie“ podľa francúzskeho práva má charakter trestnej sankcie.

Deliktuálna zodpovednosť na úseku dopravy

Zodpovednosť založená na rovnakom správaní

Sťažovateľ zapríčinil dopravnú nehodu, počas ktorej usmrtil jedného z účastníkov nehody, a to cyklistu. U sťažovateľa bolo zistené požitie alkoholu pred jazdou. Za skutok v podobe trestného činu usmrtenia z nedbanlivosti bol sťažovateľ odsúdený. Konajúci súd v rámci rozhodovacej činnosti neaplikoval príťažujúcu skutočnosť, ktorou bol alkohol v krvi sťažovateľa počas jazdy. Súd vyhodnotil požitie alkoholu ako skutočnosť, ktorá neovplyvnila schopnosti sťažovateľa viesť vozidlo,

⁸ Podľa článku 1 Protokolu č. 4 k Dohovoru: „*Nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok.*“

⁹ Podľa článku 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru: „*Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní podliehajúcim právomoci toho istého štátu za trestný čin, za ktorý už bol oslobodený alebo odsúdený právoplatným rozsudkom v súlade so zákonom a trestným poriadkom tohto štátu.*“

keďže časový odstup medzi konzumáciou alkoholu a samotnou dopravnou nehodou bol veľmi krátky, resp. množstvo alkoholu, ktoré sa môže vstrebať do krvi v danom časovom úseku nezakladal predpoklad pre konajúci súd, aby uplatnil príťažujúcu okolnosť.

V predmetnej veci bolo vykonané znalecké dokazovanie, ktoré preukázalo, že v krvi pána Gradingera počas dopravnej nehody muselo byť viac ako 0,8 g/l. Berúc do úvahy znalecké dokazovanie, správny orgán (popri existencii odsudzujúceho rozsudku v trestnom konaní), ktorý prejednával priestupok, uložil sťažovateľovi za riadenie vozidla pod vplyvom alkoholu v zmysle zákona o pozemných komunikáciách trest, a to peňažnú sankciu vo výške 12.000,- ATS. V prípade, ak by sťažovateľ neuhradil peňažný trest, tak správny orgán určil náhradný trest vo forme dvoch týždňov väzenia.

Sťažovateľ sa odvolal voči rozhodnutiu správneho orgánu a argumentoval, že správny orgán nemal pristúpiť k uplatneniu príťažujúcej okolnosti v zmysle zákona o premávke na pozemných komunikáciách, avšak konajúci nadriadený orgán odvolanie zamietol. Následne sťažovateľ podal ústavnú sťažnosť, avšak tá bola zo strany ústavného súdu vyhodnotená ako zjavne neopodstatnená. Tým, že sťažovateľ vyčerpal vnútroštátne prostriedky nápravy, pristúpil k podaniu sťažnosti na ESLP a vo svojej sťažnosti okrem iného namietal aj porušenie článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru.

Rakúska republika sa proti sťažnosti argumentovala tým, že ustanovenia v zákone o premávke na pozemných komunikáciách a ust. trestného zákonníka majú odlišnú povahu a rôzne ciele. Podľa vlády ustanovenia trestného zákonníka chránia život a zdravie osôb, zatiaľ čo zákon o premávke na pozemných komunikáciách chráni bezpečnosť cestnej premávky. Taktiež poukazovali na to, že skutková podstata deliktu podľa ustanovení zákona o premávke na pozemných komunikáciách je naplnená už samotným vedením vozidla pod vplyvom alkoholu. Pre uvedené nie je rozhodujúce, či dôjde k ublíženiu na zdraví alebo nie.

V súvislosti s vyššie uvedeným ESLP dospel k záveru, že napriek inej právnej úprave a povahe a účelu právneho predpisu, správny delikt predstavuje len jeden z aspektov trestného previnenia. Napriek uvedenému ESLP konštatoval, že v danej veci správny orgán a trestný súd konali a rozhodli o jednom a tom istom skutku (čine) a preto rozhodol, že došlo zo strany Rakúska k porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru.

Vo výroku ESLP uviedol vo svojom rozhodnutí nasledovné:

„Súd si je plne vedomý toho, že ustanovenia sa líšia, a to nielen pokiaľ ide o pomenovanie trestných deliktov, ale tiež, čo je dôležitejšie, pokiaľ ide o ich povahu a účel. Ďalej pripomína, že trestný čin ustanovený v § 5 zákona o cestnej premávke predstavuje iba jeden aspekt trestného činu potrestaného podľa § 81 ods. 2 Trestného zákonníka. Avšak obe napadnuté rozhodnutia boli založené na rovnakom správaní. Preto došlo k porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 (P7-4).“

V súvislosti s vyššie uvedeným výrokom Európskeho súdu je možno dospieť k záveru, že zákaz ustanovený článkom 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru je aplikovateľný na ten istý skutok (čin), nie na to isté právne posúdenie skutku.

Dva rozličné orgány rozhodujúce o jednom skutku

Zaujímavou je tá skutočnosť, že Európsky súd pri posudzovaní prípadu vo veci Oliveira proti Švajčiarsku dospel k inému názoru, ako bol vyššie prezentovaný. V predmetnej veci sťažovateľka počas vedenia motorového vozidla za zhoršených podmienok na vozovke, zapríčinených námrazou na ceste, dostala šmyk a narazila do dvoch vozidiel. Pri nehode bola zranená iba jedna osoba. Správny orgán (polícia), ktorý prerokúval danú dopravnú nehodu, uložil sťažovateľke v zmysle švajčiarskeho zákona o cestnej premávke pokutu vo výške 200,- CHF za neprispôsobenie rýchlosti podmienkam na ceste. V rovine zranenia, ktoré spôsobila jednej z osôb, ktoré boli tiež účastníkmi nehody, jej neskôr trestný súd uložil pokutu vo výške 2.000,- CHF z titulu nedbanlivostného ublíženia na zdraví. Predmetná pokuta v trestnom konaní bola sťažovateľke uložená trestným príkazom. Následne sťažovateľka podala odpor a súd pri rozhodovaní o odpore znížil pokutu na 1.500,- CHF. Trestný súd svojím rozhodnutím konštatoval, že napriek skutočnosti, že trestnému rozhodnutiu predchádza rozhodnutie správneho orgánu o uložení pokuty, nevidí dôvod, ktorý by bránil trestnému stíhaniu vo veci ublíženia na zdraví. Napriek uvedenému konštatovaniu, trestný súd pristúpil k zrušeniu rozhodnutia správneho orgánu a odpočítal sumu 200,- CHF z pokuty, ktorú uložil. Sťažovateľka sa voči rozhodnutiu trestného súdu odvolala, no konajúci súd napadnuté rozhodnutie potvrdil, avšak poukázal na pochybenie správneho orgánu (polície) v otázke právnej kvalifikácie skutku.

Sťažovateľka vo svojich tvrdeniach namietala, že správny orgán bol pri nehode a mal vedomosť o vážnom zranení jednej z obetí nehody, no napriek tomu sa táto skutočnosť v rozhodnutí o uložení pokuty neobjavila, resp. správny orgán opomenul túto skutočnosť. Napriek predmetnému opomenutiu podľa slov sťažovateľky správny orgán vedel, že nedisponuje právomocou rozhodovať o danom skutku, napriek tomu v rámci správneho konania jej udelili trest vo forme pokuty, zatiaľ čo mal spis postúpiť štátnemu zastupiteľstvu za účelom začatia trestného konania.

Európsky súd v danej veci konštatoval, že je typickým príkladom, „keď jeden skutok predstavuje viac trestných deliktov (ideálny súbeh). Charakteristickou črtou tohto pojmu je, že jediný kriminálny čin predstavuje dva samostatné trestné delikty, v tomto prípade nezvládnutie riadenia vozidla a nedbanlivostné ublíženie na zdraví. V takýchto prípadoch prísnejší trest zvyčajne absorbuje menej prísny. Neexistuje nič, čo by v takej situácii porušovalo článok 4 Protokolu č. 7, pretože toto ustanovenie zakazuje súdiť ľudí dvakrát za ten istý trestný delikt, zatiaľ čo v danom prípade jeden skutok predstavuje viac trestných deliktov (ideálny súbeh), jeden kriminálny čin predstavuje dva

samostatné delikty.“¹⁰

V súvislosti s vyššie uvedeným poukazujeme na to, že ESLP vo veci Oliveira proti Švajčiarsku rozhodol tak, že vyložil zásadu *ne bis in idem* podľa čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru v rovine, keď predmetné ustanovenie zakazuje postihovať ľudí dvakrát za „ten istý trestný delikt“ a nebráni opakovanému potrestaniu (súdeniu) za „ten istý skutok“, a to za predpokladu, že predmetný skutok predstavuje viacero samostatných deliktov v jednočinnom súbehu. V tejto otázke je však potrebné podotknúť, že ten istý súd (ESLP) vo veci Gradinger rozhodol inak, t.j. vyložil zákaz podľa čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru ako normu, ktorá zakazuje súdiť ľudí dvakrát za „to isté správanie“, čím vyslovil názor, že „aj keď sa dve ustanovenia zákonov, vymedzujúce „trestné delikty“, líšia nielen svojím pomenovaním, ale aj svojou povahou a účelom (čo považuje súd za dôležitejšie), ide o „rozhodnutie založené na rovnakom správaní“, ak správanie, ktoré naplňuje znaky týchto činov, sa aspoň čiastočne prekrýva.“¹¹

Európsky súd vo vyššie uvedenej veci pripustil, že by bolo správne, ak by o oboch deliktoch sťažovateľky bolo rozhodnuté jedným orgánom, či už správnym alebo trestným, ale v závere tejto myšlienky uviedol, že nesprávny postup správneho orgánu nebol na ujmu sťažovateľky. Podľa názoru súdu znenie čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru nezakladá prekážku, aby o jednotlivých deliktoch zakladajúcich sa na jednom skutku rozhodovali dva odlišné orgány. Toto svoje tvrdenie oprel o skutočnosť, že trest, ktorý bol sťažovateľke uložený správnym orgánom, bol absorbovaný v trestnom konaní, resp. takéto absorbovanie by nastalo aj v prípade, ak by rozhodovali dva rôzne orgány.

Zaujímavé je to, že slovenský sudca v ESLP práva, JUDr. Bohuslav Repík, CSc., nesúhlasil s vyššie uvedeným názorom Európskeho súdu, ktorý bol prezentovaný väčšinou sudcov tohto súdu a nepodporil tento názor. Sudca za Slovenskú republiku namietal, že v prejednávanej veci ide o totožný prípad ako vo veci Gradinger, avšak s opačným záverom. Európsky súd vo veci Gradinger konštatoval, že zákaz opakovaného trestania sa aplikuje na totožné trestné konania, a nie na totožnú právnu kvalifikáciu. Svoje tvrdenie opiera o zásady právnej istoty, ktoré platia pre všetky konania. Taktiež poukázal na to, že predmetný zákaz má zabrániť situáciám, keď zmena niektorého špecifického aspektu skutku by znamenala, resp. viedla k inému právnemu posúdeniu skutku, na základe čoho by tá istá osoba bola opätovne súdená za skutok, za ktorý už raz bola potrestaná. Slovenský sudca prezentoval názor, že medzi vecami Gradinger a Oliveira nie je žiaden rozdiel, ktorý by bol podkladom pre rozhodnutie Európskeho súdu v inom ponímaní, ako bolo konštatované vo veci Gradinger. Taktiež poukázal na to, že ani rozdiely spočívajúce v prítiažujúcich okolnostiach, ktoré boli alebo mohli byť konajúcim súdom vzaté do úvahy, nie sú podkladom pre neustálený názor v „case-law“.

¹⁰ Pozri bližšie uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. mája 2012 pod sp. zn. 5Tdo/26/2012.

¹¹ Pozri bližšie Oliveira proti Švajčiarsku, rozhodnutie ESLP z 30. júla 1998.

Európsky súd za účelom objasnenia rozporupnej situácie v rámci svojej rozhodovacej praxe ESĽP pristúpil k vysvetleniu rozdielov vo „vyčerpaní“ všetkých „základných prvkov“ skutku orgánmi, ktoré o danom skutku rozhodovali, a to skrze rozhodnutia zo dňa 29. marca 2001 vo veci Franz Fischer proti Rakúsku, sťažnosť č. 37950/97 a rozhodnutia zo dňa 6. júna 2002 vo veci Sailer proti Rakúsku, sťažnosť 38237/97.

Trest dvoch rozličných orgánov

Sťažovateľ (Franz Fischer) zapríčinil dopravnú nehodu, pri ktorej smrteľne zranil cyklistu. Nehodu spôsobil pod vplyvom alkoholu. Následne bol správnym orgánom potrestaný za niekoľko priestupkov. Jedným z priestupkov, za ktoré bol sťažovateľ potrestaný správnym orgánom, bolo aj riadenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu. Za tento skutok konajúci správny orgán uložil Franzovi Fischerovi pokutu vo výške 9.000,- ATS s náhradným trestom väzenia v trvaní 9 dní. Následne bol súdom v rámci trestného konania odsúdený za zabitie pod vplyvom alkoholu a bol mu uložený trest odňatia slobody v trvaní 6 mesiacov.

Európsky súd sa pri rozhodovaní v tejto veci oprel o rozhodnutie vo veci Oliveira proti Švajčiarsku, že jeden skutok môže napĺňať skutkovú podstatu viacerých trestných činov. Avšak tento svoj názor doplnil o nový rozmer, keď uviedol, že „samotné kritérium ideálneho súbehu pre posúdenie, či došlo k porušeniu čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru nestačí, a že je dôležité aj to, či nejde o faktickú konzumpciu, či oba trestné činy neobsahujú rovnaké základné skutkové znaky.“ Na základe citovaného ESĽP zdôvodnil svoj postoj vo veci Franz Fischer, ktorý sleduje rozdielny záver vo veci Grandinger proti Rakúsku a Oliveira proti Švajčiarsku.

Prípád Franz Fischer proti Rakúsku popri prípade Gradinger proti Rakúsku je zaujímavý nie len v tom, že konanie prebiehalo voči tomu istému štátu, resp. porušovateľovi, ale aj tým, že rozhodujúcim v oboch prípadoch bol jeden skutok, na základe ktorého bol sťažovateľ potrestaný dvakrát dvoma rozličnými orgánmi. Jeden trest pramenil z rozhodnutia správneho orgánu v rovine priestupku za vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu podľa zákona o cestnej doprave. Druhý trest z rozhodnutia súdu v trestnej veci na totožnom skutkovom základe s prirážajúcou okolnosťou vo forme požitia alkoholu podľa trestného zákona. V obidvoch konaniach na ESĽP sa interpretácia zásady *ne bis in idem* vo svojich základných prvkoch nelíši.

V otázke oslobodenia Gradingera trestným súdom za skutok vedenia motorového vozidla pod vplyvom alkoholu, oproti potrestaniu správnym orgánom za vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu a odsúdeniu Franza Fischera za oba trestné činy, Európsky súd opätovne poukázal na to, že článok 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru sa neobmedzuje na právo nebyť potrestaný dvakrát, ale má širší význam, keďže zaručuje aj právo nebyť dvakrát súdený.

Odôvodnenie rozhodnutia ESLP vo veci Franz Fischer proti Rakúsku poukazuje na to, že: „*znenie článku 4 Protokolu č. 7 sa nevzťahuje na riešenie problému »ten istý trestný čin«, ale skôr na riešenie postavenia pred súd a potrestania »opätovne« za trestný čin, pre ktorý žiadateľ už bol konečným spôsobom oslobodený spod obžaloby alebo odsúdený. Preto, aj keď je pravda, že samotná skutočnosť, že jediný skutok predstavuje viac ako jeden trestný čin, nie je v rozpore s týmto článkom, súd sa nesmie obmedziť len na konštatovanie, že žalobca bol na základe jedného skutku súdený alebo potrestaný za rôzne označené trestné činy. (...) existujú prípady, keď sa na prvý pohľad zdá, že jeden skutok predstavuje viac než jeden delikt, ale podrobnejšie skúmanie ukáže, že iba jeden delikt by mal byť stíhaný, pretože zahŕňa všetky škodlivé následky obsiahnuté v ostatných (...). Je zrejmé, že existujú aj konania, ktoré predstavujú dva trestné činy, z ktorých jeden obsahuje presne rovnaké prvky ako druhý a navyše ešte jeden ďalší. Existujú aj iné prípady, kedy sa trestné činy len mierne prekrývajú. Preto tam, kde sú rôzne trestné činy založené na jednom konaní, po konečnom rozhodnutí v druhom konaní Európsky súd skúma, či také trestné činy majú alebo nemajú rovnaké základné prvky.*“¹²

Tak ako vo vyššie uvedených prípadoch, aj nemecký občan Sailer zavinil dopravnú nehodu v Rakúsku, pri ktorej jeho spolucestujúci utrpel zranenie. Následne mu správny orgán pri prejednávaní priestupku uložil pokutu vo výške 10.000,- ATS s náhradným trestom väzenia v trvaní 9 dní, a to za riadenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu. Neskôr bol trestným súdom odsúdený za ublíženie na zdraví spôsobené riadením motorového vozidla pod vplyvom alkoholu. Odvolací súd odvolanie občana Sailera zamietol. Rakúsky trestný zákonník upravuje trestný čin ublíženie na zdraví v rovine nedbanlivostného zavinenia, pričom kvalifikačným znakom umožňujúcim použitie vyššej trestnej sadzby je aj spáchanie činu pod vplyvom alkoholu. Uvedený skutok podľa rakúskeho práva predstavuje i priestupok proti zákonu o premávke na pozemných komunikáciách. Tento zákon v znení platnom v dobe nehody Sailera výslovne stanovoval, že správnym deliktom nie sú konania v ňom uvedené, ak sú trestným činom patriacim do vecnej príslušnosti trestných súdov. Toto pravidlo sa však nevzťahovalo na riadenie vozidla pod vplyvom alkoholu.

V otázke ústavnosti zákona o premávke na pozemných komunikáciách rakúsky Ústavný súd dospel k záveru, že správny delikt riadenia vozidla pod vplyvom alkoholu nebol konzumovaný trestným činom patriacim do právomoci trestných súdov a nálezom zo dňa 5. decembra 1996 zrušil príslušné ustanovenie. Podľa rakúskeho Ústavného súdu je správnym deliktom len také konanie narušujúce bezpečnosť cestnej premávky, ktoré nie je trestným činom patriacim pod jurisdikciu trestných súdov.

Európsky súd v rozhodnutí uviedol, že už boli prejednávané rôzne prípady, keď došlo k dvom

¹² Pozri bližšie Franz Fischer proti Rakúsku, sťažnosť č. 37950/97, rozhodnutie ESLP z 29 mája 2001.

odsúdeniam pre jeden súbor faktov. Vo veci Sailer proti Rakúsku zistil, že sa líši od prípadu Oliveira proti Švajčiarsku, ale je podobný prípadom Gradinger proti Rakúsku a Franz Fischer proti Rakúsku a dospel k záveru, že článok 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru bol porušený. Prípad Sailer proti Rakúsku je podobný prípadom Gradinger proti Rakúsku a Franz Fischer proti Rakúsku, pretože sťažovateľ bol súdený (aj keď Gradinger nebol uznaný vinným) trestným súdom pre ublíženie na zdraví (resp. usmrtenie) z nedbanlivosti za priťažujúcich okolností (pod vplyvom alkoholu) a správny orgán ho potrestal podľa zákona o premávke na pozemných komunikáciách za riadenie vozidla pod vplyvom alkoholu, t.j. za ten istý skutok.

Podobne nepresvedčivá ako vo veci Oliveira proti Švajčiarsku je aj argumentácia Európskeho súdu v rozhodnutí o neprijateľnosti sťažnosti vo veci R. T. proti Švajčiarsku, rozhodnutie zo dňa 30 mája. 2000, sťažnosť 31982/96. Vo veci R. T. proti Švajčiarsku správny orgán odobral sťažovateľovi oprávnenie na vedenie motorového vozidla za riadenie pod vplyvom alkoholu. Následne s mesačným odstupom trestný súd trestným rozkazom uložil sťažovateľovi trest odňatia slobody v trvaní 2 týždňov s podmieneným odkladom výkonu trestu na 2 roky a pokutou 1.100,- CHF. Európsky súd dospel k záveru, že len dva rôzne orgány (správny orgán a súd) uložili tri (3) rôzne tresty v zmysle dikcie zákona, t.j. že zákonná úprava dovoľuje predmetným orgánom uložiť za takýto delikt rôzne tresty a preto nedošlo k porušeniu čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru. S poukazom na uvedené bola sťažnosť vyhlásená za neprijateľnú. Argumentácia ESĽP bola, že z čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru nevyplýva právo, aby o jednom skutku bolo rozhodnuté jedným orgánom v jednom konaní o celej jeho právnej kvalifikácii, aj keď ESĽP to považuje za vhodnejšie.

Záver

Cieľom príspevku bolo priblížiť trestnoprávnu a administratívnu zodpovednosť výlučne v kontexte s uloženým trestom, ako sankčným mechanizmom nie len v trestnom práve, ale aj v správnom práve. Zodpovednosť za trestné činy a priestupok sa v určitých smeroch prekrýva a vytvára tak prekážku veci rozhodnutej.

V zmysle vyššie uvedeného zastávame názor, že slovenské súdy a správne orgány by pri ukladaní „trestov“ mali postupovať v súlade s rozhodnutiami ESĽP. Na to, aby tento zámer bol naplnený, je potrebné predchádzať rozporu v otázkach, pod akú právnu úpravu spadá príslušné opatrenie podľa vnútroštátneho právneho poriadku, charakteru opatrenia, a v neposlednom rade forma a miera závažnosti uloženej sankcie. V prípade, ak slovenské orgány budú vychádzať z poznatkov ESĽP, je možné vytvoriť právnu štruktúru, ktorá by viedla k úprave *de lege ferenda* s cieľom eliminovať zásahy do princípu *ne bis in idem*.

Mgr. Gevorg Ayrumyan

interný doktorand

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá judikatúra

Escoubet proti Belgicku, sťažnosť č. 26780/95, rozhodnutie ESLP z 28. októbra 1999;

Franz Fischer proti Rakúsku, sťažnosť č. 37950/97, rozhodnutie ESLP z 29 mája 2001;

Göktan proti Francúzsku, sťažnosť č. 33402/96, rozhodnutie ESLP z 2. augusta 2002;

Kadubec proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 27061/95, rozhodnutie ESLP z 2. septembra 1998;

Lauko proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 26138/95, rozhodnutie ESLP z 2. septembra 1998;

Malige proti Francúzsku, sťažnosť č. 27812/95, rozhodnutie ESLP z 23. septembra 1998;

Maszni proti Rumunsku, sťažnosť č. 59892/00, rozhodnutie ESLP z 21. septembra 2006;

Nilson proti Švédsku, sťažnosť č. 73661/01, rozhodnutie ESLP z 13. decembra 2005;

Oliveira proti Švajčiarsku, rozhodnutie ESLP z 30. júla 1998;

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. mája 2012 pod sp. zn. 5Tdo/26/2012;

R.T. proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 31982/96, rozhodnutie ESLP z 30. mája 2000.

Osobitosti trestnej zodpovednosti pri eutanázii.

Jozef Gabík

Abstrakt

Príspevok v úvode ponúka stručné vymedzenie základných pojmov súvisiacich s témou trestnej zodpovednosti a eutanázie. Hlavnú časť príspevku tvorí problematika samotnej trestnej zodpovednosti pri eutanázii. V závere príspevku skúmame prípadnú možnosť legislatívnych zmien za účelom legalizácie eutanázie.

Kľúčové slová

Eutanázia, legalizácia, trestná zodpovednosť.

Abstract

This article in the introduction offers a concise definition of basic concepts related to the topic of criminal responsibility and euthanasia. The major part of the article forms itself issue of criminal liability for euthanasia. In the end of the article examines cases of possible legislative changes to the legalization of euthanasia.

Key words

Euthanasia, legalization, criminal responsibility.

Napriek neustále stúpajúcej aktuálnosti témy eutanázie v podmienkach Slovenskej republiky môžeme skonštatovať, že v našej právnej úprave nie je eutanázia priamo a výslovne upravená. Právna teória jednoznačne vyslovuje názor, že eutanázia je v Slovenskej republike zakázaná. S týmto tvrdením možno súhlasiť len čiastočne, keďže priamy zákaz eutanázie platná a účinná legislatíva neobsahuje. Prípadné vykonanie eutanázie však napĺňa vybrané skutkové podstaty trestného činu z prvej hlavy osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ďalej len Trestný zákon. Môžeme teda konštatovať, že zákaz eutanázie je v Slovenskej republike nepriamy.

Pre potreby tohto článku by sme eutanáziu mohli definovať ako spôsob ukončenia života, najmä u nevyliciteľne chorých, ktorí podstupujú neúnosné utrpenie, bolesti na hranici únosnosti, spôsobom, ktorý môže toto utrpenie zmierniť. Ide teda o spôsob ukončenia trýznivej bolesti alebo

silného utrpenia privodením predčasnej smrti človeka.¹³

Eutanáziu podľa kritéria pričinenia lekára a zúčastnenia samotného pacienta na úkone možno rozčleniť na viaceré druhy. V zásade sa najčastejšie rozlišuje medzi eutanáziou s privolením alebo bez privolenia pacienta, teda podľa toho či jedinec, na ktorom sa má eutanázia vykonať s takýmto úkonom súhlasí priamo alebo súhlas za ňu dáva iná osoba, v prípadoch, kedy ide o osobu nespôsobilú súhlas dať. Túto formu súhlasu, môže osoba spraviť, buď na základe predošlého súhlasu, ktorý urobila dotknutá osoba v čase, kedy ešte bola schopná tak urobiť, prípadne tak môže spraviť rozhodujúca osoba na základe vlastného úsudku. Pričom eutanáziu bez privolenia osoby, na ktorej sa má vykonať, možno považovať za ešte kontroverznejšiu a problematickejšiu, ako eutanáziu s privolením, či už z etického, alebo nami rozoberaného právneho hľadiska. Druhým vyššie spomínaným kritériom pre rozlišovanie druhov eutanázie, je miera do akej sa lekár, resp. iná osoba pričíní na samotnom výkone eutanázie. Môže ísť o formu pasívnu, neaktívnu a aktívnu.¹⁴ Podstata jednotlivých foriem eutanázie spočíva v samotnom úkone lekára. Ako je už z pojmu zrejmé, v prípade pasívnej eutanázie, lekár neuskutoční žiadne kroky pre liečenie pacienta, resp. jeho udržanie pri živote. Zastavenie podávania liečiv alebo prerušenie prebiehajúcej liečby môže byť spojené so súčasným podávaním látok utlmujúcich bolesť. Neaktívna eutanázia je veľmi podobná pasívnej forme, pretože pri pristúpení k neaktívnej eutanázii je pacient odpojený od prístrojov, od ktorých je závislé jeho udržanie pri živote. Aktívna eutanázia, zase práve naopak, je spojená s konaním, pri ktorom sám lekár pacientovi podá látku, ktorá má za dôsledok privodenie smrti pacienta. Osobitným pojmom je tzv. „asistovaná samovražda“, pri ktorej pacient sám, pod dohľadom lekára, spraví posledný krok, teda užije látku, ktorá mu v konečnom dôsledku privodí smrť. Pre úplnosť však musíme spomenúť, že niektorí právni teoretici pojem eutanázia (myslené na aktívnu eutanáziu) vnímajú ako určité synonymum pojmu asistovaná samovražda. S uvedeným názorom sa však nestotožňujeme, hlavne vývoj právnych úprav v posledných rokoch ukazuje čoraz väčšiu potrebu striktného rozlišovania medzi jednotlivými druhmi eutanázie.¹⁵

Pre potreby trestnej zodpovednosti a jej osobitosti v prípadoch eutanázie považujeme za nevyhnutné najskôr definovať niektoré, s touto problematikou úzko súvisiace pojmy. Výlučným základom trestnej zodpovednosti je trestný čin, ktorý ustanovenie § 8 Trestného zákona definuje ako protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak tento zákon neustanovuje inak. „Z dikcie § 8 Trestného zákona vyplýva, že o trestný čin ide vtedy, ak sú súčasne naplnené jeho obligatórne podmienky, ktorými sú protiprávnosť a formálne znaky, t.j. znaky uvedené v tomto zákone

¹³ Porovnaj KEREČMAN, P.: Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty. Bratislava: Eurounion, 1999. 19 - 20 s.

¹⁴ VOZÁR, J.: Eutanázia, právne aspekty. Pezinok: Formát, 1995. 21 - 22 s.

¹⁵ KEREČMAN, P.: Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty. Bratislava: Eurounion, 1999. 13 - 20 s.

(inými slovami povedané, predovšetkým znaky skutkovej podstaty trestného činu).“¹⁶ Definíciu pojmu trestná zodpovednosť Trestný zákon neobsahuje, napriek tomu ju na viacerých miestach používa. Vymedzenie tohto pojmu je však možné odvodiť od definícií zodpovednosti a právnej zodpovednosti, ktoré sú v právnej teórii známe.

Polák chápe zodpovednosť ako nevyhnutnosť osoby zodpovedať za svoje správanie. Právna zodpovednosť môže mať podobu občianskoprávnej zodpovednosti, pracovnoprávnej zodpovednosti, ale aj trestnej zodpovednosti. Okrem toho právna teória rozlišuje právnu zodpovednosť v širšom a užšom zmysle slova. V širšom zmysle slova sa právna zodpovednosť chápe ako právnymi predpismi upravený vzťah medzi štátom a subjektmi práva, ktoré sú povinné plniť povinnosti uložené právnymi predpismi. V užšom zmysle slova sa právna zodpovednosť stotožňuje so sankčnou povinnosťou. Túto zodpovednosť nazývame aj zodpovednosť vo vlastnom zmysle slova a vzniká až pri porušení práva (povinnosť subjektu niesť následky tohto porušenia). Za právne zodpovedné teda možno považovať tie subjekty, ktorým za porušenie práva hrozí sankcia. Z uvedeného vyplýva, že trestnú zodpovednosť možno definovať ako povinnosť páchatel'a trestného činu podľa predpokladaných zákonných podmienok strpieť sankcie ustanovené Trestným zákonom.¹⁷

V úvodnej časti sme popísali najvýznamnejšie pojmy súvisiace s témou nášho príspevku. Taktiež sme spomenuli situáciu v Slovenskej republike, kde právna úprava striktne zakazuje eutanáziu v jej ľubovoľnej forme. Samozrejme aj asistencia pri úmyselnom ukončení, či pokuse o ukončenie života nevyliciteľne chorého a trpiaceho pacienta je v rozpore so zákonom. Pri skúmaní právnej úpravy v tejto oblasti je potrebné vychádzať z čl. 15 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý ustanovuje:

1. Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.
2. Nikto nesmie byť pozbavený života.
3. Trest smrti sa nepripúšťa.
4. Podľa tohto článku nie je porušením práv, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné.

Na citované znenie čl. 15 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky nadväzuje právna úprava obsiahnutá v Trestnom zákone, ktorá presne vymedzuje okolnosti vylučujúce protiprávnosť. Podľa právnej úpravy v spomenutých právnych predpisoch samotný pokus o samovraždu, ani samovražda trestná nie je. Trestať samovrahov by nebolo účinné ani prospešné. To však nemôžeme tvrdiť o účasti na samovražde alebo pokuse o samovraždu. Uvedený čin by naplňal skutkovú podstatu niektorého z trestných činov obsiahnutého v prvej hlave osobitnej časti Trestného zákona, teda trestných činoch

¹⁶ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION. 2010. s. 85

¹⁷ IVOR, J. a kol. 2010. Trestné právo hmotné všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION. 2010. 149 – 150 s.

proti životu a zdraviu. V závislosti od druhu a formy eutanázie¹⁸, teda charakteru konania a miery pričinenia osoby spolupodieľajúcej sa na eutanázii, by išlo o konanie naplňajúce skutkovú podstatu niektorého z týchto trestných činov:

- trestný čin úkladnej vraždy podľa §144 Trestného zákona
- trestný čin vraždy podľa §145 Trestného zákona
- trestný čin účasti na samovražde podľa §154 Trestného zákona
- trestný čin ublíženia na zdraví podľa §155 Trestného zákona
- trestný čin neposkytnutia pomoci podľa §177 Trestného zákona

V tejto súvislosti považujeme za potrebné priblížiť a popísať aj problematiku súhlasu poškodeného. Ustanovenia Trestného zákona určujú, že súhlas musí dať poškodený vopred, musí ho dať dobrovoľne a vážne a súhlas nesmie smerovať proti životu a zdraviu poškodeného (§ 29 Trestného zákona). Práve posledným bodom zákonodarca vylúčil možnosť súhlasu poškodeného v oblasti života a zdravia, čím fakticky zakázal výkon eutanázie, alebo asistovanej samovraždy v akejkoľvek jej forme.

Problematiku samovraždy je nevyhnutné vnímať aj v súvislosti s trestným činom neposkytnutia pomoci podľa § 177 Trestného zákona. Tu môžeme jasne vidieť odmietavý postoj k eutanázii v Slovenskej republike. Je to typický príklad omisívneho trestného činu (spáchaný opomenutím), kedy páchatel mohol a mal konať, ale vedome a dobrovoľne tak neurobil. Vedomé nezabránenie samovražde je teda trestné, aj keď výška trestnej sadzby je nižšia, ako pri aktívnej účasti na samovražde, alebo pokuse o ňu. Podľa nášho názoru zákonodarca vníma nekonanie ako spoločensky menej nebezpečné konanie a z tohto dôvodu zvolil nižšiu trestnú sadzbu.

V závere tohto stručného prierezu právnej úpravy eutanázie sa chceme dotknúť možnosti legalizácie eutanázie a problémom s tým súvisiacim. Z ústavného hľadiska Ústava Slovenskej republiky umožňuje pozbaviť človeka života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona trestné nie je. Táto skutočnosť podľa nášho názoru zakladá možnosť legalizácie eutanázie bez samotných ústavných zmien. Teda prípadné prijatie novely Trestného zákona,

¹⁸ Pozri IVOR, J. a kol. 2010. Trestné právo hmotné všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION. 2010. 149 – 150 s.

V právnej teórii sa rozlišuje aktívna eutanázia, teda usmrtnie konaním a (napríklad vpíchnutím smrtiacej injekcie), a pasívna eutanázia, teda opomenutie (napríklad nepokračovanie v liečbe, resp. vysadenie životne dôležitých liekov). Aktívna eutanázia sa ďalej rozlišuje na priamu a nepriamu. Priamou aktívnou eutanáziou je konanie, cieľom ktorého je skrátiť život a ktoré spočíva napríklad v zavedení smrtiacej infúzie, v podaní toxického látky, alebo v aplikácii smrtiacej (letálnej) dávky medikamentov. Nepriamou aktívnou eutanáziou je neúmyselné nechcené skrátenie života lekárom v dôsledku podávania zvyšujúcich sa dávok liekov tlášiacich bolesť a zmierňujúcich utrpenie (analgosedácia), o ktorých je všeobecne známe, že ich aplikácia súčasne môže viesť k skráteniu života.

resp. samostatného zákona o eutanázii, ktorým by sa upravili aj konkrétne podmienky výkonu eutanázie, by sa z právneho hľadiska eutanázia v Slovenskej republike zlegalizovala.

Myslíme si, že najvhodnejšia forma legalizácie eutanázie je prijatie takzvaného lex specialis, ktorým by sa konkrétne upravili podmienky výkonu eutanázie aj jej povolené formy. V zmysle zásady „lex specialis derogat legi generali“ by mal zákon o eutanázii prednosť pred Trestným zákonom a samotná legalizácia eutanázie by si teda nevyžadovala žiadne ústavné zmeny, ani novelizáciu Trestného zákona. Podobný spôsob zákonnej úpravy legalizácie eutanázie môžeme vidieť aj v mnohých krajinách Európy.

Nevyhnutnou podmienkou tohto kroku je však dosiahnutie spoločenského konsenzu. V súčasnosti je postoj spoločnosti do určitej miery tolerantnejší ako v minulosti a nedochádza už k extrémom z obdobia stredoveku a začiatku novoveku, kedy samovrahov ani nepochovávali na cintorínoch. Všeobecne ale možno vysloviť názor, že postoj spoločnosti je odmietavý a prípadné zmeny v tejto oblasti prichádzajú pomerne pomaly.

JUDr. Jozef Gabík

Doktorand

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – Komentár. Šamorín: Heuréka, 2004. 811 s. ISBN 80-968567-0-7

IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION. 2010. 432 s. ISBN 978-80-8078-308-2

KERECMAN, P.: Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty. Bratislava: Eurounion, 1999. 276 s. ISBN 80-88984-01-7

SVÁK, J., CIBULKA, Ľ.: Ústavné právo Slovenskej republiky. 2. vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007. 647 s. ISBN 978-80-88931-63-8

VOZÁR, J.: Eutanázia, právne aspekty. Pezinok: Formát, 1995. 168 s. ISBN 80-967469-2-8

Zodpovednosť právnických osôb podľa Dohovoru OECD o podplácaní zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách

Alexandra Kapišovská

Abstract

Dohovor OECD o podplácaní zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách bol dôležitým katalyzátorom rozvoja zodpovednosti právnických osôb. Slovenská republika je jeho zmluvnou stranou a je povinná dodržiavať záväzky, ktoré podpísaním Dohovoru na seba prevzala.

Predmetom článku je prehľad požiadaviek, ktoré vyplývajú pre Slovenskú republiku z doterajších procesov posudzovania implementácie ustanovení Dohovoru zmluvnými štátmi v rámci Pracovnej skupiny proti podplácaniu zriadenej podľa článku 12 Dohovoru.

Kľúčové slová

zodpovednosť, právnická osoba, trest, trestné stíhanie, sankcia, vyšetrovanie, zahraničný verejný činiteľ

Abstract

OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions has been an important catalyst for the general development of corporate liability. The Slovak Republic is party to this convention and is obliged to observe obligations that it undertook by signature of the Convention.

The article analyses requirements that result for the Slovak Republic from existing monitorings of implementation of Convention provisions by Contracting Parties by the Working Group on Bribery set up by the Article 12 of the Convention.

Keywords

liability, legal person, penalty, criminal proceedings, sanctions, investigation, foreign public official

ÚVOD

Slovenská republika je zmluvnou stranou Dohovoru Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj o podplácaní zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách (ďalej len „Dohovor“). Práve Dohovor bol dôležitým katalyzátorom všeobecného rozvoja zodpovednosti právnických osôb¹⁹.

Dohovor nadobudol platnosť 23. novembra 1999. V Zbierke zákonov Slovenskej republiky bol publikovaný pod číslom 318/1999 Z.z.

V súlade s článkom 12 Dohovoru kontrolu jeho dodržiavania vykonáva Pracovná skupina proti podplácaniu v medzinárodných obchodných transakciách („Working Group on Bribery in International Business Transactions“, ďalej len „Pracovná skupina“) formou hodnotiacich správ.

Od nadobudnutia platnosti Dohovoru Pracovná skupina kontrolovala jeho dodržiavanie v troch fázach. Prvá fáza hodnotenia miery implementácie zmluvných záväzkov sa zameriavala na vnútroštátnu legislatívu s cieľom určiť, či príslušné zákonné ustanovenia spĺňajú štandardy Dohovoru. Druhá fáza hodnotenia posudzovala štruktúry, ktoré vytvorili zmluvné štáty a ktoré mali uplatňovať tie legislatívne normy, ktoré implementovali Dohovor, a mieru, do akej uplatňovanie týchto zákonných ustanovení je v súlade s Dohovorom.

V roku 2009 Pracovná skupina reagovala na vývoj v oblasti boja proti podplácaniu v medzinárodných obchodných transakciách ako aj na nedostatky, ktoré odhalila počas druhej fázy hodnotenia. Výsledkom bolo sformulovanie odporúčania pre ďalší boj proti podplácaniu zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách. Tretia fáza sa v súčasnosti zamiera na uplatňovanie tohto odporúčania v zmluvných štátoch Dohovoru a na kontrolu odstránenia nedostatkov zistených v druhej fáze hodnotenia.

KAPITOLA PRVÁ

Ustanovenia Dohovoru o zodpovednosti právnických osôb a posudzovanie miery ich implementácie zmluvnými štátmi

1.1. Ustanovenia Dohovoru a zásada „functional equivalence“

¹⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/36872226.pdf>, Midterm Study of Phase 2 Reports, str. 41 – 42, ods. 145

Dohovor v článku 2 zakotvuje povinnosť zmluvných strán „prijat’ v súlade so svojimi právnymi princípmi také opatrenia, ktoré sú potrebné na stanovenie právnej zodpovednosti právnických osôb za podplácanie zahraničného verejného činiteľa.“ Komentár k uvedenému ustanoveniu Dohovoru uvádza, že v prípade, že zmluvná strana podľa svojho právneho poriadku neustanovuje trestnú zodpovednosť, nemožno takúto trestnú zodpovednosť požadovať²⁰.

V praxi to teda znamená, že ak vláda zmluvného štátu zvolí napríklad administratívnu zodpovednosť (ako v prípade Nemecka), ktorá je plne v súlade s požiadavkami Dohovoru, nie je možné od tejto zmluvnej strany požadovať zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Hoci stanovenie zodpovednosti právnických osôb za spáchanie trestného činu je bežné v krajinách Common Law (najmä Spojených štátoch amerických a Veľkej Británie), pre krajiny kontinentálneho práva znamenalo prijatie Dohovoru aj prijatie záväzku, ktorý pre nich predstavoval nový fenomén, cudzí prvok vo vnútroštátnom práve.

Na zlepšenie efektívnosti štandardov, ktoré boli prijaté v niektorých zmluvných štátoch, Pracovná skupina prijala niekoľko odporúčaní vo vzťahu k plneniu záväzku podľa článku 2 Dohovoru. Takisto prijala niekoľko odporúčaní týkajúcich sa procesných aspektov tohto záväzku, napríklad vo vzťahu k úvahe prokurátora a k spojitosti medzi trestným konaním proti fyzickej osobe, ktorá spáchala trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa a konaním proti právnickej osobe, v prospech ktorej bol trestný čin spáchaný.

Na implementáciu článku 2 Dohovoru zmluvné strany zvolili rôzne spôsoby v súlade so zásadou funkčnej rovnocennosti (tzv. „functional equivalence“), ktorá umožňuje štátom prispôbiť metódy zodpovednosti právnických osôb za trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa obmedzeniam ich vlastného právneho systému. V Slovenskej republike takéto obmedzenie predstavuje napríklad zásada individuálnej trestnej zodpovednosti.

Zmluvné strany však podliehajú dvom obmedzeniam. V prvom rade komentár k Dohovoru v bode 20 uvádza, že zmluvná strana Dohovoru nie je povinná zaviesť trestnú zodpovednosť právnických osôb, pokiaľ takúto trestnú zodpovednosť nie je možné na právnické osoby aplikovať. Druhé obmedzenie predstavuje článok 3 Dohovoru, podľa ktorého

²⁰ http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf, Komentár k Dohovoru o boji proti podplácaniu zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách, str. 16, odsek 20

právnické osoby musia podliehať primeraným, efektívnym a odrádzajúcim trestným sankciám za trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa (článok 3 ods. 1) a ak podľa právneho systému strany nemožno na právnické osoby uplatniť trestnú zodpovednosť, strana zaručí, že na právnické osoby sa budú za podplácanie zahraničných verejných činiteľov uplatňovať účinné, úmerné a odrádzajúce tresty z inej ako trestnoprávnej oblasti vrátane peňažných sankcií (článok 3 ods. 2).

Správy z Fázy 2 hodnotení poskytli objektívnu analýzu rôznych systémov na stanovenie zodpovednosti právnických osôb za trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa. Zameraním sa na účinnosť právnej úpravy v praxi v každom zmluvnom štáte Pracovná skupina neuprednostnila niektorú konkrétnu formu zodpovednosti (napr. trestnú pred administratívnou), čo malo význam z hľadiska rešpektovania zásady „funkčnej rovnosti“ v Dohovore.

Napriek tomu ak existuje dostatočná prax podľa Dohovoru, Pracovná skupina môže zvážiť, či niektorá forma zodpovednosti nie je efektívnejšia v prípadoch podplácania zahraničných verejných činiteľov, do ktorých sú zapojené aj právnické osoby, a to tak z hľadiska uplatňovania zákona, úrovne a foriem uložených sankcií ako aj spôsobilosti poskytnúť a získať vzájomnú právnu pomoc.

Takáto analýza môže pomôcť zmluvným stranám v rozhodovaní, či by bolo vhodné revidovať svoj systém zodpovednosti právnických osôb, a tiež môže byť nápomocná v legislatívnom procese nielen v zmluvných štátoch Dohovoru.

1.2. Predmet posudzovania miery implementácie Dohovoru

Vo Fáze 2 hodnotení sa Pracovná skupina zamerala na efektivitu systému pripisovaním zodpovednosti právnickým osobám za korupciu zahraničných verejných činiteľov bez ohľadu na to, či ide o systém administratívnej alebo trestnej zodpovednosti. V každom hodnotení Pracovná skupina posudzovala efektivitu systému zodpovednosti právnických osôb v danom zmluvnom štáte preskúmaním formy právnických osôb, na ktoré sa právna úprava zodpovednosti vzťahuje, a podmienok vzniku zodpovednosti právnickej osoby vrátane otázky, či musí byť identifikovaný, stíhaný a odsúdený páchateľ skutku (fyzická osoba).

V súvislosti s posudzovaním zodpovednosti právnických osôb podľa článku 2 Dohovoru, Pracovná skupina ďalej posudzovala aj súvisiace otázky poskytovania vzájomnej právnej pomoci v konaniach proti právnickej osobe, aplikácie diskrečnej právomoci

prokurátora a vyšetrovacie právomoci orgánov činných v trestnom konaní.

KAPITOLA DRUHÁ

Hmotnoprávne požiadavky zodpovednosti právnických osôb Dohovoru

2.1. Právna forma subjektu, na ktorý sa vzťahujú ustanovenia o zodpovednosti právnických osôb

Jedným z aspektov problematiky zodpovednosti právnických osôb je otázka právnej formy subjektu, na ktorého sa zodpovednosť môže aplikovať.

V rámci druhej fázy hodnotenia niektorým zmluvným štátom Dohovoru Pracovná skupina odporúčala rozšíriť podmienky zodpovednosti právnických osôb aj na štátne podniky či spoločnosti pod kontrolou štátu (napr. Fínsko, Nórsko, Izrael, Portugalsko, Juhoafrická republika).

Fínsko malo usmerniť orgány činné v trestnom konaní a objasniť aplikáciu príslušných ustanovení trestného zákona na právnické osoby tak, že sa uplatňujú aj na štátne podniky a subjekty pod kontrolou štátu²¹. Fínsko na základe odporúčania zmenilo príslušné ustanovenia trestného zákona v januári 2003. Novú legislatívu Pracovná skupina preskúmala v rámci Fázy 3 hodnotení v októbri 2010. V hodnotiacej správe konštatovala, že v roku 2008 Fínsko prijalo zákon, ktorého cieľom bolo, aby podniky s majetkovou účasťou štátu boli viazané tými istými normami ako spoločnosti s inou vlastníckou štruktúrou²². Tento zákon bol aplikovaný v praxi len v jednom prípade z roku 2012, v ktorom bola právnická osoba oslobodená spod obžaloby.²³

V Nórsku štátne podniky a štátom kontrolované subjekty nie sú priamo uvedené v právnej úprave, avšak dôvodová správa k návrhu zákona uvádza, že toto ustanovenie sa vzťahuje aj na ne. Pracovná skupina rozhodla, že aplikáciu tohto ustanovenia v praxi bude ďalej sledovať²⁴. Aplikácia zodpovednosti právnických osôb v praxi bola znovu preverená

²¹ <http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/anti-briberyconvention/2088239.pdf> ,
Hodnotiaca správa Fínska vo Fáze 2, str. 19

²² <http://www.oecd.org/finland/Finlandphase3reportEN.pdf> , Hodnotiaca správa Fínska vo
Fáze 3, str. 14, ods. 29

²³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/FinlandPhase3WrittenFollowUpReportEN.pdf> ,
Informácia o plnení odporúčaní z Fázy 3 hodnotenia Fínska, str. 3, ods. 1

²⁴ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/31568595.pdf> , Hodnotiaca
správa Nórska vo Fáze 2, str. 35

v rámci hodnotenia Nórska vo Fáze 3. V hodnotiacej správe Pracovná skupina konštatovala, že nórske orgány činné v trestnom konaní systematicky vedú vyšetrovanie a trestné stíhanie proti právnickým osobám, takže aplikácia ustanovení o zodpovednosti právnických osôb v praxi nerobí žiadne problémy²⁵.

V Taliansku zákon o administratívnej zodpovednosti právnických osôb sa vzťahuje na široký rámec subjektov vrátane spoločností a združení, ktoré nemajú právnu subjektivitu, ale výslovne vylučuje štátne, regionálne a miestne verejné orgány, iné než neziskové verejné orgány a orgány „vykonávajúce funkcie ústavného významu“. Okrem toho taliansky zákon o administratívnej zodpovednosti právnických osôb nevyžaduje, aby tieto subjekty získali nejakú výhodu, ale stačí, ak skutok „je spáchaný v ich záujme alebo v ich prospech.“ Počas hodnotenia Talianska vo Fáze 3 v decembri 2011 Pracovná skupina opäť skúmala rozsah zákona a vyjadrila spokojnosť s rozhodnutím Najvyššieho súdu, ktorý interpretoval zákon tak, že len verejné právnické osoby, ktoré vykonávajú neziskovú činnosť, sú vylúčené z jeho aplikácie²⁶.

Právna úprava Mexika sa vzťahuje na „združenia, korporácie alebo podniky akéhokoľvek druhu“, ale vylučuje „vládne inštitúcie“. Právnu úpravu nie je možné aplikovať na štátne podniky a štátom kontrolované spoločnosti v dôsledku obmedzení v mexickej ústave.²⁷ Mexiko však doplnilo svoju ústavu tak, že stanovilo zodpovednosť vlády za určité druhy škody vrátane tej, ktorá je dôsledkom trestnej činnosti vládnych zamestnancov. Pracovná skupina odporúčala Mexiku, aby revidovalo existujúcu právnu úpravu o právnických osobách tak, aby zabezpečilo, že štátne podniky a štátom kontrolované subjekty sú zodpovedné za trestný čin podplácania zahraničných verejných činiteľov²⁸.

Hodnotenia Francúzska a Nórska vo Fáze 2 odhalili problém aplikácie zodpovednosti na spoločnosti po splynutí.

Vo Francúzsku Kasačný súd v júni 2000 rozhodol, že skutok spáchala spoločnosť, ktorá následne splynula s inou spoločnosťou, trestná zodpovednosť sa neprenáša na

²⁵ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/Norwayphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Nórska vo Fáze 3, str. 15, ods. 38

²⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/Italyphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Talianska vo Fáze 3, str. 14, ods. 38

²⁷ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33746033.pdf>, Hodnotiaca správa Mexika vo Fáze 2, str. 20, ods. 66 - 67

²⁸ Tamtiež, str. 21

spoločnosť, s ktorou splynula²⁹.

V Nórsku Najvyšší súd rozhodol, že splynutie spoločnosti s materskou spoločnosťou, ktorá sa nezúčastnila na nezákonnom určení cien, nemá vplyv na zodpovednosť spoločnosti, ktorá skutok spáchala. V prípade rozdelenia spoločnosti by bolo na voľnej úvahe prokurátora, aby rozhodol, ktorú spoločnosť bude trestne stíhať. V prípade zodpovednosti zahraničnej právnickej osoby za trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa by v praxi nastali problémy s vyvodením zodpovednosti zahraničnej právnickej osoby³⁰.

Izrael mal zabezpečiť aktívne stíhanie právnických osôb za zahraničnú korupciu vrátane organizácií vo vlastníctve štátu alebo pod kontrolou štátu, zabezpečiť, aby odhalenie, resp. neodhalenie fyzickej osoby – páchatel'a nebolo prekážkou stíhania právnickej osoby a aby postavenie fyzických osôb, za konanie ktorých možno vyvodiť trestnú zodpovednosť právnickej osoby, bolo dostatočne široko aplikované tak, aby postihovalo aj právnické osoby s decentralizovaným riadením. Pracovná skupina tiež rozhodla, že bude sledovať aplikáciu nezávislého rozhodovania sudcov pri rozhodovaní, či odsúdi právnickú osobu tak, aby bola zabezpečená efektívna implementácia článku 2 Dohovoru³¹.

Otázka zodpovedného subjektu sa objavila aj v hodnotení Portugalska. Pracovná skupina rozhodla, že v tretej fáze hodnotení bude sledovať, či sa trestná zodpovednosť právnických osôb bude aplikovať aj v prípadoch, v ktorých je dotknutá právnická osoba vo vlastníctve štátu alebo je pod kontrolou štátu, pretože z dôvodu nedostatku relevantnej judikatúry nebolo možné s istotou povedať, že štátne podniky alebo podniky s majetkovou účasťou štátu podliehajú trestnej zodpovednosti právnických osôb³².

Rovnako aj Juhoafrickej republike Pracovná skupina odporúčala zabezpečiť uplatňovanie zodpovednosti právnických osôb vo vzťahu k štátnym podnikom a štátom kontrolovaným spoločnostiam³³. V rámci hodnotenia vo Fáze 3 zástupcovia JAR tvrdili, že niet dôvodu zaobchádzať so štátnymi podnikmi a podnikmi s majetkovou účasťou štátu inak,

²⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/26242055.pdf>, Hodnotiaca správa Francúzska vo fáze 2, str. 48, ods. 129

³⁰ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/31568595.pdf>, Hodnotiaca správa Nórska vo Fáze 2, str. 34, ods. 107

³¹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/44253914.pdf>, Hodnotiaca správa Izraela vo Fáze 2, str. 60, „Commentary“

³² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/38320110.pdf>, Hodnotiaca správa Portugalska vo Fáze 2, str. 47, ods. 145

³³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/45670609.pdf>, Hodnotiaca správa Juhoafrickej republiky vo Fáze 2, str. 59, ods. 197

ako s právnickými osobami s inou vlastníckou štruktúrou. Pracovná skupina rozhodla, že túto otázku bude ďalej sledovať vzhľadom na nedostatok relevantnej judikatúry³⁴.

2.2. Podmienky vzniku zodpovednosti právnických osôb (štandard zodpovednosti)

Vo všeobecnosti sa právna úprava zodpovednosti právnických osôb za trestné činy stále mení. Pracovná skupina preto skúmala podmienky pre vznik zodpovednosti vo všetkých zmluvných štátoch, ktoré stanovili určitú formu zodpovednosti právnických osôb za podplácanie zahraničných verejných činiteľov.

2.2.1. Postavenie osoby zodpovednej za trestný čin (prepojenie zodpovednosti právnických osôb s konaním manažmentu alebo vysoko postavenej osoby)

V niektorých zmluvných štátoch hodnotených vo Fáze 2 sa Pracovná skupina zaoberala úrovňou orgánu v rámci organizačnej štruktúry subjektu, ktorú musí zastávať fyzická osoba zodpovedná za trestný čin.

V Kanade, Francúzsku, Nemecku, Grécku, Maďarsku, Taliansku, Mexiku a Veľkej Británii je zodpovednosť právnických osôb za podplácanie zahraničného verejného činiteľa spojená s konaním manažmentu alebo osoby v riadiacom postavení. V Kanade, Francúzsku, Nemecku, Maďarsku a Veľkej Británii je do istej miery zodpovednosť vyvedená aj v prípade, kedy manažment spoločnosti delegoval rozhodovaciu právomoc na podriadených zamestnancov alebo títo podriadení zamestnanci sú riadení alebo pod dohľadom manažmentu.

Britský zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb sa zakladal na dvoch teóriách pričítania úmyslu právnickej osobe. Jednak na dlhodobo zaužívanej „teórii identifikácie“ pôvodne prijatej v roku 1972 rozhodnutím Snemovne Lordov (prijatej a modifikovanej aj súdmi v Kanade) a neskôr potvrdenej rozhodnutím Štátnej Rady (Privy Council) z roku 1995. Teória identifikácie spočíva v tom, že konanie a myslenie určitých orgánov právnickej osoby alebo jej predstaviteľov je konaním a myslením samotnej právnickej osoby (tzv. „directing mind“), pokiaľ konajú v záujme tejto právnickej osoby. Podľa tejto zásady trestná zodpovednosť právnickej osoby sa obmedzuje na „konanie správnej

³⁴ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/SouthAfricaPhase3ReportEN.pdf>, Hodnotiaca správa JAR vo Fáze 3, str. 18, ods. 29

radu, riaditeľa a prípadne iných nadriadených pracovníkov spoločnosti, ktorí vykonávajú funkcie manažmentu a hovoria a konajú v mene spoločnosti.“ Podľa druhej teórie priznanie zodpovednosti právnickej osobe by malo závisieť skôr od účelu ustanovení relevantného trestného činu než od „metafyzického“ hľadania „directing mind“. Pracovná skupina spochybnila, či by bolo náročné identifikovať účel trestného činu a nebola presvedčená o tom, že nové preverenie by efektívne riešilo trestné činy spáchané veľkými spoločnosťami s decentralizovaným konaním alebo operáciami mimo ústredia spoločnosti³⁵.

V rámci Fázy 3 hodnotení Pracovná skupina posúdila nové ustanovenie §7 zákona o korupcii, ktoré zaviedlo ďalší trestný čin nezabránenia podplácaniu, ktorý nevyžaduje zisťovanie zodpovednosti podľa identifikačnej teórie. Ak sa budú prokurátori opierať o toto nové ustanovenie, výhrady Pracovnej skupiny voči identifikačnej teórii sa môžu stratiť³⁶.

V Kanade v čase hodnotenia vo Fáze 2 bol štandard zodpovednosti (známy ako „identifikačná teória“) obsiahnutý v common law. Hlavný precedens o tejto teórii vydal Najvyšší súd Kanady v roku 1985, ktorý rozhodol, že zodpovednosť za trestný čin možno pričítať spoločnosti, ak skutok spáchal „mozog“ spoločnosti („directing mind“ alebo „ego“ spoločnosti). Súd uviedol, že „mozog“ môže spočívať v správnej rade, riaditeľovi spoločnosti, vedúcom pracovníkovi, manažérovi alebo inej osobe, ktorej správna rada delegovala riadiace výkonné právomoci spoločnosti. Spoločnosť môže byť zodpovedná za konanie tejto osoby, ak toto konanie spadá do rámca pôsobnosti, ktorá bola tejto osobe priznaná, nie je podvodným konaním voči spoločnosti a bolo úmyselné alebo čiastočne v prospech spoločnosti³⁷.

Okrem toho ak konanie „ega“ spoločnosti je v rámci priznanej riadiacej oblasti, trestná zodpovednosť spoločnosti môže byť vyvodená bez ohľadu na to, či došlo k formálnej delegácii alebo nie, či správna rada vie o tomto konaní alebo či toto konanie výslovne zakázala.

Pojem „directing mind“ bol ďalej v dvoch rozhodnutiach interpretovaný. V roku 1993 Najvyšší súd Kanady uviedol, že „kľúčovým faktorom, ktorý odlišuje „directing mind“ od normálnych zamestnancov, je skôr „spôsobilosť vytvárať politiku spoločnosti než len vykonávať takúto politiku na operačnej báze“. V rozhodnutí Odvolacieho súdu Ontario z roku

³⁵ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34599062.pdf>, Hodnotiaca správa Veľkej Británie vo Fáze 2, str. 63, ods. 197 - 199

³⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/UnitedKingdomphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Veľkej Británie vo Fáze 3, str. 15, ods. 34

³⁷ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/31643002.pdf>, Hodnotiaca správa Kanady vo Fáze 2, str. 30, ods. 71

1997 tento súd za „directing mind“ považoval orgán na nižšej úrovni. Odvolateľom v tomto prípade bol úradník a operačný riaditeľ jednej zo sekcií manažmentu právnickej osoby³⁸.

V marci 2004 nadobudla účinnosť novela zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá doplnila ďalšie okolnosti, za ktorých by sa malo žiadať uloženie administratívnej sankcie právnickej osobe. Tieto okolnosti sú spojené 1) s ekonomickou situáciou právnickej osoby, a 2) s ekonomickou výhodou získanou prostredníctvom skutku. Podľa tejto novely zodpovednosť by sa mala aplikovať vtedy, ak vysoko postavená osoba s právomocou tvoriť a vykonávať politiku spoločnosti (i) spácha skutok osobne, (ii) spácha skutok úmyselne a riadi záležitosti spoločnosti s cieľom, aby nižšie postavení zamestnanci vykonali protiprávne akty, alebo (iii) nepodnikne nič na zastavenie trestného správania, o ktorom vie alebo pred ktorým vedome „ostáva slepá“. Pracovná skupina túto novelu uvítala s presvedčením, že významne zvýši efektívnosť zodpovednosti právnických osôb v Kanade³⁹.

Aplikáciu revidovaného zákona v praxi sledovala vo Fáze 3 hodnotenia. Konštatovala, že nové ustanovenie bolo úspešne uplatnené v prípade *Hydro Kleen* (január 2005), v ktorom bola odsúdená právnická osoba a fyzické osoby boli oslobodené spod obžaloby⁴⁰.

Vo Francúzsku Kasačný súd v roku 2001 rozhodol, že delegácia alebo dokonca subdelegácia právomocí na zamestnanca alebo podriadeného postačuje na to, aby držiteľ týchto právomocí bol považovaný za predstaviteľa právnickej osoby. Počas hodnotenia teda hodnotitelia skúmali, do akej miery by spoločnosti neboli zodpovedné za konanie svojich zamestnancov a podriadených. Podľa niektorých súdov zamestnanec alebo podriadený by musel konať na príkaz alebo s povolením štatutárneho orgánu spoločnosti alebo predstaviteľa spoločnosti, ktorý sa považuje za spolupáchateľa. Na druhej strane iní verili, že samotná skutočnosť, že rada spoločnosti vedela o skutku, by stačila na vyvodenie zodpovednosti právnickej osoby⁴¹.

V Nemecku zákon o správnych deliktach ustanovuje zodpovednosť právnickej osoby za skutky, pri ktorých „zodpovedná osoba“ konajúca pre manažment spoločnosti spácha

³⁸ Tamtiež, str. 30, ods. 71 - 72

³⁹ Tamtiež, str. 31, ods. 73; a <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/36984779.pdf>, Správa o plnení odporúčaní vo Fáze 2 hodnotenia Kanady, str. 25

⁴⁰ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/Canadaphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Kanady vo Fáze 3, str. 18, ods. 46

⁴¹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/26242055.pdf>, Hodnotiaca správa Francúzska vo Fáze 2, str. 48, ods. 128

trestný čin, vrátane podplácania zahraničného verejného činiteľa, alebo správny delikt, vrátane porušenia kontrolnej funkcie. K porušeniu kontrolných povinností by napríklad došlo vtedy, keby trestný čin korupcie spáchal obyčajný zamestnanec konajúci v zákonnom rozsahu činnosti právnickej osoby a spáchaniu trestného činu mohla zabrániť „vedúca/zodpovedná osoba“, ktorá si plní svoje kontrolné povinnosti. Okrem toho zodpovednosť možno vyvodiť či už z porušenia povinností právnickej osoby alebo z toho, že právnická osoba získala alebo mala získať nejaký „prospech“⁴².

V júni 2005 Nemecko informovalo o pripravovanej novele smerníc pre trestné konanie a konanie o uloženie administratívnych sankcií, ktorej cieľom malo byť objasnenie okolností, za ktorých prokurátori by mali žiadať uloženie správnej sankcie právnickej osobe. Podľa tejto novely prokurátori mali zväžiť stíhanie nesplnenia povinnosti kontroly manažmentom právnickej osoby.

V Maďarsku zodpovednosť právnických osôb za trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa možno vyvodiť v prípade, že trestný čin spáchal:

1. Jeden z členov alebo predstaviteľov právnickej osoby oprávnený riadiť alebo reprezentovať túto právnickú osobu, alebo člen dozorného orgánu a/alebo jeho predstavitelia konajúci v rámci zákonnej činnosti právnickej osoby;
2. Člen právnickej osoby alebo zamestnanec konajúci v rámci zákonného rozsahu činnosti právnickej osoby za predpokladu, že podplácaniu bolo možné zabrániť, keby si vedúci výkonného orgánu právnickej osoby plnil svoje dozorné alebo kontrolné povinnosti; alebo
3. Jednotlivec za predpokladu, že člen alebo pracovník právnickej osoby s riadiacou právomocou alebo zastupujúci právnickú osobu vedel o konaní jednotlivca.⁴³

Pracovná skupina odporúčala Maďarsku, aby jasnejšie a širšie definovala pojem „vedúci výkonného orgánu“, kategóriu osôb, ktorých pochybenie pri výkone kontrolných právomocí môže mať za následok vznik zodpovednosti právnickej osoby, a vytvorenie minimálnych štandardov vo vzťahu k primeranému dohľadu tejto osoby s cieľom vyhnúť sa vzniku zodpovednosti.⁴⁴

⁴² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/2958732.pdf>, Hodnotiaca správa Nemecka vo Fáze 2, str. 32, ods. 117 - 120

⁴³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34918600.pdf>, Hodnotiaca správa Maďarska vo Fáze 2, str. 45, ods. 150

⁴⁴ Tamtiež, str. 46, komentár za ods. 153

V Taliansku zákon 231/2001 stanovuje zodpovednosť právnickej osoby za podplácanie zahraničného verejného činiteľa spáchané v záujme alebo v prospech:

1. osôb, ktoré „reprezentujú, spravujú alebo riadia orgán alebo jednu z organizačných zložiek, ktoré majú finančnú a operatívnu autonómiu“; alebo
2. osôb, ktoré sú riadené alebo pod kontrolou niektorej z vyššie uvedených osôb⁴⁵.

V Grécku a Mexiku zodpovednosť právnických osôb môže byť vyvodená len z konania manažmentu alebo niekoho v riadiacej pozícii. V Grécku zákon ukladá správne sankcie za podplácanie zahraničného verejného činiteľa právnickej osobe za „pochybenia jej manažérov“. Pojem „manažment“ zahŕňa štatutárne orgány právnickej osoby⁴⁶.

Pracovná skupina konštatovala, že koncepcia „pochybenia manažmentu“ vytvorila ťažko dosiahnuteľné podmienky zodpovednosti, pretože vyžaduje dôkaz, že hlavný páchatel konal na príkaz alebo so súhlasom príslušných orgánov právnickej osoby. Je nevyhnutný prinajmenšom dôkaz o tom, že príslušný orgán právnickej osoby vedel alebo vedome prehliadal konanie hlavného páchatel'a. Nedostatočná kontrola zo strany tohto orgánu nestačí na vyvodenie zodpovednosti právnickej osoby. V nadnárodnej korporácii je nepravdepodobné, že riadiaci orgán bude vedieť podrobne o aktivitách kancelárie pre predaj v zámorí, ktorá môže dennodenne prichádzať do kontaktu so zahraničnými verejnými činiteľmi. Hodnotitelia tiež vyjadrili znepokojenie nad tým, že zodpovednosť právnickej osoby možno vyvodiť len konaním malého počtu osôb prepojených na túto právnickú osobu⁴⁷.

Pracovná skupina preto odporúčala Grécku zabezpečiť, aby zodpovednosť právnických osôb bola efektívna najmä vo vzťahu ku kategóriám osôb, ktorých konanie môže mať za následok zodpovednosť právnickej osoby.⁴⁸

V Mexiku „člen alebo zástupca“ musí spáchať trestný čin. Takýmto „členom alebo zástupcom“ môže byť ktorýkoľvek zamestnanec právnickej osoby. Dôvodová správa k príslušnému ustanoveniu zákona však odkazuje len na „fyzické osoby, ktoré sú súčasťou

⁴⁵ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33995536.pdf>, Hodnotiaca správa Talianska vo Fáze 2, str. 39, ods. 159

⁴⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35140946.pdf>, Hodnotiaca správa Grécka vo Fáze 2, str. 34, ods. 159 - 161

⁴⁷ Tamtiež, str. 35, ods. 163 - 164

⁴⁸ Tamtiež, str. 35, Komentár za ods. 164

manažmentu“.⁴⁹

Na Islande zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb za podplácanie zahraničných verejných činiteľov sa vzťahuje na konanie „zamestnanca alebo člena personálu“ právnickej osoby, ktorý podpláca s cieľom „zaistiť alebo udržať obchod alebo inú neprimeranú výhodu v prospech právnickej osoby“⁵⁰.

Ani nórsky zákon nevyžaduje priamu účasť osoby poverenej riadením podniku („leading person“). Zodpovednosť právnickej osoby teda možno vyvodiť z konania radového zamestnanca, pokiaľ podnik mohol zabrániť trestnému činu prijatím smerníc, inštrukcií, školeniami, kontrolami alebo inými opatreniami⁵¹.

Spojené štáty americké uplatňujú teóriu „respondeat superior“, podľa ktorej právnická osoba je zodpovedná za protiprávne konanie svojich úradníkov, zamestnancov a agentov, ak títo konajú:

1. v rozsahu svojich povinností; a
2. v prospech právnickej osoby.

Právnická osoba je teda vo všeobecnosti zodpovedná za konanie svojich zamestnancov bez ohľadu na účasť, súhlas, vedomosť alebo povolenie nadriadených zamestnancov alebo úradníkov, pokiaľ ich konanie nie je úplne mimo pridelených úloh alebo v rozpore so záujmami právnickej osoby⁵².

Na Novom Zélande neexistuje žiadne všeobecné ustanovenie, zákon upravujúci podplácanie v medzinárodnom obchode či judikatúra, ktoré by obsahovali kritériá pre stanovenie zodpovednosti právnických osôb. Predstavitelia Nového Zélandu sa často odvolávali na známe rozhodnutie britskej Snemovne lordov vo veci *Tesco Supermarkets Ltd. v. Nattrass* [1972] AC 153, ako právny základ pre stanovenie zodpovednosti právnických osôb za úmyselné trestné činy ako napr. korupcia v medzinárodných obchodných transakciách. Pracovná skupina takúto právnu úpravu v spojitosti s nedostatkom vnútroštátnej judikatúry vo veci podplácania zahraničných verejných činiteľov považovala za nedostatočnú

⁴⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33746033.pdf>, Hodnotiaca správa Mexika vo Fáze 2, str. 19, ods. 62

⁵⁰ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/2498248.pdf>, Hodnotiaca správa Islandu vo Fáze 2, str. 26

⁵¹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/31568595.pdf>, Hodnotiaca správa Nórska vo Fáze 2, str. 35, ods. 111

⁵² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/1962084.pdf>, Hodnotiaca správa USA vo Fáze 2, str. 7, ods. 15

a odporúčala Novému Zélandu rozšíriť kritériá pre určenie zodpovednosti právnických osôb za zahraničnú korupciu⁵³.

Portugalsku Pracovná skupina odporúčala, aby usmerňovalo orgány činné v trestnom konaní tak, aby poznali kritériá zodpovednosti právnických osôb, ktoré sa uplatňujú v prípadoch podplácania zahraničných verejných činiteľov. Tieto usmernenia, resp. smernice by mali obsahovať objasnenie:

1. Ustanovení osobitnej právnej úpravy v konfrontácii so všeobecnými ustanoveniami o zodpovednosti právnických osôb v trestnom zákone;
2. Aplikácie trestnej zodpovednosti právnických osôb v prípade, že úplatok dáva bežný zamestnanec alebo osoba nezávislá od právnickej osoby; a
3. Aplikácie trestnej zodpovednosti právnických osôb v prípadoch, kedy nedošlo k trestnému stíhaniu alebo odsúdeniu fyzickej osoby za korešpondujúci skutok.⁵⁴

V Slovinsku zákon o zodpovednosti právnických osôb upravuje ich zodpovednosť za určité trestné činy definované podľa tohto zákona. V čase hodnotenia nebola v Slovinsku odsúdená žiadna právnická osoba za podplácanie zahraničného verejného činiteľa, hoci sa vyskytol jeden prípad prania peňazí, v ktorom došlo k stíhaniu a odsúdeniu právnickej osoby.

Dôvody zodpovednosti právnickej osoby podľa uvedeného zákona sú spojené s trestnými činmi spáchanými fyzickou osobou, hoci zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená odsúdením fyzickej osoby. V skutočnosti právnická osoba môže byť zodpovednou podľa zákona dokonca aj vtedy, ak páchatel' nebol trestne zodpovedný za spáchaný trestný čin.

Medzi trestné činy, za ktoré môže byť právnická osoba zodpovedná podľa zákona o zodpovednosti právnických osôb, je v trestnom zákone výslovne zahrnuté aj podplácanie zahraničných verejných činiteľov.

Zákon o zodpovednosti právnických osôb uvádza, že základ zodpovednosti právnických osôb je spojený s trestným činom spáchaným fyzickou osobou v mene, v záujme alebo v prospech právnickej osoby.

Pracovná skupina odporúčala Slovinsku, aby revidovalo zákon a zabezpečilo, aby

⁵³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/37658136.pdf>, Hodnotiaca správa Nového Zélandu vo Fáze 2, str. 56, ods. 181 a str. 59, Komentár za ods. 190

⁵⁴ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/38320110.pdf>, Hodnotiaca správa Portugalska vo Fáze 2, str. 49, Komentár za ods. 151

dôkazy potrebné na preukázanie spojenia medzi fyzickou osobou, ktorá spáchala trestný čin, a zodpovednou právnickou osobou podľa príslušného zákona neboli prekážkou uplatňovania zákona⁵⁵.

2.2.2. Vyvodenie zodpovednosti za poskytnutie úplatku, z ktorého plynie výhoda právnickej osobe

Problém zodpovednosti právnických osôb za úplatky, ktoré boli poskytnuté na prospech právnických osôb, vznikol počas hodnotenia vo Fáze 2 v Taliansku, Japonsku, Kórei a Portugalsku.

Japonský zákon o predchádzaní nekalej súťaže stanovuje zodpovednosť právnickej osoby, ak úplatok poskytla fyzická osoba „v súvislosti s obchodom právnickej osoby“. Táto formulácia vyžaduje, aby úplatok bol poskytnutý na prospech právnickej osoby, z ktorej pochádzal, čo znamená, že úplatky v prospech spriaznených spoločností ako sú dcérske spoločnosti, holdingové spoločnosti alebo členovia tej istej priemyselnej štruktúry (obchodné konglomeráty) by nemuseli byť stíhané⁵⁶.

Kórejský zákon o predchádzaní podplácaniu zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách stanovuje zodpovednosť právnickej osoby len za konanie jej zástupcu „v súvislosti s jej obchodom“. Okrem toho komentár k zákonu, ktorý uverejnilo ministerstvo spravodlivosti, uvádza, že „by malo byť zrejmé, že v zásade skutočnosť, že podplácanie bolo spáchané vo vzťahu k záležitostiam právnickej osoby, vedie k trestnej zodpovednosti príslušného zákonného orgánu“ („related legal body“). Pracovná skupina vyjadrila obavu, že úplatky poskytnuté v prospech člena tej istej podnikateľskej skupiny by sa nepovažovali za úplatok vo vzťahu k spoločnosti, ktorá úplatok poskytla⁵⁷.

Podľa talianskeho zákona trestný čin musí byť spáchaný v záujme a na prospech právnickej osoby. Právnická osoba nie je zodpovedná, ak hlavný páchatel konal vo vlastnom záujme alebo v záujme tretej strany. Pracovná skupina teda vyhlásila, že nie je celkom jasné, či zákon uznáva zodpovednosť orgánu, ak hlavný páchatel podpláca na prospech dcérskej

⁵⁵ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/38883195.pdf>, Hodnotiaca správa Slovinska vo Fáze 2, str. 55 – 56, ods. 156 -157, a str. 57 – 58, Komentár za ods. 167

⁵⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34554382.pdf>, Hodnotiaca správa Japonska vo Fáze 2, str. 45, ods. 161

⁵⁷ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33910834.pdf>, Hodnotiaca správa Kórey vo Fáze 2, str. 36, ods. 113

spoločnosti a naopak.⁵⁸

V rámci odporúčaní z Fázy 2, ktoré sa sledovali aj v tretej fáze hodnotení, Pracovná skupina žiadala od Portugalska, aby aplikovalo trestnú zodpovednosť právnických osôb v prípadoch, v ktorých:

1. Z korupčného skutku priamo nevyplýva prospech pre právnickú osobu (napr. korupcia s cieľom získať daňové prázdny, alebo podplácanie pri colnom odbavení, a pod.)
2. Úplatok poskytuje zahraničnému verejnému činiteľovi zástupca tejto právnickej osoby len s čiastočným prospechom pre právnickú osobu alebo v prospech inej právnickej osoby.⁵⁹

2.3. Individuálne problémy zmluvných strán

Podľa maďarského zákona o trestných opatreniach proti právnickým osobám na stanovenie zodpovednosti právnickej osoby za úmyselný trestný čin uvedený v trestnom zákone spáchaný skutok musí byť „namierený“ alebo „mať za následok získanie finančnej výhody právnickej osoby“. „Finančná výhoda“ je definovaná ako „akýkoľvek predmet, právo peňažnej hodnoty, nárok alebo uprednostnenie ... ako aj prípady, kedy právnická osoba je oslobodená od nákladov podľa záväzku vyplývajúceho z právneho princípu alebo zmluvy alebo podľa pravidiel rozumného obchodného manažmentu.“⁶⁰

Pracovná skupina vyjadrila obavu, že zodpovednosť by sa neuplatnila v prípade, že finančný výnos získala materská alebo dcérska spoločnosť. Pracovná skupina odporúčala Maďarsku, aby zrušila zákonnú požiadavku, že úplatok musí byť poskytnutý alebo mať za následok získanie „finančnej výhody“ právnickej osoby.⁶¹

Podľa mexického zákona je nevyhnutné, aby trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa bol spáchaný „prostriedkami, ktoré poskytla táto právnická osoba ... na takýto účel“. Pracovná skupina zastávala názor, že táto požiadavka vyžaduje dôkaz aspoň

⁵⁸ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33995536.pdf>, Hodnotiaca správa Talianska vo Fáze 2, str. 40, ods. 160

⁵⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/38320110.pdf>, Hodnotiaca správa Portugalska vo Fáze 2, str. 49 - 50, Komentár za ods. 151

⁶⁰ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34918600.pdf>, Hodnotiaca správa Maďarska vo Fáze 2, str. 44, ods. 147

⁶¹ Tamtiež, str. 45, Komentár za ods. 149

o povolení manažmentu právnickej osoby použiť prostriedky tejto právnickej osoby na úplatok zahraničnému verejnému činiteľovi, ktorý môže byť ťažké získať. Okrem toho táto požiadavka vylučuje zodpovednosť právnickej osoby, ak prostriedky na poskytnutie úplatku poskytla materská alebo dcérska spoločnosť⁶².

Pracovná skupina odporúčala Mexiku, aby zmenilo súčasné ustanovenia tak, že vylúči túto požiadavku. V správe z hodnotenia Mexika vo Fáze 3 však konštatovala, že Mexiko nenapravilo ani jeden z nedostatkov týkajúcich sa právnej úpravy zodpovednosti právnických osôb, ktoré mu Pracovná skupina vytkla počas hodnotenia vo Fáze 2.⁶³

Švajčiarsky trestný zákon stanovuje zodpovednosť právnickej osoby v prípade, že trestný čin „bol spáchaný v rámci podniku pri výkone jeho obchodnej činnosti v súlade s jeho cieľmi“.⁶⁴

Podľa Pracovnej skupiny táto požiadavka by mohla vylučovať zodpovednosť, ak zástupca materskej alebo dcérskej spoločnosti poskytne neprimeranú platbu alebo ak právnická osoba použije externého agenta na účely poskytnutia úplatku zahraničnému verejnému činiteľovi. Podľa Švajčiarska sa vyžaduje hierarchické alebo organizačné spojenie medzi individuálnym páchatelom a právnickou osobou, a teda napríklad konanie externých agentov má za následok vznik zodpovednosti právnickej osoby. Pokiaľ ide o požiadavku, aby sa podplácanie uskutočnilo pri výkone „obchodnej činnosti právnickej osoby v súlade s jej cieľmi“, táto mala vylúčiť zodpovednosť, ak ide o súkromné konanie páchatel'a. Takúto interpretáciu však doteraz nepotvrdila judikatúra vnútroštátnych súdov⁶⁵.

Švédsky trestný zákon umožňuje ukladanie „korporátnych pokút“ („corporate fines“), ak trestný čin so sebou prináša „hrubé porušenie osobitných povinností spojených s obchodnou činnosťou“ alebo je inak „závažného charakteru“. Podľa švédskeho trestného zákona je „korporátna pokuta“ zahrnutá ako „osobitný právny následok zločinu“. Keďže korporátne pokuty doteraz neboli bežne ukladané v prípadoch úmyselných trestných činov, Pracovná skupina odporúčala Švédsku, aby v rámci pripravovanej reformy systému korporátnych pokút zahrnula aj menej závažné trestné činy, rozšírilo možnosť ukladania

⁶² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33746033.pdf>, Hodnotiaca správa Mexika vo Fáze 2, str. 19, ods. 63

⁶³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Mexicophase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Mexika vo Fáze 3, str. 13, ods. 25

⁶⁴ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34350161.pdf>, Hodnotiaca správa Švajčiarska vo Fáze 2, str. 37, ods. 109

⁶⁵ Tamtiež, str. 38, ods. 109 *in fine*

korporátnych sankcií aj na prípady, kedy skutok spáchala osoba zastávajúca vedúce postavenie v právnickej osobe alebo s osobitnou kontrolnou právomocou, a zvýšilo minimálnu výšku sankcie⁶⁶.

Belgický trestný zákon uznáva trestnú zodpovednosť právnickej osoby za „trestné činy, ktoré sú skutočne spojené s dosiahnutím jej účelu alebo s obranou jej záujmov, alebo za trestné činy, ktoré preukázateľne boli spáchané v jej mene“. Pracovná skupina vyjadrila obavu, že existujúca právna úprava neumožňuje pripísať úmysel právnickej osobe a v tomto zmysle formulovala aj odporúčanie na zmenu legislatívy⁶⁷.

Austrália zaviedla trestnú zodpovednosť v roku 2001. V čase hodnotenia vo Fáze 2 nebolo možné preskúmať efektivitu a aplikáciu tejto právnej úpravy v praxi okrem prípadov škôd na životnom prostredí. Pracovná skupina preto sledovala túto problematiku počas hodnotenia vo Fáze 3.

V rámci hodnotenia vo Fáze 3 Pracovná skupina konštatovala, že legislatíva Austrálie spĺňa požiadavky Dohovoru aj Odporúčania z roku 2009. Napriek tomu od účinnosti právnej úpravy zodpovednosti právnických osôb bol zaregistrovaný len 1 prípad podplácania, v ktorom bola stíhaná právnická osoba. Pracovná skupina preto odporúčala zvýšiť informovanosť príslušných orgánov činných v trestnom konaní a zabezpečiť dôslednejšiu aplikáciu príslušných zákonných ustanovení v praxi.⁶⁸

2.4. Požiadavka identifikácie, trestného stíhania a odsúdenia páchatel'a - fyzickej osoby

Keďže jeden z účelov zodpovednosti právnickej osoby je „celkové správanie“ a zložitý, decentralizovaný rozhodovací proces, je dôležité, aby zodpovednosť právnických osôb pre účely implementácie Dohovoru bola uskutočniteľná bez identifikácie skutočných páchatel'ov (fyzických osôb).⁶⁹

⁶⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35394676.pdf>, Hodnotiaca správa Švédska vo Fáze 2, str. 46, ods. 184 a nasl.

⁶⁷ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35461651.pdf>, Hodnotiaca správa Belgicka vo Fáze 2, str. 37, ods. 125

⁶⁸ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Australiaphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Austrálie vo Fáze 3, str. 12, ods. 19 – 21, a str. 13, Komentár za ods. 22

⁶⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/36872226.pdf>, Midterm Review Study, ods. 165

Počas Fázy 2 hodnotení Pracovná skupina riešila tiež otázku, či zmluvné štáty vo svojom právnom poriadku nezakotvili požiadavku identifikovať, stíhať alebo odsúdiť fyzickú osobu – páchatel'a s cieľom viesť konanie alebo uložiť sankciu právnickej osobe. Dôvody, pre ktoré Pracovná skupina sleduje tento problém, boli analyzované v hodnotiacich správach z hodnotenia vo Fáze 2 Nemecka, Japonska a Veľkej Británie.

V niektorých krajinách bol tento problém spojený so samotným znením zákona o zodpovednosti právnických osôb, v iných sa problém týkal absencie korupčných prípadov, v ktorých by právnická osoba bola odsúdená nezávisle od trestného konania voči fyzickej osobe – páchatel'ovi.

Pracovná skupina pravidelne upozorňovala na túto otázku, pretože sa obávala, že stále zložitejší rozhodovací proces sám osebe neumožňuje identifikáciu konkrétnych jednotlivcov, ktorí sa zúčastnili na protiprávnom konaní právnickej osoby, a to najmä z dôvodu kolektívneho a niekedy decentralizovaného charakteru takéhoto rozhodovacieho procesu.

Za týchto okolností samostatné konanie proti právnickej osobe môže poskytnúť vhodnú a spravodlivú alternatívu trestnému stíhaniu agenta právnickej osoby alebo nižšie postaveného zamestnanca, ktorí mohli podplácať na nátlak spoločnosti⁷⁰.

Právna úprava niektorých zmluvných štátov (napr. Maďarska, Mexika a Veľkej Británie) vyžaduje priamu súvislosť medzi zodpovednosťou páchatel'a a zodpovednosťou právnickej osoby.

V Maďarsku možno sankciu uložiť právnickej osobe vtedy, ak „súd potrestal osobu, ktorá spáchala trestný čin“, okrem prípadov, kedy páchatel'a nie je možné potrestať z dôvodu duševnej choroby alebo smrti. Pracovná skupina zastávala názor, že takýto systém nie je v súlade s článkom 2 Dohovoru a odporúčala Maďarsku, aby odstránilo z príslušného zákona požiadavku odsúdenia a potrestania reálneho páchatel'a trestného činu podplácania zahraničného verejného činiteľa ako nevyhnutnej podmienky pre vyvodenie zodpovednosti právnickej osoby⁷¹.

Počas hodnotenia Maďarska vo Fáze 3 Pracovná skupina konštatovala, že požiadavka zistenia páchatel'a ako podmienka pre stíhanie a odsúdenie právnickej osoby stále existuje napriek určitým zmenám v legislatíve a rozšíreniu prípadov, kedy možno právnickú osobu

⁷⁰ Tamtiež, ods. 155

⁷¹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34918600.pdf>, Hodnotiaca správa Maďarska vo Fáze 2, str. 43, ods. 143

stíhať a odsúdiť aj bez odsúdenia fyzickej osoby – páchatel'a. Podľa názoru Pracovnej skupiny Maďarsko nespĺňa požiadavky Dohovoru a Odporúčania z roku 2009 a v tomto zmysle prijala aj odporúčanie.⁷²

Podobný systém bol platný aj v Mexiku v čase hodnotenia vo Fáze 2. Pre uloženie sankcie právnickej osobe za podplácanie zahraničného verejného činiteľa bolo potrebné odsúdenie pre tento trestný čin aj člena alebo zástupcu právnickej osoby. Aj Mexiku Pracovná skupina odporúčala odstrániť túto zákonnú podmienku.⁷³ Ako už bolo uvedené vyššie, Mexiko toto odporúčanie nespĺnilo ani v čase hodnotenia vo Fáze 3.

Vo Veľkej Británii odsúdenie fyzickej osoby nie je nevyhnutné pre odsúdenie právnickej osoby, ale je potrebné preukázanie úmyslu a zavineného konania konkrétnemu zástupcu právnickej osoby. Nie je možné vyvodiť úmysel právnickej osoby súhrnom duševného rozpoloženia viacerých osôb v právnickej osobe.⁷⁴

Vo Veľkej Británii hodnotenie odhalilo problém praktickej aplikácie legislatívy o zodpovednosti právnických osôb. Hoci zákon formálne postihuje „zoskupenia osôb zapísaných aj nezapísaných do obchodného registra“ a zoskupenia nezapísané do obchodného registra ako sú trusty a partnerstvá môžu spáchať trestné činy, v praxi by bolo problematické ich trestne stíhať, pretože v takom prípade by bolo potrebné najprv preukázať individuálnu vinu každej z osôb v takomto zoskupení. V prípade partnerstva treba preukázať individuálnu vinu každého z partnerov⁷⁵.

V prípade Grécka príslušná právna norma zahŕňa akýkoľvek „právny subjekt alebo podnik“, čo podľa gréckych štátnych orgánov zahŕňa všetky právnické osoby a podniky. Pracovná skupina odporúčala, aby Grécko zabezpečilo, že zodpovednosť právnických osôb za podplácanie zahraničných verejných činiteľov je efektívna najmä vo vzťahu ku kategóriám osôb, ktorých skutky môžu spôsobiť vznik tejto zodpovednosti.⁷⁶

V právnych úpravách Fínska, Talianska, Japonska a Kórey, hoci výslovne nevyžadujú

⁷² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Hungaryphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Maďarska vo Fáze 3, str. 12, ods. 21 – 22, a str. 14, Komentár za ods. 27

⁷³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33746033.pdf>, Hodnotiaca správa Mexika vo Fáze 2, str. 19, ods. 61

⁷⁴ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34599062.pdf>, Hodnotiaca správa Veľkej Británie vo Fáze 2, str. 64, ods. 200

⁷⁵ Tamtiež, str. 63, ods. 195

⁷⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35140946.pdf>, Hodnotiaca správa Grécka vo Fáze 2, str. 34, ods. 159

priame spojenie medzi zodpovednosťou reálneho páchatel'a a právnickou osobou, takéto spojenie je nepriamo potrebné pre postih právnickej osoby⁷⁷.

Taliansko stanovuje zodpovednosť príslušného orgánu dokonca aj v prípade, že hlavný páchatel' nebol zistený alebo ho nie je možné trestne stíhať, pretože napríklad ušiel alebo zomrel. Avšak zákon o správnej zodpovednosti právnických osôb neupravuje samostatné konanie pre právnickú osobu. Článok 38 umožňuje spojiť konanie voči právnickej osobe s konaním voči páchatel'ovi (fyzickej osobe) a taxatívne uvádza okolnosti, za ktorých je možné oddeliť konanie voči právnickej osobe od konania voči fyzickej osobe. Pracovná skupina odporúčala sledovať, či Taliansko dokáže efektívne stíhať právnické osoby bez toho, aby zároveň bolo vedené trestné konanie voči fyzickým osobám.⁷⁸

V rámci hodnotenia vo Fáze 3 Taliansko predložilo judikatúru, ktorá potvrdila, že právnickú osobu je možné stíhať a odsúdiť aj v prípadoch, kedy sa nevedlo trestné konanie proti fyzickej osobe – páchatel'ovi.⁷⁹

Vo Fínsku trestný zákon neumožňoval potrestanie právnickej osoby v prípade, že páchatel'a nemožno potrestať z dôvodu uplynutia premlčacej lehoty, ktorá je najmenej 5 rokov. Súvislosť medzi premlčaním trestného stíhania fyzickej a právnickej osoby znamená, že pre stíhanie právnickej osoby je potrebné aspoň zistiť páchatel'a- fyzickú osobu. Na druhej strane fínsky trestný zákon uvádza, že sankciu, ktorú možno uložiť právnickým osobám, možno uložiť aj v prípade, kedy páchatel' nebol zistený alebo potrestaný.⁸⁰

V roku 2003 Fínsko na základe odporúčania Pracovnej skupiny zmenilo príslušné ustanovenie tak, že v súčasnosti je možné odsúdiť a uložiť sankciu právnickej osobe aj bez zistenia, odstíhania a odsúdenia páchatel'a – fyzickej osoby.⁸¹

Japonský zákon o zodpovednosti právnických osôb v článku 15 s názvom „dvojitá zodpovednosť“ uvádza, že zodpovednej právnickej osobe možno uložiť pokutu „popri“

⁷⁷ Midterm Review Study, ods. 158

⁷⁸ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33995536.pdf>, Hodnotiaca správa Talianska vo Fáze 2, str. 40, ods. 161 - 163

⁷⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/Italyphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Talianska vo Fáze 3, str. 16 – 17, ods. 46 - 49

⁸⁰ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/2088239.pdf>, Hodnotiaca správa Fínska vo Fáze 2, str. 19, odsek týkajúci sa premlčacích lehôt

⁸¹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/Finlandphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Fínska vo Fáze 3, str. 14, ods. 26

sankcii uloženej fyzickej osobe podľa článku 14 tohto zákona⁸².

Podobne aj kórejská právna úprava umožňuje potrestanie právnickej osoby popri uložení sankcie skutočnému páchatel'ovi.⁸³

Pokiaľ ide o zmluvné strany Dohovoru, pre ktoré súvislosť medzi zodpovednosťou fyzickej osoby (páchatel'a) a právnickej osoby je spojená s praxou na rozdiel od zákonných prekážok, Pracovná skupina pre takúto súvislosť identifikovala procesné dôvody aj dôvody spojené s dokazovaním⁸⁴.

Vo Francúzsku napriek tomu, že nebol zistený páchatel', právnická osoba bola trestne stíhaná v roku 2000 za krivú výpoveď počas súdneho vyšetrovania. V tomto prípade existovali jasné dôkazy o tom, že skutok spáchal niektorý z orgánov spoločnosti. Identifikácia fyzickej osoby (páchatel'a) je však dôležitou podmienkou pre stíhanie právnickej osoby, hoci sa samotné zistenie páchatel'a podľa zákona nevyžaduje⁸⁵.

V Nemecku počas hodnotenia vo Fáze 2 vyvstal problém zodpovednosti právnickej osoby z dôvodu, že podľa zákona o správnych deliktoch a podľa trestného poriadku sa správne sankcie právnickým osobám ukladajú počas trestného konania proti fyzickým osobám. Okrem toho uloženie správnej sankcie podľa zákona o správnych deliktoch je „vedľajším dôsledkom“ spáchania skutku fyzickou osobou. V praxi žiadna právnická osoba nebola stíhaná za spáchanie niektorého trestného činu korupcie bez toho, aby bolo začaté trestné stíhanie páchatel'a (fyzickej osoby)⁸⁶.

Nemecký zákon o správnych deliktoch vylučuje zodpovednosť právnickej osoby v prípadoch, kedy páchatel' nebol trestne stíhaný „zo zákonných dôvodov“. Federálny súdny dvor však rozhodol, že je možné uložiť sankciu právnickej osobe v samostatnom konaní, ak páchatel' nebol trestne stíhaný napríklad z dôvodu výkonu diskrečnej právomoci prokurátora alebo preto, že páchatel' zomrel alebo nebol zistený. V praxi „záonné dôvody“ údajne zahŕňajú len uplynutie premlčacej lehoty pre začatie trestného stíhania páchatel'a. Okrem toho

⁸² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34554382.pdf>, Hodnotiaca správa Japonska vo Fáze 2, str. 45, ods. 158

⁸³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33910834.pdf>, Hodnotiaca správa Kórey vo Fáze 2, str. 38, ods. 120

⁸⁴ Midterm Review Study, ods. 161

⁸⁵ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/26242055.pdf>, Hodnotiaca správa Francúzska vo Fáze 2, str. 49, ods. 130

⁸⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/2958732.pdf>, Hodnotiaca správa Nemecka vo Fáze 2, str. 30, ods. 113

zákon nevyžaduje identifikáciu alebo odsúdenie vysoko postavenej fyzickej osoby v manažérskej pozícii v danej právnickej osobe, ktorej úmyselné alebo nedbanlivostné konanie má za následok vznik zodpovednosti právnickej osoby. Jedinou požiadavkou v tomto smere je to, aby bolo jednoznačne preukázané, že niekto vo vedúcej pozícii daného podniku spáchal trestný čin alebo porušil svoje kontrolné povinnosti. Takáto prax sa ustálila v iných oblastiach vrátane prípadov škôd na životnom prostredí⁸⁷.

Grécka právna úprava predpokladá samostatné konanie voči právnickej osobe. Avšak neboli prijaté žiadne vykonávacie predpisy na vytvorenie inštitucionálneho rámca na tento účel. Výsledkom tejto situácie prax, pri ktorej je stíhaná právnická osoba len za predpokladu, že bola odsúdená fyzická osoba – páchatel⁸⁸.

V Nórsku neexistujú žiadne procesné prekážky pre stíhanie právnickej osoby bez zistenia skutočného páchatel'a (fyzickej osoby). Vyskytol sa tiež prípad, kedy bolo začaté vyšetrovanie právnickej osoby pre trestný čin korupcie. Judikatúra súdov však v čase hodnotenia vo Fáze 2 nebola k dispozícii⁸⁹.

V prípade Švédska hoci voči právnickým a fyzickým osobám prebieha konanie spoločne, je možné viesť aj nezávislé konanie voči právnickej osobe a to aj v prípade, že nebol zistený páchatel' trestného činu⁹⁰.

Poľsko malo odstrániť podmienku odhalenia a právoplatného odsúdenia fyzickej osoby pre stíhanie právnickej osoby a zvážiť, či horná hranica pre finančný postih právnických osôb je dostatočne efektívnou, primeranou a odrádzajúcou sankciou.⁹¹ Odsúdenie fyzickej osoby ako podmienku pre stíhanie a odsúdenie právnickej osoby Poľsko neodstránilo, čím nesplnilo odporúčanie z Fázy 2 hodnotení. Pracovná skupina preto v rámci hodnotenia vo Fáze 3 vyzvala Poľsko, aby urýchlene podniklo kroky na zaosúladenie vnútroštátnej legislatívy s požiadavkami Dohovoru a Odporúčania z roku 2009.⁹²

Portugalsko tiež malo zvážiť opatrenia s cieľom predchádzať zneužitiu právneho

⁸⁷ Tamtiež, str. 30, ods. 112

⁸⁸ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35140946.pdf>, Hodnotiaca správa Grécka vo Fáze 2, str. 36, ods. 172

⁸⁹ Midterm Review Study, ods. 163

⁹⁰ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35394676.pdf>, Hodnotiaca správa Švédska vo Fáze 2, str. 47, ods. 188

⁹¹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/38030514.pdf>, Hodnotiaca správa Poľska vo Fáze 2, str. 55, Komentár za ods. 167

⁹² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Polandphase3reportEN.pdf>, Hodnotiaca správa Poľska vo Fáze 3, str. 18 – 20, ods. 47 – 53 a Komentár za ods. 54

ustanovenia o zániku zodpovednosti právnickej osoby v prípadoch, kedy skutok podplácania zahraničného verejného činiteľa spáchala fyzická osoba v rozpore s príkazmi oprávnených osôb poverených právnickou osobou alebo konajúcich v jej mene⁹³.

Španielsko malo doplniť zákon o zodpovednosti právnických osôb tak, aby zabezpečilo, že všetky právnické osoby budú zodpovedné za podplácanie zahraničných verejných činiteľov a vylúčilo požiadavku individuálnej zodpovednosti ako podmienku pre vyvodenie zodpovednosti právnickej osoby⁹⁴.

2.5. Vplyv vnútorných programov na zodpovednosť právnických osôb

Keďže interné preventívne programy môžu hrať v rôznej miere úlohu či už pri znížení výšky trestu alebo úplného zbavenia zodpovednosti právnickej osoby, predstavujú významný prvok v zodpovednosti právnických osôb za trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa⁹⁵.

Počas Fázy 2 hodnotení Pracovná skupina riešila aj účinok riadnej kontroly alebo vnútorných protikorupčných opatrení právnickej osoby na vznik jej zodpovednosti za trestný čin podplácania zahraničného verejného činiteľa. V Taliansku a Kórei sa oslobodenie spod zodpovednosti právnických osôb uplatňuje po splnení určitých kritérií. V Nórsku sa oslobodenie implicitne uplatňuje za podobných okolností. V prípade Švajčiarska potrestanie právnickej osoby je spojené s absenciou vnútorných protikorupčných opatrení. Vo Francúzsku a v Spojených štátoch takéto úvahy môžu zmierniť prísnosť uloženého trestu⁹⁶.

Talianska právna úprava ustanovuje, že právnická osoba nie je zodpovedná za spáchanie trestného činu osobou vo vedúcom postavení, ak sa preukáže nasledovné: 1. Pred spáchaním skutku manažment právnickej osoby prijal a efektívne implementoval vhodný organizačný a riadiaci model na prevenciu páchania trestných činov rovnakého druhu ako ten, ku ktorému došlo; 2. Právnická osoba vytvorila autonómny orgán na kontrolu, uplatňovanie a modernizovanie existujúceho modelu; 3. Autonómny orgán dostatočne kontroloval fungovanie modelu; a 4. Fyzická osoba – páchatel' trestného činu sa podvodne vyhol účinkom

⁹³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/38320110.pdf>, Hodnotiaca správa Portugalska vo Fáze 2, str. 49, ods. 151 a Komentár za ods. 151

⁹⁴ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/36392481.pdf>, Hodnotiaca správa Španielska vo Fáze 2, str. 39, ods. 130 a Komentár za ods. 133

⁹⁵ Midterm Review Study, ods. 172

⁹⁶ Tamtiež, ods. 166

modelu.⁹⁷

Zákon tiež obsahuje základné prvky prijateľného organizačného modelu spolu s uvedením konania, ktorého následkom môže byť trestný čin, ďalej činností na prevenciu trestných činov a disciplinárne konanie pre nedodržanie povinností. Pri vytváraní organizačného modelu právnická osoba môže vychádzať z etických kódexov vypracovaných obchodnými združeniami a schválených ministerstvom spravodlivosti. Avšak existencia takéhoto kódexu nie je nezvratným dôkazom o dostatočnom organizačnom usporiadaní na účely vyvinenia sa právnickej osoby⁹⁸.

Kórejský zákon stanovuje, že právnická osoba nepodlieha sankcii za podplácanie zahraničného verejného činiteľa, ak „venovala riadnu pozornosť alebo vykonávala primeranú kontrolu prevencie trestného činu.“ Zákon bližšie neuvádza, čo predstavuje „riadnu pozornosť“ a „primeranú kontrolu prevencie trestného činu.“⁹⁹ Prokuratúra aplikuje zákon tak, že trestná zodpovednosť je vylúčená, ak riaditeľ alebo „vysoko postavená osoba“ venuje prevencii „riadnu pozornosť“. Podľa Ministerstva spravodlivosti „je ťažké štandardizovať rozsah pozornosti alebo kontroly pri rozhodovaní, či právnickú osobu možno oslobodiť od potrestania“. Spoločnosť nie je zodpovedná, ak jej manažment vytvoril politiku zakazujúcu podplácanie, či už vo forme kódexu správania alebo webstránky zverejňujúcej pracovnú zmluvu a v prípade, že dôjde ku korupcii bez ohľadu na „tento typ riadenia“, ide o „individuálny škandál“, ktorý nesúvisí so spoločnosťou. Toto usmernenie ministerstva spravodlivosti nenaznačuje spôsob, ako sa vyhnúť zodpovednosti, ale skôr uvádza príklady, ako kórejské spoločnosti môžu predchádzať podplácaniu zahraničných verejných činiteľov¹⁰⁰. Podľa Hodnotiacej správy Kórey vo Fáze 2 spoločnosť sa môže zbaviť zodpovednosti, len ak preukáže, že v plnej miere uplatňovala interné preventívne programy. Pracovná skupina v rámci hodnotenia spochybnila zbavenie sa zodpovednosti v súvislosti s prípadmi, v ktorých osoba s príslušnou riadiacou a výkonnou právomocou (na rozdiel od jej podriadenej osoby) spácha trestný čin osobne, nariadi nižšie postavenému zamestnancovi, aby tak urobil alebo nepodnikne žiadne kroky, aby zastavila korupčnú činnosť, o ktorej má vedomosť¹⁰¹.

⁹⁷ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33995536.pdf>, Hodnotiaca správa Talianska vo Fáze 2, str. 43, ods. 176

⁹⁸ Tamtiež, str. 43, ods. 177 - 178

⁹⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33910834.pdf>, Hodnotiaca správa Kórey vo Fáze 2, str. 36, ods. 115

¹⁰⁰ Tamtiež, str. 37, ods. 116

¹⁰¹ Tamtiež, str. 37, ods. 117

Nórsky trestný zákon poskytuje určitý priestor pre voľnú úvahu, či uložiť alebo neuložiť právnickej osobe trest. Dôvody, pre ktoré nie je nutné uložiť trest, spočívajú v tom, či právnická osoba mohla zabrániť spáchaniu trestného činu internými smernicami, inštrukciami, vzdelávacími programami, kontrolnými alebo inými opatreniami. Pracovná skupina odporúčala ďalej sledovať efektivitu zodpovednosti právnických osôb vo všeobecnosti.¹⁰²

Podľa švajčiarskeho trestného zákona právnická osoba bude potrestaná nezávisle od potrestania páchatel'a (vrátane trestného činu podplácania zahraničného verejného činiteľa), za predpokladu, že nepodnikla všetky potrebné a nevyhnutné kroky a neprijala potrebné organizačné opatrenia na prevenciu takéhoto trestného činu.“ To znamená, že je potrebné zohľadniť všeobecný záväzok primeranej starostlivosti („due diligence obligation“), ktorý sa vzťahuje na celú činnosť právnickej osoby. Súdby musia zvážiť, čo by iná porovnateľná právnická osoba urobila, posúdiť vydané inštrukcie, existujúce vnútorné kontroly a celkovú organizáciu podniku. Pracovná skupina odporúčala sledovať, ako sa v praxi posudzuje pojem „defektnej organizácie“ („defective organisation“)¹⁰³.

Počas hodnotenia Francúzska nebolo isté, či vnútorná politika spoločnosti pri odmietnutí úplatkov zahŕňajúcich napríklad vnútorné výstražné konanie („internal warning procedure“) by mohlo oslobodiť právnickú osobu alebo aspoň výrazne znížiť trest. Pracovná skupina odporúčala sledovať ďalej účinné uplatňovanie trestnej zodpovednosti právnických osôb vo Francúzsku¹⁰⁴.

Vo vzťahu k USA podľa platných smerníc o ukladaní trestov sankciu za podplácanie zahraničného verejného činiteľa možno zmierniť, ak existuje „efektívny“ interný preventívny program v spoločnosti. To sa uplatňuje na všetky federálne trestné činy vrátane podplácania domácich verejných činiteľov. Podľa predstaviteľov USA základné črty dobrého preventívneho programu sú silné záväzky manažmentu spoločnosti pri vytváraní a šírení „kultúry súladu“ (compliance culture), pravidelné a účinné vzdelávanie a dôsledné uplatňovanie žiaduceho konania (consistent enforcement). Špecifické prvky interného preventívneho programu môžu zahŕňať vnútorné kontroly spojené s kontrolou vnútorného

¹⁰² <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/31568595.pdf>, Hodnotiaca správa Nórska vo Fáze 2, str. 34, ods. 108

¹⁰³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/34350161.pdf>, Hodnotiaca správa Švajčiarska vo Fáze 2, str. 38, ods. 111

¹⁰⁴ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/26242055.pdf>, Hodnotiaca správa Francúzska vo Fáze 2, str. 49, ods. 132

auditu, politiky zakazujúcej svojvoľné platby a vzdelávanie o zákonných ustanoveniach.¹⁰⁵

KAPITOLA TRETIA

Procesné otázky súvisiace s efektívnou aplikáciou ustanovení o zodpovednosti právnických osôb

3.1. Vyšetrovacie právomoci vo vzťahu k právnickým osobám

Právomoc vyšetrovať trestné činy korupcie zahraničných verejných činiteľov spáchané právnickými osobami bola analyzovaná v hodnotiacich správach vo Fáze 2 Nemecka, Grécka a Talianska.

Hoci zodpovednosť právnických osôb v Nemecku má administratívny charakter, konanie o priznanie zodpovednosti právnických osôb je trestné, čo znamená aplikáciu úplných vyšetrovacích právomocí vrátane donucovacích opatrení. Tieto právomoci má vyšetrovateľ k dispozícii aj v prípade, keď nebolo začaté vyšetrovanie vo vzťahu k fyzickej osobe – páchatel'ovi.¹⁰⁶

Aj zástupcovia Grécka potvrdili, že príslušný útvar polície (Financia Crime Squad – SDOE) má rovnaké vyšetrovacie právomoci vo vzťahu k právnickým osobám ako k fyzickým osobám¹⁰⁷.

Počas hodnotenia Talianska vo Fáze 2 vznikla otázka, či vyšetrovacie právomoci sa môžu aplikovať na právnické osoby v súvislosti s vyšetrovaním fyzickej osoby. Pracovná skupina sa zaoberala touto otázkou z dôvodu absencie výslovného splnomocnenia príslušného orgánu viesť vyšetrovanie voči právnickej osobe. Okrem toho dve kľúčové procesné ustanovenia Dekréty 231/2001 naznačujú, že pre stíhanie právnickej osoby je potrebné identifikovať a vzniesť obvinenie voči fyzickej osobe.¹⁰⁸

¹⁰⁵ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/1962084.pdf>, Hodnotiaca správa USA vo Fáze 2, str. 17, ods. 54

¹⁰⁶ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/2958732.pdf>, Hodnotiaca správa Nemecka vo Fáze 2, str. 31, ods. 115

¹⁰⁷ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35140946.pdf>, Hodnotiaca správa Grécka vo Fáze 2, str. 37, ods. 173

¹⁰⁸ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/33995536.pdf>, Hodnotiaca správa Talianska vo Fáze 2, str. 42, ods. 174 - 175

3.2. Rozhodnutie o stíhaní a uložení sankcií právnickým osobám (diskrečná právomoc)

Hodnotiace správy vo Fáze 2 Fínska, Nemecka, Islandu, Mexika a Nórska odhalili zjavne vyšší stupeň diskrečnej právomoci prokurátorov voči právnickým osobám v porovnaní s fyzickými osobami.

V Nemecku aplikácia diskrečnej právomoci na rozdiel od obligatórneho začatia trestného stíhania fyzickej osoby vyplýva zo správneho práva, ktoré upravuje zodpovednosť právnických osôb. Hoci špecifické usmernenia o výkone diskrečnej právomoci neboli vydané, prokurátori zvyčajne zvažujú všetky relevantné okolnosti vrátane dopadu trestného činu, stupňa zavinenia, ekonomickej výhody a konania právnických osôb po spáchaní skutku. Bolo by však v rozpore so zákonom upustiť od trestného stíhania z dôvodu postavenia spoločnosti na trhu alebo z politických dôvodov. Pracovná skupina odporúčala, aby Nemecko prijalo opatrenia na zabezpečenie efektívnosti zodpovednosti právnických osôb, ktoré by zahŕňali smernice týkajúce sa diskrečnej právomoci prokurátora¹⁰⁹.

Podľa nórskeho trestného zákona trestná zodpovednosť právnickej osoby je ponechaná na voľné uváženie. Podľa §48a „podniku môže byť uložený trest“. Paragraf 48b ustanovuje dôvody, pre ktoré možno upustiť od potrestania právnickej osoby na základe uváženia súdu, vrátane 1. preventívneho účinku trestu; 2. závažnosti trestného činu; 3. či bolo možné zabrániť spáchaniu skutku prostredníctvom smerníc, vzdelávania, kontroly, a pod.; 4. či podnik získal alebo mohol získať nejakú výhodu; 5. ekonomickej kapacity podniku; a 6. či boli podniku alebo inej osobe konajúcej v jeho mene uložené iné sankcie. Ostatné faktory ako je status a postavenie páchatel'a v organizácii je možné vziať do úvahy.¹¹⁰

Podľa §19c islandského trestného zákona „právnickej osobe je možné uložiť pokutu“ na rozdiel od ustanovenia §109, podľa ktorého „fyzické osoby budú potrestané“. Islandskí predstavitelia uviedli, že rozdiel v terminológii nemá vytvoriť priestor pre voľnú úvahu o uložení pokuty, ak bolo spáchanie skutku dokázané. Použitá terminológia má jednoducho upevniť pojem, že existujú výnimky zo všeobecnej zásady, že právnické osoby nie sú trestne zodpovedné. Pracovná skupina odporúčala sledovať efektívne uplatňovanie trestnej

¹⁰⁹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/2958732.pdf>, Hodnotiaca správa Nemecka vo Fáze 2, str. 32, ods. 122

¹¹⁰ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/31568595.pdf>, Hodnotiaca správa Nórska vo Fáze 2, str. 34, ods. 108

zodpovednosti právnických osôb v praxi¹¹¹.

KAPITOLA ŠTVRTÁ

Implementácia ďalších ustanovení Dohovoru v spojitosti s ustanoveniami o zodpovednosti právnických osôb

Efektívna aplikácia ustanovení o zodpovednosti právnických osôb úzko súvisí s implementáciou ďalších ustanovení Dohovoru a aplikáciou právnych noriem, ktorými boli tieto ustanovenia implementované.

Ide najmä o poskytovanie vzájomnej právnej pomoci v prípadoch podplácania zahraničných verejných činiteľov a povinnosť ukladať sankcie právnickým osobám.

4.1. Poskytovanie vzájomnej právnej pomoci

S efektívnym zavedením zodpovednosti právnických osôb podľa článku 2 Dohovoru nevyhnutne súvisí aj otázka poskytovania právnej pomoci vo vzťahu k trestným činom podplácania zahraničných verejných činiteľov, ktoré boli spáchané právnickými osobami. Ide o plnenie záväzkov podľa článku 9 Dohovoru.

Otázka poskytovania vzájomnej právnej pomoci bola dôležitá najmä z dôvodu obáv, že zmluvná strana Dohovoru, ktorá nezaviedla trestnú zodpovednosť právnických osôb (napr. Nemecko, Taliansko a Luxembursko), nedokáže efektívne reagovať na žiadosti o právnu pomoc tých zmluvných štátov Dohovoru, ktoré zaviedli trestnú zodpovednosť právnických osôb za trestné činy podplácania zahraničných verejných činiteľov, alebo reálne získať vzájomnú právnu pomoc v netrestnom konaní proti právnickým osobám vedenom na ich vlastnom území.¹¹²

Zástupcovia všetkých troch krajín boli presvedčení, že ich vnútroštátna právna úprava nebráni poskytnutiu právnej pomoci pri získavaní dôkazov pri vyšetrovaní podplácania zahraničných verejných činiteľov, a to bez ohľadu na to, či sa voči fyzickej osobe vede trestné konanie alebo nie.

¹¹¹ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/2498248.pdf>, Hodnotiaca správa Islandu vo Fáze 2, str. 28

¹¹² Midterm Review Study, ods. 179

Vo vzťahu k Austrálii vznikla opačná situácia – či spôsobilosť Austrálie poskytnúť vzájomnú právnu pomoc voči právnickým osobám je zmarená, ak žiadosť podala strana, ktorá upravila netrestnú zodpovednosť právnických osôb za podplácania zahraničných verejných činiteľov.¹¹³ Pracovná skupina rozhodla, že túto problematiku bude ďalej sledovať.

4.2. Sankcie ukladané právnickým osobám

V súvislosti s trestnými sankciami za trestný čin podplácania zahraničných verejných činiteľov všeobecný záväzok je obsiahnutý v článku 3 ods. 1 Dohovoru, ktorý vyžaduje od zmluvných strán, aby aplikovali sankcie, ktoré sú efektívne, primerané a odrádzajúce.

V prípade, že podľa právneho systému zmluvnej strany Dohovoru trestná zodpovednosť sa na právnické osoby nevzťahuje, zmluvná strana je povinná zabezpečiť podľa článku 3 ods. 2 Dohovoru, aby právnické osoby podliehali efektívnym, primeraným a odrádzajúcim netrestným sankciám vrátane peňažných trestov.

Dôležitým prvkom sankcie aplikovanej v rámci boja proti korupcii je konfiškácia príjmov z trestnej činnosti. Článok 3 ods. 3 Dohovoru ustanovuje, že každá zmluvná strana musí prijať také opatrenia, ktoré budú nevyhnutné na to, aby úplatok a zisk z podplácania zahraničného verejného činiteľa alebo hodnota majetku, ktorá korešponduje takémuto zisku, podliehali zhabaniu alebo prepadnutiu alebo peňažnej sankcii s porovnateľným účinkom.

Väčšina zmluvných strán Dohovoru upravila vo svojom právnom poriadku nejakú formu legislatívy o konfiškácii, ktorá sa aplikuje na právnické osoby. Avšak nie všetky zmluvné strany sú schopné zaistiť aj úplatok aj zisk z korupcie zahraničných verejných činiteľov¹¹⁴.

Konfiškácia zasahujúca priamo finančné prostriedky páchatel'a sa môže ukázať ako silné opatrenie a môže vyvážiť skutočnosť, že primárne tresty ukladané súdmi za hospodárske a finančné trestné činy majú tendenciu byť mierne a nie príliš odstrašujúce.¹¹⁵

Podľa článku 3 ods. 4 Dohovoru „každá zmluvná strana zváži ukladanie doplňujúcich občianskoprávných alebo administratívnych sankcií osobe podliehajúcej sankciám za podplácanie zahraničného verejného činiteľa“. Komentár 24 k Dohovoru k tomuto

¹¹³ <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35937659.pdf>, Hodnotiaca správa Austrálie vo Fáze 2, str. 55, ods. 173

¹¹⁴ Midterm Review Study, ods. 202

¹¹⁵ Tamtiež, ods. 203

ustanoveniu uvádza, že „civilné alebo administratívne sankcie“ môžu zahŕňať „vylúčenie oprávnenia poberať verejné benefity alebo pomoc; dočasné alebo trvalé vylúčenie z účasti na verejnom obstarávaní alebo zákazu vykonávania iných obchodných aktivít; uvalenie súdneho dohľadu a zrušenie spoločnosti súdom.“

Zmluvné strany nie sú jednotné v ukladaní doplnkových civilných alebo správnych sankcií právnickej osobe podliehajúcej sankciám za podplácanie zahraničného verejného činiteľa a ani ukladané sankcie nie sú u zmluvných strán Dohovoru rovnaké.

Niektoré zmluvné strany zaviedli zákony vzťahujúce sa na právnické osoby, ktoré obsahujú konkrétne zákazy alebo pozbavenia práv po odsúdení za podplácanie zahraničných verejných činiteľov (napr. Francúzsko, Nemecko, Grécko, Maďarsko, Taliansko, Nórsko, USA), zatiaľ čo iné sa opierajú o politiku konkrétnych vládnych orgánov vopred brániť účasti v zmluvách verejného obstarávania, zmluvách oficiálnej rozvojovej pomoci a obmedzenie prístupu k oficiálnym exportným úverom alebo inej vládnej pomoci (napr. Kanada, Kórea, Japonsko a Veľká Británia).

Vo všeobecnosti tým zmluvným štátom, v ktorých nebolo možné uložiť žiadne dodatočné civilné alebo správne sankcie právnickým osobám po odsúdení za podplácanie zahraničného verejného činiteľa, alebo možnosti uloženia takýchto sankcií boli veľmi obmedzené, Pracovná skupina odporúčala, aby zvážili zavedenie takýchto sankcií.

ZÁVER

Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, počas hodnotenia vo Fáze 1 nemala zavedenú zodpovednosť právnických osôb za podplácanie zahraničného verejného činiteľa. Jej predstavitelia však uviedli, že sa plánuje zaviesť trestná zodpovednosť právnických osôb od 1. januára 2002. Od ukončenia hodnotenia vo Fáze 1 sa vláda Slovenskej republiky viackrát pokúsila prijať právnu úpravu o trestnej zodpovednosti právnických osôb v Trestnom zákone, avšak tieto pokusy zlyhali v zákonodarnom zbore. Hodnotitelia navyše počas hodnotiacej návštevy odhalili, že členovia zákonodarného zboru, ľudia z praxe alebo akademici trestného práva sú presvedčení, že trestnú zodpovednosť možno vyvodiť z chyby fyzickej osoby, a obávajú sa, že by došlo k dvojitému potrestaniu fyzickej aj právnickej osoby za to isté

konanie¹¹⁶.

Vo Fáze 2 hodnotenia Pracovná skupina odporúčala Slovenskej republike bezodkladné zavedenie zodpovednosti právnických osôb¹¹⁷.

Keďže ani v čase hodnotenia vo fáze 3 (september 2011 - jún 2012) Slovenská republika neplnila svoje záväzky vyplývajúce z Dohovoru a Pracovná skupina vyjadrila rozhorčenie z tejto situácie, je dôležité vedieť, aké požiadavky musíme spĺňať, aby Pracovná skupina vyjadrila spokojnosť s plnením záväzkov SR podľa Dohovoru.

Z vyššie uvedeného prehľadu judikatúry Pracovnej skupiny je možné vyvodiť nasledovné závery:

1. Hodnotiace správy nepredpokladajú, že trestná forma zodpovednosti je nadradená administratívnej či inej zodpovednosti. Je úlohou a oprávnením zmluvného štátu, aby rozhodol, či bude právnické osoby zodpovedné za protiprávne konanie naplňajúce znaky skutkovej podstaty trestného činu podplácania zahraničných verejných činiteľov postihovať v rámci trestného konania, správneho či iného konania.
2. Subjektom zodpovednosti právnických osôb musia byť všetky typy právnických osôb, ktoré upravuje vnútroštátny právny poriadok, t.j. obchodné spoločnosti, družstvá, neziskové organizácie, nadácie, ale aj štátne podniky či spoločnosti, v ktorých má majetkovú účasť štát.
3. Zodpovednosť právnickej osoby je potrebné vyvodiť z konania manažmentu právnickej osoby, resp. fyzických osôb, ktoré sú poverené riadením právnickej osoby, prípadne konania fyzických osôb, na ktoré bola delegovaná právomoc konať v mene právnickej osoby.
4. Zodpovednosť právnickej osoby je potrebné vyvodiť aj v prípade, že táto právnická osoba priamo nekonala, avšak z poskytnutia úplatku jej vyplynula určitá výhoda, alebo ak konala právnická osoba, ale výhoda z poskytnutia úplatku vyplynula inej osobe (napr. zodpovednosť materskej spoločnosti z poskytnutia úplatku, z ktorého vyplynula výhoda dcérskej spoločnosti)
5. Keďže korupcia spočíva v úmyselnom konaní, zmluvný štát sa musí vysporiadať s otázkou pričítania úmyslu právnickej osobe a jasne a zrozumiteľne formulovať pravidlá preukázania a pričítania úmyslu dotknutej právnickej osobe.

¹¹⁶ Hodnotiaca správa o Slovenskej republike vo Fáze 2, <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/35778308.pdf>, str. 39, ods. 184

¹¹⁷ Tamtiež, str. 51, ods. 246

6. Skutočnosť, že vyšetrovanie neodhalilo konkrétnu fyzickú osobu, ktorá skutok spáchala, alebo fyzická osoba (páchateľ) nebola z rôznych dôvodov trestne stíhaná a odsúdená, nesmie byť prekážkou trestného stíhania a odsúdenia právnickej osoby (v prípade zakotvenia trestnej zodpovednosti), resp. konania voči právnickej osobe a uloženia sankcie právnickej osobe za spáchanie trestného činu korupcie (v prípade zakotvenia napr. správnej alebo občianskoprávnej zodpovednosti)
7. Zmluvný štát musí presne a jasne formulovať podmienky zániku zodpovednosti právnickej osoby za podplácanie (napr. vytvorenie interných programov právnickej osoby zameraných na prevenciu podplácania, efektívna vnútorná kontrola osôb v riadiacej pozícii, celková vnútorná politika právnickej osoby vo vzťahu ku korupcii a podplácaniu, a pod.) a tieto podmienky nesmú vytvárať možnosť zodpovednej právnickej osobe vyhnúť sa uloženiu sankcie.
8. Zmluvný štát musí vytvoriť možnosť využiť osobitné vyšetrovacie techniky na odhalenie korupcie páchanej právnickou osobou, resp. v jej prospech, a tieto techniky musia byť porovnateľné s technikami používanými v prípade vyšetrovania a trestného konania proti fyzickej osobe.
9. Zmluvný štát musí byť spôsobilý poskytnúť právnu pomoc, resp. vykonať úkony právnej pomoci aj v situácii, kedy dožadujúci zmluvný štát upravil netrestnú zodpovednosť právnickej osoby, alebo ak o právnu pomoc žiada zmluvný štát, ktorý upravil trestnú zodpovednosť, a právny poriadok dožiadaného zmluvného štátu pozná len netrestnú zodpovednosť právnickej osoby.
10. Sankcie ukladané právnickým osobám za trestné činy korupcie musia byť primerané, efektívne a odrádzajúce. Takýmito sankciami môžu byť trestné aj netrestné sankcie.
11. Zmluvné štáty by v praxi mali efektívne uplatňovať ustanovenia o konfiškácii a zabezpečiť, aby príslušný orgán uložil prepadnutie alebo zhabanie neoprávnenej výhody alebo zisku z korupcie (podplácania zahraničného verejného činiteľa).

JUDr. Alexandra Kapišovská

externá doktorandka

Paneurópska vysoká škola

Použitá literatúra:

1. Hodnotiace správy Pracovnej skupiny OECD proti podplácaniu zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách zverejnené na webstránke:

<http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/countryreportsontheimplementationoftheoecdanti-briberyconvention.htm>

2. Midterm Review Study of Phase 2 Reports zverejnený na webstránke:

<http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/36872226.pdf>

Právne následky trestných činov v systéme common law

Zuzana Medelská Tkáčová

Abstrakt

Trestná zodpovednosť právnických osôb je vzhľadom na naše územie pretrvávajúcim problémom. Okrem samostatnej akceptácie tejto teórie je nevyhnutné vytvoriť adekvátny sankčný aparát, ktorý bude účinnou odpoveďou na protiprávnu činnosť každej právnickej osoby. Príspevok ponúka analýzu právnych následkov trestných činov právnických osôb v systéme common law, pričom sa zameriava na úpravu právnych následkov vo Veľkej Británii a Spojených štátoch amerických.

Kľúčové slová

trestná zodpovednosť právnických osôb, trestný čin, právne následky, analýza, Veľká Británia, Spojené štáty americké

Abstract

Criminal liability of legal person is persistent problem according to our country. In addition to acceptance of this theory it is necessary to create an adequate sanction apparatus that will be an effective response to the unlawful acts of each legal entity. The contribution provides an analysis of the legal consequences of corporate crime in the common law system, focusing on the regulation of legal consequences in the United Kingdom and the United States.

Key words

Criminal liability of legal entities, crime, legal consequences, analysis, Great Britain, United state of America

Úvod

Rovnako ako aj iné trestnoprávne inštitútu prešli svojim vývojom a neustále sa vyvíjajú, tak aj inštitút trestnej zodpovednosti právnických osôb prešiel svojím vývojom. História trestnej zodpovednosti právnických osôb ako trestno procesného inštitútu je možné chápať z dvoch pohľadov:

- „jednak z pohľadu antického Ríma, ktoré položilo základy kontinentálneho typu právnej kultúry a ktoré striktne presadzovalo zásadu *societas delinquere*

non potest, kde teda právnické osoby neboli schopné konania a nemohla byť v konečnom dôsledku vyvodená voči nim ani trestná zodpovednosť.

- Na strane druhej tu máme históriu, ktorá však nesiahala až tak ďaleko v porovnaní s antickým Rómom. Jedná sa o históriu anglosaskej právnej kultúry, ktorá položila základy inštitútu trestnej zodpovednosti právnických osôb a ponúkla tak možnosť rozšírenia tohto inštitútu aj do iných krajín vrátane kontinentálneho typu právnej kultúry.“¹¹⁸

Systém common law, je tým právnym systémom, ktorý položil základ pre vznik trestnej zodpovednosti právnických osôb. Táto teória ako aj prvé praktické skúsenosti s jej aplikáciou prechádzali postupne do kontinentálneho typu právnej kultúry, kde sa tento inštitút ďalej rozvíjal. Práve Anglicko, ktoré je hlavným reprezentantom tohto systému prišlo po prvýkrát s teóriou trestnej zodpovednosti právnických osôb a túto teóriu začalo aj uplatňovať.

Príspevok ponúka pohľad na právne následky trestných činov v systéme common law, pričom sa zameriava na právne následky v Anglicku a Welse a Spojených štátoch amerických.

1. Spojené štáty americké

Krajinou, ktorá využíva a má dlhodobú tradíciu uplatňovania TZPO vo veľkej miere sú Spojené štáty Americké (ďalej USA). Je to spôsobené viacerými faktormi, ako odlišným právnym systémom – common law, väčším a tvrdším postihovaním trestných činov všeobecne ako aj trestných činov bielych golierov, taktiež aj to, že postih právnických osôb je vykonávaný trestným právom a nie občianskym či správny právom. Podľa niektorých teoretikov je však TZPO aj v týchto štátoch nedostatočne využívaná: „Aj v rámci právneho systému do značnej miery založeného na anglickej právnej kultúre -Británia, Kanada, Austrália, Nový Zéland a Spojené štáty, trestná zodpovednosť právnických osôb je doteraz považovaná skôr za teoretickú anomáliu, ako za významnú praktickú realitu.“¹¹⁹ Hoci

¹¹⁸ MEDELSKÝ, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 88

¹¹⁹ PARKER, S.J. 1996. Doctrine for Destruction: The case of corporate criminal liability. s381-382 IN DISKANT, E.B. 2008. Comparative Corporate criminal liability: exploring the uniquely american doctrine through comparative criminal procedure. In The Yale law journal. vol 118, iss 1. s. 128 [online].14.10.2008. [cit.27.02.2014] Dostupné na inetrnete: <<http://www.yalelawjournal.org/the-yale-law-journal/note/comparative-corporate-criminal-liability:-exploring-the-uniquely-american-doctrine-through-comparative-criminal-procedure/>>

v týchto štátoch neexistujú jednotné pravidlá pre postihovanie právnických osôb a právny poriadok je menej konzistentný, v praxi je tento systém omnoho pružnejší a ľahšie reaguje na aktuálnu situáciu a spoločenské potreby.¹²⁰ USA oproti ostatným štátom využívajúcim angloamerický právny systém používajú TZPO vo väčšej miere a taktiež agresívnejšie.

Úprava TZPO je obsiahnutá vo viacerých zákonoch, pričom veľký vplyv má najmä judikatúra. Rozsah kriminalizácie v USA je obrovský, kde právnická osoba môže byť obvinená prakticky za akýkoľvek trestný čin, za akékoľvek správanie, ktoré môže spadať pod trestný činy bielych golierov. „V rámci legislatívy USA neexistuje špeciálna právna úprava upravujúca trestnoprávnu zodpovednosť právnických osôb- za každý trestný čin je tam možné obviňovať rovnako ako fyzickú tak i právnickú osobu.“¹²¹ „Odhadom, existuje viac ako trisťtisíc federálnych trestných činov, za ktoré môže byť korporácia obvinená.“¹²²

Na federálnej úrovni uplatňujú súdy v USA koncept *vicarious liability*. „Americké súdy sa riadia zásadou *respondeat superior*, čo znamená, že spoločnosť je zodpovedná za porušenie zákona niektorého zo svojich zamestnancov, za predpokladu, že takýto zamestnanec sa dopustí trestného činu v rámci rozsahu jeho alebo jej zamestnania a s úmyslom profitu pre právnickú osobu.“¹²³ Navyše, prax a rozhodnutia súdov sú, že spoločnosť môže byť vinnou, aj keď rádový zamestnanec vykonával protiprávnu činnosť v rámci svojho povolania spôsobom, ktorý je výslovne zakázaný vnútornými smernicami spoločnosti.¹²⁴

Za účelom zjednocovania rozhodnutí súdov vydáva komisia pre tresty pravidelne smernice, ktorými zaručuje, aby „sankcie udelené organizáciám a ich zástupcom, dohromady

¹²⁰ JELINEK, J. 2008. Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání. [online]. 2008. [cit. 15.02.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.mvcr.cz/clanek/trestni-odpovednost-pravnickych-osob-jako-predmet-zkoumani.aspx>>

¹²¹ AULICKÝ, P. 2011. Několik poznámek k trestní odpovědnosti právnických osob. In Cofola 2011, Sborník příspěvku z mezinárodní konference . Brno: Masaryková Univerzita, 2011, s.

¹²² DISKANT, E.B. 2008. Comparative Corporate criminal liability: exploring the uniquely american doctrine through comparative criminal procedure. In The Yale law journal. vol 118, iss 1. s. 139 [online].14.10.2008. [cit.27.02.2014] Dostupné na inetrnete: <<http://www.yalelawjournal.org/the-yale-law-journal/note/comparative-corporate-criminal-liability:-exploring-the-uniquely-american-doctrine-through-comparative-criminal-procedure/>>

¹²³ WELLS, C. 2001. *Corporations and Criminal Responsibility*, Second Edition, Oxford: Oxford University Press, 2001, 130-134.

¹²⁴ Napríklad rozhodnutie vo veci Spojené Štáty v. Automated med. Labs., Inc, z roku 1985 : Skutočnosť, že mnoho z činností [zamestnancov] boli nezákonné a v rozpore s firemnou politikou nezbavuje [žalovaného-spoločnosť] právnej zodpovednosti za svoje činy.

poskytovali spravodlivý trest, primeraný odstrašujúci účinok, a stimuly pre organizácie k udržaniu vnútorných mechanizmov na predchádzanie, odhaľovanie a oznamovanie trestného činu“¹²⁵. „Sankcia pre páchatel’a – organizáciu musí byť úmerná spôsobenej škode tak, že uspokojí dopyt verejnosti po pomste. Prísne sankcie za zločiny organizácií sú perfektnou odpoveďou pre zvýšenú túžbu spoločnosti po prísnejších trestoch.“¹²⁶

Federálne právo USA umožňuje právnickým osobám za trestný čin uložiť pokutu, reštitúciu, nápravu, verejnoprospešné práce a probačný dohľad.

Náhrada škody spôsobená trestnou činnosťou organizácie

Škodu môže organizácia nahradiť buď:

- reštitúciou ak je známy poškodený, a to plnou sumou straty, ktorú obeť vyčíslila. V prípade, ak by bola uložená organizácií aj pokuta, náhrada škody poškodenému musí byť uspokojená prvá. V tomto prípade môže byť uložený korporácií aj probačný dohľad;
- nápravou a zamedzením vzniku ďalších škôd, alebo znížením rizika vzniku ďalších škôd (napr. stiahnutie chybného výrobku z predaja). Aj pri uložení tejto sankcie môže byť korporácií uložený probačný dohľad;
- alebo verejnoprospešnými prácami. „Organizácia môže vykonávať verejnoprospešné práce iba prostredníctvom využitia svojich zdrojov, zaplatením svojim zamestnancov alebo iným osobám. Teda príkaz na vykonávanie verejnoprospešných prác pre organizáciu je v podstate nepriama monetárna sankcia, a preto menej žiaduca ako priama monetárna sankcia. Avšak, keď odsúdená organizácia má vedomosti, prostriedky alebo schopnosti ktoré jej umožňujú jedinečne opraviť škodu spôsobenú trestným činom, verejnoprospešné práce na opravu týchto škôd môžu poskytnúť účinný prostriedok na nápravu spôsobenej škody.“¹²⁷

Pokuta

Pri finančných pokutách je nutné rozlíšiť organizácie na tie, ktoré podnikali za účelom páchania trestnej činnosti a na ostatné organizácie. Pri organizáciách, ktorých hlavná náplň bola páchanie trestnej činnosti musí pokuta dosiahnuť výšku aktív danej organizácie, čo má

¹²⁵ Guidelines manual. 2012. s. 488

¹²⁶ MAGLIE, C. 2005. Models of corporate criminal liability in comparative law. In Washington University Global studies law review. Vol 4. Issue 3. 2005. Dostupné na internete: <<http://digitalcommons.law.wustl.edu/globalstudies/vol4/iss3/4>>

¹²⁷ Guidelines manual. 2012.s. 495

v podstate za následok zánik organizácie. Pri ostatných právnických osobách, ktoré spáchali trestný čin sa pokuta vypočítava:

1. Najprv súd ustanoví základnú pokutu, ktorá odráža závažnosť spáchaného trestného činu. „Závažnosť trestného činu sa všeobecne prejavuje výškou finančného zisku, výškou majetkovej ujmy, alebo stupňom sumy uvedenej v tabuľke tejto smernice.“¹²⁸ Na výsledok základnej pokuty taktiež vplýva to, či finančná alebo majetková strata obete bola spôsobená úmyselne, vedome alebo z nedbanlivosti, a taktiež vnútorne nezákonnosti trestného činu.

2. Po určení zakladanej pokuty ju súd vynásobí číselným koeficientom, ktorý odráža zavinenie páchateľa, v tomto prípade organizácie. Výšku zavinenia určuje šesť faktorov, štyri, ktoré zvyšujú maximálny trest organizácie a dve, ktoré ho zmierňujú. Faktory, ktoré zvyšujú maximálny trest sú:

- zapojenie sa do trestného činu alebo tolerancia trestnej činnosti;
- predchádzajúca trestná história organizácie;
- porušenie príkazu súdu;
- marenie spravodlivosti.

Faktory, ktoré zmierňujú trest sú:

- existencia účinného dodržiavania zákona a etického programu
- samoohlasovanie, spolupráca, alebo akceptácia zodpovednosti organizáciou.¹²⁹

Takto súd stanoví odporúčanú dolnú a hornú hranicu pokuty, ktorú môže uložiť organizácií. Ak je zjavné, že právnická osoba nemá prostriedky na nápravu škody, súd nevypočítava pokutu, pretože pokuta nebude uložená.¹³⁰

Pokuty uložené právnickým osobám v USA sú omnoho vyššie ako tie ukladané v Európe, veľakrát sú to stovky miliónov dolárov¹³¹. Doteraz najvyššia uložená sankcia bola

¹²⁸ Guidelines manual. 2012. s. 488

¹²⁹ Guidelines manual. 2012.s. 488

¹³⁰ Guidelines manual. 2012. § 8C2.2 (a)

¹³¹ DISKANT, E.B. 2008. Comparative Corporate criminal liability: exploring the uniquely american doctrine through comparative criminal procedure. In The Yale law journal. vol 118, iss 1. s. 141 [online].14.10.2008. [cit.27.02.2014] Dostupné na inetrnete: <<http://www.yalelawjournal.org/the-yale-law-journal/note/comparative-corporate-criminal-liability:-exploring-the-uniquely-american-doctrine-through-comparative-criminal-procedure/>>

4,5 miliardy dolárov pre British Petroleum z roku 2010¹³², avšak pokutu z tejto čiastky tvorilo „len“ 1,256 miliardy dolárov. Zvyšné finančné čiastky, ktoré musia byť zaplatené do piatich rokov, boli určené na reštitúciu a náhradu škody: 2,4 miliardy pre Národnú nadáciu pre ryby, zver a rastlinstvo, 350 miliónov pre Národnú vedeckú akadémiu a 525 miliónov ako občianska pokuta pre Komisiu pre cenné papiere a burzu.¹³³ Do roku 2009 to bola sankcia pre farmaceutickú spoločnosť Pfizer 1,3 miliardy dolárov¹³⁴.

Probačný dohľad

Okrem náhrady škody a finančnej pokuty môže súd uložiť organizácií probačný dohľad podľa § 8D1.1 Smernice o sankcionovaní v nasledovných prípadoch:

- ak je to potrebné na zaistenie plnenia uloženej sankcie a náhrad škôd pre poškodených,
- ak organizácia nezaplatí celú sankciu naraz a je to nutné na zaistenie možnosti splatenia tejto sankcie,
- ak organizácia nemá v jej rámci vytvorenú efektívnu kontrolu a etický program, ktoré by pomohli predchádzať a odhaľovať porušovanie práve,
- ak má organizácia už predošlú kriminálnu minulosť za posledných päť rokov,
- ak sa na trestnom čine podieľala osoba vo vysokej funkcii, ktorá sa už predtým podieľala na podobnom trestnom čine,
- za účelom prijatia opatrení v rámci organizácie, ktoré znížia pravdepodobnosť ďalšieho kriminálneho správania,
- ak súd neuloží organizácií pokutu.

Pri ukladaní sankcií pre organizácie, musí súd prihliadať na tieto všeobecné princípy trestania organizácií ustanovené v smerniciach:

¹³² REDDALL, B. 2013. Judge okays BP plea, \$4 billion penalty in Gulf oil spil. In Reuters[online]. 2013 [cit. 25.02.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/2013/01/29/us-bp-spill-idUSBRE90S0WL20130129>>

¹³³ Tamtiež

¹³⁴ Rekordná suma: BP zaplatí za haváriu v Mexickom zálive miliardy. In Nový Čas [online]. 2013. [cit. 25.02.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.cas.sk/clanok/236556/rekordna-suma-bp-zaplati-za-havariu-v-mexickom-zalive-miliardy.html>>

1. Súd musí prikázať organizácií nahradiť škodu spôsobenú trestným činom. Nahradenie škody nie je chápané ako trest pre organizáciu.
2. Súd zisťuje, či „organizácia pôsobila predovšetkým za účelom páchania trestnej činnosti alebo predovšetkým z trestných prostriedkov“¹³⁵, kedy udelená pokuta musí byť dostatočne vysoká, aby dokázala pozbaviť právnickú osobu jej všetkých aktív.
3. Tretím krokom je určenie pokuty pre ostatné organizácie.
4. Posledným krokom je podrobenie právnickej osoby probácií „keď je potrebné zaistiť úplne plnenie uloženej sankcie, alebo zaistenia, aby boli prijaté opatrenia v rámci organizácie za účelom zníženia pravdepodobnosti ďalšieho kriminálneho správania.“¹³⁶

Smernica taktiež ponúka organizácií možnosť znížiť výšku jej viny a tým aj pokuty efektívnou kontrolou a etickým programom. „Predošlá snaha organizácie zabrániť a odhaliť trestné správanie má priamy vplyv na sankcie a podmienky probácie, ak je organizácia odsúdená za trestný čin.“¹³⁷

Okrem sankcií, ktoré môžu byť uložené právnickým osobám na federálnej úrovni, im môžu byť uložené aj sankcie, ktoré majú ustanovené jednotlivé štáty, ako napríklad rozpustenie právnickej osoby, zdržanie sa určitého druhu podnikateľskej činnosti, či permanentný zákaz spolupráce so štátnymi agentúrami, ktorý má veľakrát rovnaký účinok ako rozpustenie právnickej osoby.

Štátny zástupca môže aj pri trestných činoch organizácií využiť odklony, určitej dohody o odklade stíhania alebo o nestíhaní. „V rámci tejto dohody právnická osoba musí priznať konanie, vzdať sa všetkých premlčacích lehôt, súhlasiť že dohoda bude predložená súdu, zaviazat' sa, že už nikdy zákon neporuší, ďalej že pomôže vláde pri stíhaní všetkých jednotlivých páchatel'ov, dohodnúť sa, že zamestnanci nebudú napadať priznanie spoločnosti a nakoniec je v rámci tejto dohody stanovená čiastka, ktorú je právnická osoba povinná zaplatiť štátu.“¹³⁸ Takúto dohodu vykonala aj už spomínaná spoločnosť British Petroleum, kde priznala vinu okrem iného aj za úmrtie 11 pracovníkov.

Je možné pozorovať, že v USA sú korporácie trestné veľmi razantne, najmä od

¹³⁵ Tamtiež

¹³⁶ Guidelines manual. 2012. s. 488

¹³⁷ Guidelines manual. 2012. s. 501

¹³⁸ AULICKÝ, P. 2011. Několik poznámek k trestní odpovědnosti právnických osob. In Cofola 2011, Sborník příspěvku z mezinárodní konference . Brno: Masaryková Univerzita, 2011

případu Enron. Čoraz viac sa však ozývajú hlasy, či trestanie korporácií nie je príliš vysoké a či ich vláda príliš neoklieštuje pri podnikaní. „Samotné riziko obvinenia je zničujúce: trestné obvinenie sľubuje rýchlu reakciu trhu, vyhodenie vedenia, miliónové pokuty, a samozrejme možnosť odsúdenia. Takéto obvinenie nevedie len k uloženiu trestných sankcií (zvyčajne vysoká pokuta), ale taktiež k ostatným „kolaterálnym dôsledkom“ - finančným dôsledkom a zničenie povesti, ktoré môžu, a aj prinútiť podnik prestať podnikat’.“¹³⁹

2. Veľká Británia (Anglicko a Wales)

Veľká Británia (ďalej len VB) využíva inštitút TZPO najdlhšie zo všetkých krajín, na základe čoho je aj pokladaná za kolísku tohto inštitútu. Všeobecne koncepcia trestnej zodpovednosti vo VB je založená na princípe *actus non facit reum, nisi mens sit rea*¹⁴⁰, teda na vznik trestnej zodpovednosti musia byť naplnené dve podmienky, *actus reus* (objektívna stránka trestného činu) a *mens rea* (subjektívna stránka trestného činu). V prípade TZPO existujú z tejto koncepcie dve výnimky, koncepcia objektívnej zodpovednosti (strict liability) a tri teórie subjektívnej zodpovednosti právnických osôb (vicarious liability, teória alter ego a identifikačná teória). „Prevažujúcim prístupom vo VB, na pripisovanie priamej trestnej zodpovednosti pre právnické osoby za trestné činy, je alter ego doktrína. Podľa tejto teórie, trestná zodpovednosť musí spadať na tie osoby, ktoré riadia a kontrolujú činnosť spoločnosti. Na tomto základe sú považované za stelesnenie spoločnosti. Preto ich činy a stav mysle sú činmi a stavom mysle spoločnosti. Následne, trestné konanie týchto osôb, ktoré sú považované za stelesnenie riadenia a vôle spoločnosti, tvorí základ TZPO.“¹⁴¹

„Právnická osoba môže byť vo väčšine prípadov odsúdená len k peňažnému trestu, úplne výnimočne môže byť uložený trest zákazu činnosti (napr. odobratím živnostenského oprávnenia) alebo trest zhabania vecí (ktorá je výnosom z trestnej činnosti).“¹⁴² Podobne ako v USA, aj vo VB sú vydávané trestnou radou (sentencing council) smernice za účelom

¹³⁹ DISKANT, E.B. 2008. Comparative Corporate criminal liability: exploring the uniquely american doctrine through comparative criminal procedure. In The Yale law journal. vol 118, iss 1. s. 128 [online].14.10.2008. [cit.27.02.2014] Dostupné na internete: <<http://www.yalelawjournal.org/the-yale-law-journal/note/comparative-corporate-criminal-liability:-exploring-the-uniquely-american-doctrine-through-comparative-criminal-procedure/>>

¹⁴⁰ Interpretation Act z roku 1899. Samotné konanie nerobí človeka vinným, pokiaľ však nekonal zo zlým úmyslom.

¹⁴¹ CLOUGH, J. MULHERN, C.2002. *The Prosecution of Corporations*, Oxford University Press, 2002, 89.

¹⁴² KAVĚNA, M. 2007. Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlamentní institut. s. 11 online Dostupné na internete:

zjednocovania ukladaných trestov.

Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act z roku 2007 ponúka tri typy sankcií, ktoré môžu byť uložené právnickej osobe, a to pokutu (fine), zverejnenie odsudzujúceho rozsudku (publicity order)a/alebo náhradu škody (remedial order)¹⁴³. Najnovšia smernica týkajúca sa organizácií ako páchatel'ov podvodu, korupcie a prania špinavých peňazí, ktorá je z roku 2014 a bude účinná od októbra 2014 a ktorá reaguje na Bribery Act z roku 2010 umožňuje uložiť organizáciám neobmedzenú finančnú pokutu, a zároveň poukazuje na spôsob jej vypočítavania.

Náhrada škody

Táto sankcia bola pre organizácie zavedená v Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act. „Náhrada škody vyžaduje od spoločnosti alebo organizácie kroky k náprave akéhokoľvek zlyhania manažmentu ktorý viedol k usmrteniu.“¹⁴⁴

Organizácia musí nahradiť:

- usmrtenie človeka alebo hrubé porušenie povinnosti starostlivosti organizácie k zosnulému;
- akákúkoľvek vec, ktorá sa objaví na súde, a viedla k príčine smrti;
- akýkoľvek nedostatok, pokiaľ ide o otázky bezpečnosti a ochrany zdravia, v rámci politík, systémov a postupov v rámci organizácie, ktorých významné porušenie objaví súd.¹⁴⁵

Ak organizácia nesplní stanovené podmienky, bude potrestaná finančnou pokutou.

Zverejnenie odsudzujúceho rozsudku

Súd môže uložiť trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku, ktorý prikazuje odsúdenej organizácii verejne oznámiť „že bola odsúdená za trestný čin, opísať podrobnosti trestného činu, výšku akejkoľvek pokuty a podmienky náhrady škody ak boli dané“¹⁴⁶. Ak organizácia neuverejní stanovené informácie do času stanoveného súdom, môže byť potrestaná finančnou pokutou.¹⁴⁷ Túto sankciu taktiež zaviedol zákon Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act.

¹⁴³ Wells C. 2011. Corporate Criminal Liability in England and Wales: Past, Present, and Future. In Pieth, M., Ivory, R. Corporate Criminal Liability. emergence, Convergence, and Risk. London:Springer. s 105

¹⁴⁴ (<http://www.hse.gov.uk/corpmanslaughter/faqs.htm#penalties>)

¹⁴⁵ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007§9, ods. 1

¹⁴⁶ <http://www.hse.gov.uk/corpmanslaughter/faqs.htm#penalties>

¹⁴⁷ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007, §10

Pokuta

Najstarší a najpoužívanější druh sankcie pre právnické osoby je finančná sankcia. Nová smernica popisuje všetky kroky, ako by mal súd postupovať pri ukladaní tejto sankcie právnickej osobe.

1. Pri všetkých typoch sankcií súd najprv musí prihliadať na to, aby bol odškodnený poškodený za „akékoľvek ujmu na zdraví, stratu alebo škody vzniknuté v dôsledku trestného činu“¹⁴⁸. Odškodnenie má prednosť pred náhradou škody, finančnou pokutou, ale aj pred zhabaním veci.
2. Súd môže organizácií zhabať vec, ak to pokladá za vhodné. Zhabanie veci musí byť vykonané pred rozhodovaním o pokute alebo inej finančnej sankcii.¹⁴⁹
3. Následne musí súd vypočítať východiskový bod pokuty (starting point) a jej rozsah (category range). Vypočítava ich na základe výšky zavinenia a výšky spôsobenej škody. „Pokuta musí byť dostatočne vysoká, aby mala skutočný hospodársky vplyv, ktorý prinúti manažment a akcionárov pracovať v medziach zákona.“¹⁵⁰

Takouto kombináciou kompenzácie poškodeného, zhabania veci a finančnej pokuty by malo byť dosiahnuté:

- „odstránenie všetkých ziskov z trestnej činnosti,
- ďalšia vhodná sankcia, a
- zastrášenie.“¹⁵¹

Pri určovaní pokuty súd prihliada na priťažujúce a poľahčujúce okolnosti. Priťažujúcimi okolnosťami sú spôsobenie smrti, nevenovanie pozornosti varovaniu, a riskovanie za účelom maximalizácie profitu. Poľahčujúcimi okolnosťami sú rýchle prijatie zodpovednosti, včasné priznanie viny, dôkaz o podniknutí krokov k náprave škody, dobrý bezpečnostný záznam.¹⁵²

Od účinnosti zákona o firemnom zabití z roku 2007 boli podľa neho odsúdené štyri spoločnosti (Cotswold Geotechnical Holdings Ltd, JMW Farms Ltd, Lion Steel Ltd a J

¹⁴⁸ Fraud, bribery and Money laundering: corporate offenders. Definite Guideline, 2014, s. 4

¹⁴⁹ Fraud, bribery and Money laundering: corporate offenders. Definite Guideline, 2014, s. 5. Odkazuje na vykonávanie zhabania veci na Proceeds of Crime Act 2002

¹⁵⁰ Tamtiež, s. 8

¹⁵¹ Tamtiež, s. 8

¹⁵² Wells, C. 2001. Corporations and Criminal Responsibility. s. 33

Murray and Sons), pričom proti 56 právnickým osobám je vedené trestné konanie¹⁵³. Odsúdeným spoločnostiam, ktoré sa dopustili firemného zabitia, bola uložená finančná pokuta, konkrétne Cotswold Geotechnical Holdings Ltd £385.000, JMW Farms Ltd £187.500, Lion Steel Ltd £ 480.000 a J Murray and Sons £100.000¹⁵⁴.

Záver

Predstavené právne následky trestných činov sú vhodnou inšpiráciou aj pre Slovenskú republiku. Ešte viac ako právna úprava je pre Slovenskú republiku a kompetentné orgány vzorom odhodlanie uplatňovať túto teóriu aj v praxi. V predstavených krajinách došlo k mnohým konaniam, v rámci, ktorých došlo k odsúdeniu a sankcionovaniu právnickej osoby. Slovenská republika by mala čím skôr zaviesť pripravovanú úpravu a dbať aj na jej aplikáciu zo strany kompetentných orgánov.

JUDr. Mgr. Zuzna Medelská Tkáčová

denný doktorand

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

Aulický, P. 2011. Několik poznemek k trestní odpovědnosti právnických osob. *In Cofola 2011, Sborník příspěvku z mezinárodní konference*. Brno: Masaryková Univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5582-7, s. 810-815

Clough, J. Mulhern, C.2003. *The Prosecution of Corporations*, USA: Oxford University Press, 2003, 280 s. ISBN 978-0195506457

Medelský, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 87 – 91, ISSN 1213-5313

Wells, C.2005. *Corporations and Criminal liability*. 2 vvd. Oxford: Oxford University press, 2005. 198 s. ISBN 0-19-924619-X

¹⁵³ <http://www.telegraph.co.uk/finance/financial-crime/9830480/Corporate-manslaughter-cases-rise.html>

¹⁵⁴ <http://www.kingsleynapley.co.uk/news-and-events/blogs/criminal-law-blog/fourth-statutory-corporate-manslaughter-conviction-are-trends-emerging>

Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007

Fraud, bribery and Money laundering: corporate offenders. Definite Guideline, 2014
Guidelines manual. 2012.

Diskant, E.B. 2008. *Comparative Corporate criminal liability: exploring the uniquely american doctrine through comparative criminal procedure*. In *The Yale law journal*. vol 118, iss 1. s. 139 [online].14.10.2008. [cit.27.02.2014] Dostupné na internete: <<http://www.yalelawjournal.org/the-yale-law-journal/note/comparative-corporate-criminal-liability:-exploring-the-uniquely-american-doctrine-through-comparative-criminal-procedure/>>

Jelinek, J. 2008. Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání. [online]. MVČR, 2008. [cit. 15.02.2014]. Dostupné na internete: <http://www.mvcr.cz/clanek/trestni-odpovednost-pravnickych-osob-jako-predmet-zkoumani.aspx>

Kavěna, M. 2007. Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. [online]. Praha: Parlamentní institút. 2007 [cit. 10.02.2014]. Dostupné na internete: <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D20954&ei=NUtuU8KPO-_07AadnYD4BQ&usg=AFQjCNHxf36PFUPY5VRsxLS0KdHr0Ja32w&sig2=1FV1KYu2uhM3890AKk6yxw&bvm=bv.66330100,d.ZGU>

Maglie, C. 2005. Models of corporate criminal liability in comparative law. In Washington University Global studies law review. Vol 4. Issue 3. 2005. Dostupné na internete: <<http://digitalcommons.law.wustl.edu/globalstudies/vol4/iss3/4>>

Parker, S.J. 1996. Doctrine for Destruction: The case of corporate criminal liability. In *Diskant, E.B.* 2008. *Comparative Corporate criminal liability: exploring the uniquely american doctrine through comparative criminal procedure*. In *The Yale law journal*. vol 118, iss 1. s. 128 [online].14.10.2008. [cit.27.02.2014] Dostupné na internete: <<http://www.yalelawjournal.org/the-yale-law-journal/note/comparative-corporate-criminal-liability:-exploring-the-uniquely-american-doctrine-through-comparative-criminal-procedure/>>

Reddall, B. 2013. Judge okays BP plea, \$4 billion penalty in Gulf oil spil. In Routers[online]. 2013 [cit. 25.02.2014]. Dostpuné na internete: <
<http://www.reuters.com/article/2013/01/29/us-bp-spill-idUSBRE90S0WL20130129>>

<http://www.kingsleynapley.co.uk/news-and-events/blogs/criminal-law-blog/fourth-statutory-corporate-manslaughter-conviction-are-trends-emerging>

<http://www.telegraph.co.uk/finance/financial-crime/9830480/Corporate-manslaughter-cases-rise.html>

<http://www.hse.gov.uk/corpmanslaughter/faqs.htm#penalties>

Prečo potrebujeme trestnú zodpovednosť právnických osôb?

Jozef Medelský

Abstrakt

Príspevok odpovedá na otázku Prečo potrebujeme trestnú zodpovednosť právnických osôb. Príspevok analyzuje možnosti administratívnoprávneho riešenia zodpovednosti právnických osôb. Poukazuje na nedostatky právnej úpravy správneho práva a zamýšľa sa nad potrebou prijatia modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Kľúčové slová

zodpovednosť právnickej osoby, administratívnoprávna zodpovednosť, objektívna zodpovednosť, nedostatky, trestnoprávna zodpovednosť, aplikácia, analýza

Abstract

The contribution gives answer to question why we need the criminal liability of legal persons. The contribution analyzes the possibility of solving this issue by administrative liability of legal persons. It points the shortcomings of administrative law and considers the need to adopt a direct model of criminal liability of legal persons.

Key words

Liability of legal entity, administrative liability, objective liability, , defects, criminal responsibility, application, analysis

Úvod

Trestná zodpovednosť právnických osôb je v podmienkach Slovenskej republiky dlhodobo pretrvávajúcim problémom. Dôkazom je etapa prijímania tejto právnej úpravy, ktorá začala v roku 2004 a bola zavŕšená v roku 2010 a to úpravou, ktorá nebola v praxi aplikovaná. Existujúci stav je nevyhovujúci, dôkazom čoho je pripravovaný zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý má priniesť model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Od nového modelu, ktorý nahrádza model nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb sa očakáva jeho aplikácia v praxi a teda aj reálne postihovanie právnických osôb v Slovenskej republike v dôsledku ich protiprávneho konania.

Cieľom príspevku je zodpovedať na otázku Prečo potrebujeme trestnú zodpovednosť právnických osôb? Množstvo teoretikov ale aj odborníkov z praxe zastáva názor, že

Slovenská republika vôbec nepotrebuje ísť cestou trestnoprávneho riešenia. Za dostačujúcu úpravu považujú úpravu obsiahnutú v správnom práve, ktoré pozná aj inštitút objektívnej zodpovednosti.

1. Administratívnoprávne riešenie verzus trestnoprávne riešenie sankcionovania právnických osôb

Sankcionovanie právnických osôb je obsiahnuté v iných právnych odvetviach, ako napríklad občianske právo, obchodné právo či správne právo. Príkladom nám môže byť zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (Živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov, ktorý v § 63 a § 64 stanovuje pokuty v súvislosti s neoprávneným podnikaním:

„§ 63: Fyzickej osobe alebo právnickej osobe, ktorá prevádzkuje bez živnostenského oprávnenia činnosť, ktorá je predmetom voľnej živnosti, živnostenský úrad uloží pokutu až do 1659 eur.

§ 64: Fyzickej osobe alebo právnickej osobe, ktorá prevádzkuje bez živnostenského oprávnenia činnosť, ktorá je predmetom remeselnej živnosti alebo viazanej živnosti, živnostenský úrad uloží pokutu až do 3319 eur.“

Zastáva sa názor, že roztrieštenosť neumožňuje efektívne postihovanie právnických osôb za ich protiprávne konanie. Existuje množstvo zákonov upravujúcich konkrétne oblasti (podnikanie, ochrana prírody, stavebníctvo, odpad, a pod.), v ktorých sú obsiahnuté tak znenia správnych deliktov ako aj sankcie. Prílišná roztrieštenosť neumožňuje efektívne aplikovanie týchto právnych predpisov na konkrétne situácie. Preferuje sa trestná úprava obsiahnutá buď v trestnoprávných kódexoch alebo trestná úprava v podobe osobitného právneho predpisu, pričom v oboch možnostiach bude obsiahnutá tak hmotnoprávna ako aj procesnoprávna časť problematiky. Otázkou je aj aký je dôvod, že mimotrestná právna úprava nie je vo veciach sankcionovania právnických osôb postačujúca. Odpoveďou by mohla byť roztrieštenosť v rôznych právnych odvetviach, nedostatočné/neadekvátne sankcie vo vzťahu k následkom protiprávneho konania, slabá úprava zodpovednosti ako znaku zavinenia a pod. K dôvodom, prečo nie je možné považovať administratívnoprávnú zodpovednosť právnických osôb za dostačujúcu, sa vyjadril aj Král.

K charakteristickým znakom nedostačujúcej administratívnej úpravy sú:

- „Roztrieštenosť, nejednotnosť, komplikovaná previazanosť,

- absencia jednotlivých inštitútov všeobecnej povahy (napr. zásady trestnej zodpovednosti, pravidiel pre ukladanie sankcií, vymedzenie zániku trestnosti a okolností vylučujúcich protiprávnosť),
- úprava procesných pravidiel, podľa ktorých sa postupuje pri odhaľovaní deliktov, ich prejednávaní a ukladaní sankcií za ne. Táto úprava je čiastková a nedokonalá,
- systém sankcií pôsobí náhodným dojmom, zďaleka nekorešponduje všetkým možnostiam ako tieto delikty postihovať a úplne absentuje ich vzájomná previazanosť.¹⁵⁵

V pomeroch Slovenskej republiky je v správnom práve obsiahnutá objektívna zodpovednosť právnickej osoby, čo umožňuje priame sankcionovanie právnickej osoby za protiprávne konanie. Polemikou teda je, či sa vôbec Slovenská republika musela vydať cestou zavedenia trestnej zodpovednosti právnických osôb. Avšak mnohé medializované kauzy v rámci našej krajiny dokazujú, že trestnoprávna úprava je nevyhnutná a že je nutná existencia prísnych sankcií. Sankcie správneho práva častokrát nezodpovedajú ohrozeniu chráneného spoločenského záujmu. „V prospech zavedenia trestnej zodpovednosti právnických osôb z dôvodov nedostatočných možností administratívnoprávneho postihu môžeme uviesť, že správne právo je vybudované na zásade objektívnej zodpovednosti absolútnej, čo znamená, že niektoré správne delikty právnickej osoby nevyžadujú zavinenie a zároveň vylučujú možnosť „oslobodenia“. Ďalším argumentom znejúcim v prospech úpravy tejto problematiky trestným právom je fakt, že v správnom práve, s ohľadom na sociálne dôsledky správnych sankcií, sa častejšie uplatňuje zásada oportunitity ako zásada legality a dochádza tak k prejednávaní len tých prípadov, ktorých prejednanie sa javí účelné.“¹⁵⁶

Čiastkovým dôvodom, ktorý zaznieva v prospech trestného práva než správneho práva, je aj procesná stránka oboch možností. Má sa za to, že trestnoprocesná možnosť je obširnejšia a poskytuje viacero procesných inštitútov na uplatnenie práv. „Trestné právo procesné (zásada prezumpcie neviny, zákaz reformationis in peius ...). Trestné konanie disponuje účinnejšími procesnými prostriedkami k objasneniu skutku a trestné právo procesné upravuje širokú škálu použiteľných dôkazných prostriedkov, pričom ich výpočet v trestnom poriadku je demonštratívny a nebráni vyhľadaniu a vykonaniu iných, ktoré môžu pomôcť objasniť skutok. Taktiež preto sa zdá byť trestnoprávna úprava deliktnej zodpovednosti

¹⁵⁵ KRÁL, V.2002. *K trestní odpovědnosti právnických osob – východiska, obsah a systematika zákonné úpravy*. In *Trestněprávní revue*. 2002, č. 8, s. 222

¹⁵⁶ JELÍNEK., J.2007. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha:Linde, 2007. s. 96

právnických osôb vhodnejšia a účinnejšia. Hmotnoprávne a procesné podmienky v režime trestného práva poskytujú lepšie záruky dodržiavania zákonnosti než tie, ktoré existujú v správnom konaní.¹⁵⁷ Trestná úprava zodpovednosti právnických osôb je obsiahlejšia aj vo veci náhrady škody poškodenému. Trestné právo procesné poskytuje poškodenému širokú plejádu práv, ktorými disponuje naprieč celým trestným konaní a ktoré môže samozrejme uplatňovať. Trestnoprávna úprava práv poškodeného je komplexnejšia a prehľadnejšia ako v prípade správneho práva.

Taktiež rozoznávame stav, kedy je sankcionovanie upravené v rôznych právnych odvetviach. Príkladom je úprava trestného činu¹⁵⁸ a deliktu neoprávneného podnikania zároveň obsiahnutá tak v trestnom práve ako aj správnom práve, a to konkrétne v už predstavenom živnostenskom zákone. Existencia trestného činu a deliktu neoprávneného podnikania vo vzťahu k právnickým osobám poukazuje na roztrieštenosť a neefektívnosť právneho poriadku vo veci sankcionovania. Prvou možnosťou je sankcionovanie pokutou v zmysle správneho práva. Druhá možnosť je sankcionovanie prostredníctvom trestu odňatia slobody v duchu trestného práva, kedy však musí byť odhalený a odsúdený konkrétny vinník, a teda len fyzická osoba. Treťou možnosťou je opäť oblasť trestného práva a možnosť postihnúť právnickú osobu kvázitrestnoprávnou sankciou zhabania peňažnej čiastky.

Existujú teda tri možnosti postihovania za predstavené protiprávne konanie, avšak samotné sankcionovanie je vo všetkých troch prípadoch veľmi obtiažné. Kým v prípade ochranného opatrenia zhabania peňažnej čiastky, čo reprezentuje nepravú trestnú zodpovednosť právnických osôb v slovenskom právnom poriadku, doposiaľ nedošlo k aplikácii existujúcej úpravy, tak v prípade trestu odňatia slobody je nutné pre eventuálnu možnosť uloženia trestu odňatia slobody nájsť fyzickú osobu zodpovednú za spáchania tohto trestného činu, čo je ako sme uviedli, miestami nemožné z dôvodu zložitých štruktúr právnických osôb. V prípade sankcionovania správnym právom je uvedená sankcia podľa môjho názoru málo odstrašujúca a právnické osoby niekedy pri vykonávaní svojich podnikateľských aktivít a pripravovaní rozpočtov priam počítajú s uloženou peňažnou sankciou. Je teda vhodné a vzhľadom na konkrétne prípady aj nevyhnutné, aby existovala právna úprava trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Na strane druhej tu máme skupinu teoretikov, ktorí apelujú na striktné neriešenie tejto

¹⁵⁷ MUSIL, J.2000. *Trestní odpovědnost právnických osob - ano či ne?* In *Trestní právo*. 2000, r. 5 č. 7-8, s. 173

¹⁵⁸ Skutková podstata trestného činu neoprávneného podnikania je obsiahnutá v § 251 TZ

problematiky trestnoprávnou cestou. Jedným z dôvodov odmietania trestnej zodpovednosti právnických osôb je, že: „Zavedenie iného druhu zodpovednosti právnických osôb (než trestnej zodpovednosti) nedeformuje tradičné princípy trestnej zodpovednosti, predovšetkým princíp „*nulla crimen sine culpa*“ princíp individuálnej trestnej zodpovednosti a princíp „*ne bis in idem*“.“¹⁵⁹ Je potrebné zdôrazniť, že v drvivej väčšine krajín EÚ bola prijatá trestná zodpovednosť právnických osôb a tento inštitút je aj uplatňovaný na konkrétne prípady a zostal zachovaný aj zmysel uvedených zásad.

Jedná sa predovšetkým o úpravu obsiahnutú v správnom práve, ktorá je považovaná za dostačujúcu. Príkladom môže byť už vyššie uvedené sankcionovanie prostredníctvom živnostenského zákona. Je však otázne, či správne konanie poskytuje zúčastneným subjektom také možnosti uplatnenia a obhajovania práv, ako to je v prípade trestného konania. Na strane druhej sa veľa teoretikov prikláňa k riešeniu zodpovednosti správnym právom z dôvodu rýchlejšieho a menej nákladného konania. Do tohto argumentu môžeme zahrnúť aj názory teoretikov, ktorí presadzujú myšlienku, že trestné právo je *ultima ratio*, a teda krajný prostriedok riešenia zodpovednosti právnických osôb. V tomto duchu je preferovaná zodpovednosť upravená normami správneho práva pred tou upravenou normami trestnoprávnymi. Vychádza sa z dostatočného postihovania právnických osôb prostredníctvom iných právnych odvetví (občianske, správne, obchodné), ktoré by bolo eventuálne upravené predovšetkým v oblasti vymedzenia sankcií, vrátane zásad ich ukladania. Opačným názorom je tvrdenie: „Momentálne novodobé výdobytky technológie a komplikovanosť v organizácii spoločnosti s jasnou dominanciou v prerozdelení funkcií a úloh a samotného prepojenia medzi nimi, vytvorili nové situácie nebezpečenstva, kde trestné právo, chápané ako *Ultima ratio* právneho systému, je volané aby zasiahlo.“¹⁶⁰ Predstavený citát zdôrazňuje, že aj keď je trestné právo krajným prostriedkom v právnom systéme, je vhodný čas, aby reagovalo na aktuálnu situáciu, kedy je prostredníctvom právnických osôb, prostredníctvom úloh a funkcií jednotlivých zložiek právnickej osoby páchaná protiprávna činnosť, ktorá je len s ťažkosťou objasňovaná. Odpoveďou na takéto konanie právnických osôb by mala byť práve trestná zodpovednosť právnických osôb.

Je potrebné zdôrazniť, že nepostačuje len akceptácia teórie trestnej zodpovednosti právnických osôb, ale dôležitá je aj efektívnosť uplatňovania, s čím súvisí aj komplexná úprava

¹⁵⁹ JELÍNEK., J.2007. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha:Linde, 2007. s. 102

¹⁶⁰ GUARDIOLA LAGO, M. J.2004. *Responsabilidad penal de las personas jurídicas y alcance del art. 129 del Código penal*. Valencia: Tirant lo blanch,2004. s. 33

obsiahnutá v jednom právnom odvetví.

Prečo sa Slovenská republika priklonila k trestnoprávnemu riešeniu je obsiahnuté aj v dôvodovej práve k novele Trestného zákona, ktorou bol zavedený model nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Z dôvodovej správy vyplýva, že autor návrhu by sa radšej priklonil k riešeniu prostredníctvom noriem správneho práva alebo občianskeho práva: „Závazok právnej zodpovednosti právnických osôb za trestné činy fyzických osôb so zastupovacími, rozhodovacími a kontrolnými oprávneniami, alebo pri ktorých zanedbali tieto fyzické osoby so zastupovacími, rozhodovacími a kontrolnými oprávneniami náležitý dohľad alebo kontrolu voči fyzickým osobám, ktoré tieto trestné činy spáchali a boli právnickej osobe pri spáchaní trestného činu podriadené a konali v jej mene, nevyžaduje zavedenie trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb, avšak štyri uvedené dokumenty (Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, 1990, Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí a financovaní terorizmu, 2005, Rámcové rozhodnutie Rady o uznávaní peňažných sankcií, 2005 a Rámcové rozhodnutie Rady o uznávaní konfiškácií, 2006), vyžadujú uznanie rozhodnutí cudzích orgánov s trestnoprávnou povahou vo veciach peňažných sankcií a prepadnutia majetku voči právnickým osobám orgánmi Slovenskej republiky. V jednom prípade ide o cudzie rozhodnutia vydané zmluvnými štátmi Dohovoru Rady Európy o praní špinavých peňazí, v dvoch ďalších prípadoch o cudzie rozhodnutia vydané členskými štátmi Európskej únie. „Pokiaľ by Slovenská republika nebola viazaná troma uvedenými dokumentmi, mohla by bez väčších problémov zaviesť občianskoprávnu, prípadne administratívno-právnu zodpovednosť právnických osôb za trestné činy spáchané fyzickými osobami v jej prospech formou inštitútov primeraného finančného zadost'účinenia a vydania prospechu z trestného činu (prípadne modifikované vydanie bezdôvodného obohatenia).“¹⁶¹

Záver

Slovenský právny poriadok, ako sme vyššie uviedli, rozoznáva objektívnu zodpovednosť právnickej osoby, ktorá je upravená správnym právom. Je ale táto úprava dostačujúca? Odrádza právnické osoby od protiprávnej činnosti? Aj tento- krát však musíme konštatovať, že tomu tak nie je. Úprava správneho práva je značne roztrieštená v mnohých zákonoch a predovšetkým sankcie nie sú adekvátne protiprávnemu konaniu právnickej osoby.

¹⁶¹ Dôvodová správa k zákonu č. 224/2010 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, s. 3

Zvyčajne si právnická osoba, napr. v prípade stavebných činností, zahrnie prípadnú peňažnú sankciu už do rozpočtu a s takýmto konaním príslušných orgánov počíta. Aj o tom svedčia mnohé medializované kauzy čiernych stavieb s pokutou a dodatočným legalizovaním. Aktuálne trestnoprávne riešenie nie je taktiež dostačujúce, môžeme teda konštatovať, že právnické osoby na Slovensku sa nemusia obávať. Prípadov, kedy by mohla byť úprava trestnej zodpovednosti právnických osôb aj reálne aplikovaná, je dostatok. Od znečisťovania životného prostredia cez stavebnú činnosť, korupciu a farmaceutické spoločnosti je príkladov viac než dosť. Chýba už len úprava, ktorá by bola efektívnym nástrojom v boji proti kriminalite páchanej právnickými osobami. Z tohto dôvodu môžeme konštatovať, že Slovenská republika by sa mala po vzore Španielskeho kráľovstva, Českej republiky a drvivej väčšiny iných štátov Európy vybrať cestou pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb a mala by sa reálne zaoberať možnosťami sankcionovania ich protiprávneho konania. Malo by dôjsť jednak k naplneniu medzinárodných záväzkov ale aj vytvoreniu sankčného aparátu s dôkladne vypracovanými možnosťami ich uplatňovania naprieč celým trestným konaním. Je žiaľ nutné konštatovať, že aktuálna právna úprava má viac nedostatkov ako predpokladov na jej aplikáciu príslušnými orgánmi v praxi. V najbližších riadkoch ponúkneme teda stručný prehľad návrhov de lege ferenda, ktoré by do budúcnosti nemali byť opomenuté.

Osobne sa prikláňam k trestnoprávnemu riešeniu a súhlasím z vyššie uvedenými argumentmi, ktoré referujú trestné právo nad správny právom. Prípadov kedy môže dôjsť k aplikácii trestnoprávnej úpravy je mnoho a mám za to, že trestnoprávne riešenie je priam nevyhnutné. V súčasnosti ostáva zavŕšiť legislatívny proces prijatia novej právnej úpravy. Slovenská republika by sa však nemala zameriavať len na naplnenie medzinárodných záväzkov. Mala by z vlastnej iniciatívy prikročiť k prijatiu novej úpravy a to v podobe, ktorá umožní aj jej aplikáciu. Úprava prispeje k zníženiu trestnej činnosti, ktorá je páchaná právnickými osobami. Inštitút súbežnej trestnej zodpovednosti umožní sankcionovanie tak fyzickej ako aj právnickej osoby.

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.

asistent

Katedra verejnoprávných vied, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Použitá literatúra

Jelínek, J. 2007. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha:Linde, 2007. s. 270. ISBN 978-80-7201-683-9

Král, V. 2002. *K trestní odpovědnosti právnických osob – východiska, obsah a systematika zákonné úpravy*. In *Trestněprávní revue*. ISSN 1213-5313, 2002, č. 8, s. 221-223

Musil, J. 2000. *Trestní odpovědnost právnických osob - ano či ne?* In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 2000, r. 5 č. 7-8, s. 166 -185

Guardiola Lago, M. J. 2004. *Responsabilidad penal de las personas jurídicas y alcance del art. 129 del Código penal*. Valencia: Tirant lo blanch,2004. s. 179 ISBN 84-8442-868-0

Dôvodová správa k zákonu č. 224/2010 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Aspekty spolupráce vyšetrovateľa so súdnymi znalcami pri dokazovaní trestnej zodpovednosti páchatel'ov trestných činov proti životu a zdraviu

Antonín Nesvadba

Abstrakt

Príspevok pojednáva o aspektoch zisťovania a dokazovania trestnej zodpovednosti, resp. príčetnosti páchatel'ov trestných činov proti životu a zdraviu. Autor v tejto súvislosti poukazuje na význam účasti znalcov z odboru súdnej psychiatrie a forenznej, resp. klinickej psychológie, ako neodmysliteľných subjektov pri dokazovaní trestnej zodpovednosti páchatel'ov násilných trestných činov v predsúdnom konaní.

Kľúčové slová

Súdny znalec, vyšetrovateľ, trestná zodpovednosť, trestné činy proti životu a zdraviu, vražda, súdna psychiatria, odbor klinickej psychológie, znalec psychológ.

Abstrakt

The paper discusses aspects of the investigation and evidence of criminal liability, respectively. sanity of offender of crimes against life and health. The author in this regard focuses on the importance of the participation of experts from the field of forensic psychiatry and forensic respectively. clinical psychology, as the inherent entities to prove criminal responsibility of offenders of violent crime in pre-trial proceedings.

Kľúčové slová

Forensic expert, investigator, criminal liability, offences against life and health, murder, forensic psychiatry, department of clinical psychology, expert in psychology.

Slovenské trestné právo je postavené na uplatňovaní individuálnej zodpovednosti za zavinenie. Znamená to, že trestne zodpovedná môže byť len fyzická osoba, ktorá bola v čase spáchania trestného činu staršia ako štrnásť rokov a príčetná. Slovenská republika sa tak zaraďuje k štátom, ktoré neakceptujú kolektívnu zodpovednosť právnickej osoby. Je však potrebné poznamenať, že v dohľadnej dobe bude aj Slovenská republika zaradená k štátom, ktoré budú poznať aj kolektívnu zodpovednosť právnickej osoby a budú tak uplatňovať trestnú zodpovednosť právnických osôb. V súčasnosti bol zo

strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky vypracovaný návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Predpis sa nachádza v štádiu ukončeného medzirezortného pripomienkového konania. „Vzorom pre pripravovanú zmenu je predovšetkým český zákon, ktorý obsahuje úpravu modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb.¹⁶² Dôležitým míľnikom však bude samotná aplikácia tohto zákona v praxi. Na akademickej pôde je diskutovaná aj otázka či bude môcť byť právnická osoba trestne zodpovedná aj za trestné činy proti životu a zdraviu a v akom rozsahu. Aktuálne však zostáva platné, že trestne zodpovedná môže byť výlučne fyzická osoba a v duchu tejto teórie budem pracovať aj v predstavenom príspevku.

Zisťovanie a dokazovanie trestnej zodpovednosti páchatel'ov trestných činov proti životu a zdraviu, podobne ako pri ostatných trestných činoch, je obligatórnou a neodmysliteľnou súčasťou procesu vyšetrovania a zabezpečovania dôkazov uvedeného druhu zločinov. Pri dokazovaní trestnej zodpovednosti páchatel'ov trestných činov proti životu a zdraviu a trestných činov vôbec sa musí vyšetrovateľ zaoberať, okrem veku páchatel'a, aj otázkou jeho príčetnosti tesne pred spáchaním daného trestného činu, resp. počas jeho páchania. Predovšetkým ide o zisťovanie a dokazovanie, či páchatel' daného trestného činu mal v čase jeho spáchania trestného činu zachované obidve zložky svojej osobnosti a to tak zložkou vôľovú, resp. psychickú, ako aj zložkou rozumovú, teda rozpoznávaciu. Teda, či v čase spáchania trestného činu a tesne pred tým bol schopný uvedomiť si závažnosť svojho konania a či bol taktiež schopný svoje konanie ovládať, resp. do akej miery. Z vyšetrovateľskej a súdnej praxe je známe, že na obe zložky môžu pôsobiť rôzne faktory, ako je požitie alkoholického nápoja, či drogy, duševná choroba alebo porucha, ako aj afekt hnevu, môže ísť o zvládnutel'ný alebo nezvládnutel'ný a napokon tiež aj stupeň rozumového vývoja páchatel'a.

Vo svojom príspevku by som rád poukázal na spoluprácu vyšetrovateľ'a so súdnymi znalcami tak z odboru forenznej psychiatrie ako aj forenznej psychológie, ktorá je obligatórnym a nevyhnutným predpokladom, aby otázka prípadnej trestnej zodpovednosti páchatel'a daného trestného činu bola spoľahlivo a bez pochybnosti zistená a preukázaná, t. j. zabezpečená dôkazmi v podobe znaleckých posudkov z obidvoch súdnych odborov. Popri analýze a charakteristike teoretickej časti by som túto problematiku rád doplnil stručným uvedením príkladov z mojej vyšetrovateľskej praxe.

Pri zisťovaní a dokazovaní trestnej zodpovednosti, resp. príčetnosti páchatel'ov trestných činov proti životu a zdraviu vyšetrovateľ pomerne často spolupracuje aj so súdnymi znalcami z odboru súdnej psychiatrie. Ako vyplýva z vyšetrovateľskej a súdnej praxe, prevažná väčšina páchatel'ov trestných činov, vrahov nevynímajúc, sú psychopatické osobnosti. Preto vyšetrovateľ pomerne často

¹⁶² MEDELSKY, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. Ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 91

nariaduje vyšetrenie duševného stavu obvineného.¹⁶³ Skúmanie duševného stavu obvineného je nutné nariadiť najmä vtedy, ak zistené poznatky vzbudzujú pochybnosť o plnej príčetnosti obvineného. Pochybnosti o príčetnosti obvineného môžu vyvolať napríklad zistené skutočnosti, že obvinený často a v nadmernej miere konzumuje alkohol, drogy, dokázateľne spáchal trestný čin pod vplyvom alkoholu alebo drog, liečil sa na psychiatrii na duševnú chorobu, alebo prehlasuje, že si nepamätá priebeh skutkového deja a pod.¹⁶⁴

Práve v súvislosti so spáchaním trestného činu pod vplyvom alkoholu, kedy páchatel mal údajne vymiznuté pamäťové stopy a okolnosti svojho konania v inkriminovanej dobe v dôsledku požitia väčšieho množstva alkoholu krátko pred jeho spáchaním si nepamätal, chcem poukázať na prípad úmyselnej ťažkej ujmy na zdraví, ktorý som vyšetroval niekedy v druhej polovici 80 – tých rokov minulého storočia. Skutok sa udial v katastri obce Horný Vadičov na Kysuciach niekedy ku koncu mesiaca maj, pri príležitosti osláv „váňanie májov“. Účastníkmi tejto bujarej zábavy mládeže z Horného Vadičova boli aj dva mladíci, v tom čase 20 ročný J.M. a 17 ročný M. L. Obaja chlapci na zábave vypili pomerne veľké množstvo tvrdého alkoholu. Približne okolo pol noci sa vracali dolinou domov, pričom zaostali za ostatnými účastníkmi. Jeden z mladíkov mal pri sebe zbraň – pištoľ kalibru 6, 35 mm, ktorú potajomky zobral svojmu otcovi a s ktorou na oslave strieľal do vzduchu. Pri ceste domov, pri neodbornej manipulácii nechtiac zo zbrane vystrelil na J. M., pričom ho zasiahol do stehenného svalu dolnej končatiny. Postrelený J. M. sa nahneval, vytrhol M. L. pištoľ z ruky a tri krát ho výstrelmi zasiahol do oblasti brušnej dutiny, pričom jeden projektíl M. L. uviazol v blízkosti miechy a hrozilo, že M. L. zostane ochrnutý na dolné končatiny. Proti obidvom mladíkom boli následne vznesené obvinenia pre trestné činy ublíženie na zdraví podľa príslušnej právnej kvalifikácie. Na rozdiel od M. L., ktorý z počiatku využíval svoje právo a ku skutkom sa odmietal vyjadrovať, najmä z dôvodu, že obaja mladíci pochádzali zo spriatelенých susedských rodín, obvinený J. M. tvrdil, že skutky nemôže opísať, nakoľko bol pod silným vplyvom alkoholu a na to, ako došlo k vzniku jeho zranenia a zranenia M. L. si vraj nepamätá. V rozpore s týmto tvrdením však uvádzal, že on nestrieľal a na oboch vraj strieľal nejaký neznámy muž, ktorý ani nepochádzal z ich dediny a ktorého teda ani nepoznali. Jednoznačne išlo o primitívnu a účelovú vykonštruovanú obranu obvineného. Neskôr sa však rozhodol pri vyšetrovaní spolupracovať a súhlasil s vykonaním previerky jeho výpovede na mieste, aby tak boli doplnené a overené skutkové okolnosti, ktoré vo svojej výpovedi buď neuvádzal alebo uvádzal nepravdivo alebo neúplne. Jeho výpoveď a znázorňovanie na mieste sa však zhodovali s výsledkami a poznatkami získanými ohliadkou miesta činu.

Z dôvodu, aby bol posúdený stupeň závislosti obvineného na alkohole, a tiež či vzhľadom na

¹⁶³ BANGO, D. a kol.: Metodika vyšetrovania vybraných druhov násilných trestných činov. A PZ Bratislava: 1997, s.33.

¹⁶⁴ CINGR, P.: Správny výber znalcov, vymedzenie úloh a formulácia otázok k spracovaniu niektorých druhov znaleckých posudkov. Kriminalistický sborník č. 9, Praha: 1997, s. 333.

množstvo a druh požitého alkoholu, ako aj jeho výšku a telesnú hmotnosť a množstvo a druh jedla, ktoré požil a konzumoval pred udalosťou, bola v čase skutku zachovaná jeho príčetnosť, resp. do akej miery bola znížená, boli za účelom posúdenia a zodpovedania týchto otázok pribratí dvaja znalci z odboru forenzej psychiatrie. Pokiaľ išlo posúdenie a zodpovedanie otázky, či obvinený J. M. mal v dôsledku požitia alkoholu zachované alebo vymiznuté pamäťové stopy na okolnosti daného trestného činu, bolo znalcom odporúčané, aby si pre tento účel prizvali znalca z odboru forenzej klinickej psychológie. Znalcom boli pre účely objektívneho posúdenia položených otázok a následné podanie znaleckého posudku dané k dispozícii aj zápisnica o výsluchu obvineného. J. M., ako aj protokol o previerke výpovede obvineného na mieste a ďalšie potrebné materiály. Po vyšetrení obvineného J. M. na stupeň závislosti na alkohole, na otázku príčetnosti obvineného v čase spáchania trestného činu, ako aj, či si obvinený vzhľadom na čas, množstvo a druh požitého alkoholu pred skutkom mohol pamätať na podstatné okolnosti svojho konania, znalci v závere ich znaleckého posudku jednoznačne potvrdili, že obvinený J. M. v čase spáchania trestného činu síce mal zníženú svoju rozpoznávaciu a ovládaciu schopnosť ale aj napriek tomu bol schopný závažnosť svojho konania rozpoznať a svoje konanie ovládať. Tiež, že množstvo, druh a čas požitia alkoholu nemali podstatný vplyv na zapamätanie si a znovu vybavenie a reprodukciu okolnosti jeho konania v čase spáchania skutku. Teda aj vďaka znaleckému skúmaniu a posúdeniu vyššie uvedených otázok, dôležitých pre posúdenie trestnej zodpovednosti obvineného bolo preukázané, že obvinený J. M. bol za svoj skutok trestne zodpovedný a následne bol za daný skutok aj právoplatne odsúdený.

V súvislosti s dokazovaním trestnej zodpovednosti obvineného v prípadoch, ak ide o mladistvého obvineného, považujem za potrebné zdôrazniť, že aspoň jeden zo znalcov z odboru forenzej psychiatrie musí byť z odvetvia detskej alebo dospelostnej psychiatrie. Ak ide o vyšetrenie vraždy so sexuálnym motívom, je treba pre úplnosť znaleckého posudku zabezpečiť, aby aspoň jeden zo znalcov mal atestáciu z odboru sexuológie, alebo je potrebné pribrať ďalšieho znalca z uvedeného odboru. Pri posudzovaní drogovej závislosti by mala byť aspoň u jedného znalca - psychiatra potrebná atestácia z príslušného odboru.

Ak je u obvineného možné predpokladať zníženie rozpoznávacej schopnosti následkom zníženého intelektu je potrebné, aby sa k tejto otázke vyjadril aj znalec klinický psychológ. Vyšetrovateľ ho môže pribrať buď samostatne, alebo znalcom psychiatrom odporučiť, aby si na posúdenie otázok intelektu obvineného prizvali ako odborníka konzultanta znalca z odboru forenzej klinickej psychológie.

Pri zisťovaní a dokazovaní trestnej zodpovednosti páchatel'ov trestných činov proti životu a zdraviu vyšetrovateľ spolupracuje so znalcom klinickým psychológom aj v tých prípadoch, ak je potrebné riešiť otázky týkajúce samotného intelektu, resp. stupňa duševného vývoja osoby obvineného, resp. či vzhľadom na stupeň svojho rozumového vývoja obvinený chápe zmysel trestného konania, ako aj, pokiaľ je potrebné zisťovať osobnostné vlastnosti osoby obvineného a pod.

Vychádzajúc z vyšetrovateľskej praxe, značná časť páchatel'ov (konkrétne ide o vrahov), sú ľudia s nižším intelektom, často mentálne retardovaní, s IQ pohybujúcim sa v hraniciach ľahkej alebo strednej debility. Aj z tohto dôvodu sú psychiatrické znalecké posudky často dopĺňované aj znaleckými posudkami z odboru klinickej psychológie. Psychológovia sa zameriavajú na zisťovanie stupňa duševného vývoja obvineného, na skúmanie jeho povahových vlastností a etických hodnôt, motiváciou jeho konania, stupeň degenerácie osobnosti vzhľadom na alkoholovú alebo drogovú závislosť osoby obvineného a pod. Aj otázku posúdenia trestnej zodpovednosti obvineného v súvislosti so zníženým stupňom jeho rozumového vývoja by som rád prezentoval prípadom z mojej vyšetrovateľskej praxe.

V minulosti som vyšetroval prípad vraždy, v ktorom asi štyridsať ročný muž J. B., osamelo žijúci iba so svojím bratom v dome na lazoch pri obci Hriňová, bol tak mentálne retardovanou osobnosťou, že vznikla pochybnosť, či si vôbec uvedomuje závažnosť svojho konania a či vôbec bude schopný chápať zmysel trestného konania. Navyiac, vplyvom dlhodobého požívania po domácky vyrábaného alkoholu išlo tiež o degenerovanú osobnosť. Starší brat J. B., zrejme o trochu inteligentnejší, využíval bratovu mentálnu zaostalosť a dával mu rôzne príkazy týkajúce sa domácnosti a starostlivosti o hospodárske zvieratá. Mladší brat J. B. pravdepodobne dosť zle znášal túto prejavovanú bratovu nadradenosť. Keď mu starší brat kritického dňa opäť prikázal, aby išiel nakŕmiť dobytok, vzoprel sa tomuto príkazu, zobral z kredenca kuchynský nôž a niekoľko krát ním svojho staršieho brata bodol do oblasti hrudníka, následkom čoho tento na mieste zomrel.

Keďže bola zjavná mentálna retardácia obvineného J. B., okrem vyšetrenia duševného stavu zameraného na stupeň závislosti na alkohole, bola znalcom z odboru klinickej psychológie tiež skúmaná otázka stupňa rozumového vývoja obvineného a či vzhľadom na stupeň svojho rozumového vývoja vôbec chápe zmysel trestného konania. V uvedenom prípade znalci z odboru forenznej psychiatrie na základe vykonaného vyšetrenia duševného stavu obvineného svoje poznatky o jeho duševnom stave porovnávali s poznatkami o získanými vyšetrením obvineného na stupeň jeho rozumového vývoja pribratým znalcom z odboru klinickej psychológie. V rámci tejto spoločnej znaleckej činnosti a na základe vzájomných odborných konzultácií, okrem už uvedených otázok, bola tiež posudzovaná otázka, či obvinený J. B. vzhľadom na svoj nízky stupeň rozumového vývoja vedel v čase spáchania trestného činu rozpoznať závažnosť svojho konania a či vôbec bol schopný chápať zmysel trestného konania. Ako spoločne uviedli znalci v ich posudku, na degenerácii osobnosti vyšetrovaného obvineného sa vo veľkej miere tiež podieľal po domácky vyrábaný a pravidelne páchatel'om konzumovaný alkohol. Pre posúdenie trestnej zodpovednosti obvineného J. B. bolo rozhodujúce, že znalci v závere ich posudku konštatovali, že obvinený J. B. aj napriek svojej mentálnej retardácii a závislosti na alkohole, v kritickom čase mohol rozpoznať závažnosť svojho konania a svoje konanie ovládať a taktiež že chápe zmysel trestného konania je schopný uvedomiť si tiež účel trestu, ktorý mu bol následne rozsudkom súdu uložený.

doc. JUDr. Antonín Nesvadba, PhD.

docent

Katedra verejnoprávnych vied, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Použitá literatúra

Bango, D. a kol.: Metodika vyšetrovania vybraných druhov násilných trestných činov. A PZ Bratislava: 1997, s.134. ISBN 80-8054-030-6

Cingr, P.: Správny výber znalcov, vymedzenie úloh a formulácia otázok k spracovaniu niektorých druhov znaleckých posudkov. Kriminalistický sborník č. 9, Praha: 1997, s. 333.

Medelsky, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue,13. Ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, ISSN 1213-5313, s. 87 - 91

Možná trestnoprávna zodpovednosť lekárov pri rešpektovaní žiadosti pacienta neposkytnúť zdravotnú starostlivosť

Tomáš Petko

Abstrakt

Pasívna vyžiadaná eutanázia, teda možnosť pacienta odmietnuť poskytnutie zdravotnej starostlivosti, je v slovenskom právnom prostredí možná. Existujú však prípady, kedy ju zákon neumožňuje pre určitú skupinu osôb. Príspevok venuje pozornosť hraničným ukazovateľom určujúcim okruh osôb, ktorým je právo na pasívnu vyžiadajú eutanáziu odopreté a prípadom, ktoré zdôvodňujú relevanciu priznania tohto práva. Autor sa zaoberá možnou trestnoprávnou zodpovednosťou zdravotníckych pracovníkov pri rešpektovaní takejto žiadosti a navrhuje tiež riešenie problému de lege ferenda.

Kľúčové slová

Pasívna eutanázia, informovaný súhlas, zdravotná starostlivosť, trestná zodpovednosť, zdravotnícky pracovník

Abstract

Passive requested euthanasia, or patient's right to refuse provision of medical care, is possible in Slovak legal environment. There are, however cases, where the law does not grant this right to group of persons. This article focuses on limiting indicators determining the group of persons whom the right to passive requested euthanasia is not granted, and cases that justify the relevance of granting this right. Author deals with possible criminal liability of medical staff while respecting such request and suggests also de lege ferenda solution.

Keywords

Passive euthanasia, informed consent, medical care, criminal liability, medical staff

Úvod

S pokrokom medicíny sa vo veľkej miere zväčšuje aj počet smrteľne chorých pacientov, ktorých životy sú často umelo predlžované práve v súvislosti s pokrokovým liečebnými postupmi. Mnoho ľudí však osobne zažilo bolestivý odchod rodinného príslušníka, trvajúci často aj niekoľko týždňov či mesiacov, pri ktorom pomysleli na eutanáziu. S určitosťou môžeme povedať, že existujú sami pacienti, ktorí by eutanáziu

privítali ako riešenie ich utrpenia. Ktorá z foriem eutanázie je legálna a na akom základe? Je lekár, ktorý eutanáziu vykoná, trestnoprávne zodpovedný?

Aktívna eutanázia nie je podľa platnej a účinnej právnej úpravy v Slovenskej republike legálna. V prípade konania vykazujúceho znaky aktívnej eutanázie je toto konanie považované za konanie nie len v rozpore so zákonom, ale dokonca za trestný čin. Takáto klasifikácia pasívnej eutanázie, teda konania, resp. nekonania, následkom ktorého je smrť určitej osoby, však už až taká jednoznačná nie je. V tomto príspevku sa budeme venovať práve hraničným ukazovateľom pri posudzovaní trestnej zodpovednosti lekárov, resp. zdravotníckych pracovníkov v prípade rešpektovania žiadosti určitých pacientov neposkytovať zdravotnú starostlivosť vôbec, alebo neposkytnúť starostlivosť vo forme určitých úkonov. Súčasná slovenská právna úprava pojem eutanázia nepozná. Existuje množstvo definícií eutanázie, podľa ktorých môžeme pod eutanáziou rozumieť konanie alebo opomenutie, najčastejšie lekára, alebo iného zdravotníckeho pracovníka, ktorým je v príčinnej súvislosti s týmto konaním, resp. nekonaním spôsobená smrť človeka, najčastejšie ťažko chorého alebo umierajúceho, a to či už na žiadosť tohto človeka alebo bez nej, ak je motiváciou lekára, resp. iného zdravotníckeho pracovníka spôsobiť tomuto človeku smrť. Z vyššie uvedenej definície vyplýva, že eutanázia môže byť aktívna alebo pasívna, vyžiadaná alebo nevyžiadaná.¹⁶⁵ Ako bolo uvedené vyššie, pre účely tohto príspevku sa budeme zaoberať práve pasívnou eutanáziou. Pôjde teda o nekonanie lekára alebo iného zdravotníckeho pracovníka (ďalej budeme v príspevku spomínať len lekára, napriek tomu sa bude rozbor problematiky týkať aj iných zdravotníckych pracovníkov), v dôsledku ktorého nastane smrť pacienta, a to na jeho žiadosť.

Trestnoprávna zodpovednosť zdravotníckych pracovníkov vo vybraných prípadoch

Trestnoprávna zodpovednosť je zjednodušene povinnosť strpieť zákonom č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení nesk. predpisov (ďalej aj „trestný zákon“) predpokladané sankcie v prípade porušenia povinností uložených týmto zákonom. Ide teda o zodpovednostný vzťah medzi štátom a osobou, ktorá ustanovenia osobitnej časti Trestného zákona poruší. Ako už bolo uvedené, v tomto článku sa budeme trestnoprávnej zodpovednosti

¹⁶⁵ Porovnaj napr. Kerecman, P. Eutanázia, asistovaná samovražda. Bratislava : Eurounion. 1999. ISBN: 80-88984-01-7, 978-80-8078-084-6 . 532 s.

Ivor, J. a kol. Trestné právo hmotné. Druhý zväzok. Bratislava : Iura Edition. 2010. ISBN: 978-80-8078-308-2

lekárov pri výkone ich povolania. „Jediným a výlučným základom trestnej zodpovednosti podľa slovenského trestného práva de facto i de iure je trestný čin“¹⁶⁶, ktorých taxatívny výpočet je upravený Trestným zákonom. Pre účely posudzovania trestnej zodpovednosti lekárov je potrebné, s ohľadom na okolnosti vylučujúce protiprávnosť, poznať aj právnu úpravu ustanovujúcu práva a povinnosti lekárov. Nebudeme sa však zaoberať všeobecnou občianskoprávnou úpravou, ale len právnou úpravou špeciálnou.

Práva a povinnosti lekárov pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti konkrétne upravuje okrem iných zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj „zákon o zdravotnej starostlivosti“) a zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj „zákon o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti“). Podľa § 80 zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti sú povinnosti zdravotníckeho pracovníka, okrem iných, poskytovať bez meškania prvú pomoc každej osobe, ak by bez takejto pomoci bol ohrozený jej život alebo bolo ohrozené jej zdravie, a ak je to nevyhnutné, zabezpečiť podľa potreby ďalšiu odbornú zdravotnú starostlivosť a vykonávať svoje zdravotnícke povolanie odborne, v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi a s etickým kódexom.

V súvislosti s vyššie uvedeným je však potrebné poznamenať, že lekár je pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti limitovaný tzv. informovaným súhlasom, bez ktorého nemôže uskutočniť žiaden úkon, okrem prípadov predpokladaných zákonom. Toto obmedzenie vyplýva z § 4 ods. 4 zákona o zdravotnej starostlivosti, ktorý ustanovuje, že na poskytovanie zdravotnej starostlivosti sa vyžaduje informovaný súhlas, ak v tomto zákone nie je ustanovené inak. Podľa § 6 zákona o zdravotnej starostlivosti je ošetrujúci zdravotnícky pracovník povinný informovať o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti osobu, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť, alebo aj inú osobu, ktorú si táto osoba určila, alebo zákonného zástupcu, opatrovníka alebo osobu, ktorá má maloleté dieťa v pestúnskej starostlivosti ak osobou, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť, je maloleté dieťa, osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo osoba s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony a vhodným spôsobom aj osobu nespôsobilú dať informovaný súhlas. Ošetrujúci zdravotnícky pracovník je povinný poskytnúť

¹⁶⁶ Ivor J. a kol. Trestné právo hmotné. Prvý zväzok. Bratislava : Iura Edition. 2010. s. 83

poučenie zrozumiteľne, ohľaduplne, bez nátlaku, s možnosťou a dostatočným časom slobodne sa rozhodnúť pre informovaný súhlas a primerane rozumovej a vôľovej vyspelosti a zdravotnému stavu osoby, ktorú má poučiť. „Akýkoľvek lekársky zákrok, ktorý bol vykonaný bez súhlasu pacienta, alebo v rozpore so súhlasom sa považuje za protiprávny, a to i v prípade, že bol vykonaný odborne úplne bezchybne, lege artis a prispel k liečbe pacienta.“¹⁶⁷ **Informovaný súhlas sa však nevyžaduje v prípade neodkladnej starostlivosti, ak nemožno včas získať informovaný súhlas, ale ho možno predpokladať, ochranného liečenia uloženého súdom podľa osobitného predpisu, ústavnej starostlivosti, ak ide o osobu, ktorá šíri prenosnú chorobu, ktorá závažným spôsobom ohrozuje jej okolie, alebo v dôsledku duševnej choroby, alebo s príznakmi duševnej poruchy ohrozuje seba alebo svoje okolie, alebo ak hrozí vážne zhoršenie jej zdravotného stavu (§ 6 ods. 8 zákona o zdravotnej starostlivosti).**

Vznik vyššie uvedených práv, napr. práva na poskytnutie zdravotnej starostlivosti len na základe informovaného súhlasu bol podmienený okrem iného aj prijatím Charty práv pacienta. Táto bola v roku 2000 vypracovaná na pôde MZ SR v rámci projektu PHARE (ďalej aj „charta“). V článku 8 predmetnej charty je stručne upravená „Starostlivosť o nevyliciteľne chorých a umierajúcich“. Charta bola schválená vládou Slovenskej republiky 11.apríla 2001 uznesením č. 326, pričom zákonodarca neskôr práva pacienta zakomponoval do viacerých právnych predpisov. Podľa Charty sa pacientovi priznáva niekoľko práv. Medzi tieto patria najmä:

- Pacient má právo v nevyliciteľnom štádiu ochorenia na takú úľavu a zmiernenie bolesti, ktoré zodpovedajú súčasným vedomostiam a možnostiam zdravotnej starostlivosti o umierajúcich.
- Nevyliciteľne chorý a umierajúci pacient má právo na humánnu starostlivosť.
- Pacient má právo, aby ho v posledných chvíľach života sprevádzala osoba podľa jeho želania.
- Pacient má právo na dôstojné umieranie.
- Pacient má nárok na dôsledné rešpektovanie písomnej žiadosti nebyť resuscitovaný alebo odmietnuť aplikáciu liečebných zákrokov a postupov. Ak pacient napriek náležitému vysvetleniu odmieta potrebnú zdravotnú starostlivosť, lekár si od neho vyžiada vyjadrenie o jej odmietnutí v písomnej alebo inak preukázateľnej forme.

¹⁶⁷ Barancová H. a kol. Medicínske právo. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied. 2008. s 335

Ako bolo uvedené vyššie, charta bola schválená vládou SR. Slovenský právny poriadok však uznesenie vlády o schválení podobného dokumentu ako prameň práva neuznáva. Je možné polemizovať, či by z pohľadu teórie práva nemohlo ísť o derivatívny prameň práva, ktorý však môže mať len výkladovú povahu.¹⁶⁸ Aj napriek tomu, že podľa názoru autora charta sama o sebe nie je záväzná, niekoľko z práv, ktoré pacientom priznáva, bolo priznaných aj zákonom.

Z charty práv pacienta vyplýva možnosť odmietnuť resuscitáciu alebo aplikáciu liečebných zákrokov a postupov. Legislatívne vyjadrenie tohto práva je možné nájsť v už spomínanom ustanovení § 11 ods. 8 písm. d) zákona o zdravotnej starostlivosti, ktorý ustanovuje, že pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti má každý právo za podmienok ustanovených týmto zákonom na odmietnutie poskytnutia zdravotnej starostlivosti okrem prípadov, v ktorých podľa tohto zákona možno poskytnúť zdravotnú starostlivosť bez informovaného súhlasu (§ 6 ods. 9 zákona o zdravotnej starostlivosti). Práve situácie, v ktorých nie je na poskytnutie neodkladnej zdravotnej starostlivosti potrebný informovaný súhlas sú hraničnými situáciami, pri ktorých nie je posúdenie prípadnej trestnoprávnej zodpovednosti lekára za rešpektovanie žiadosti pacienta napríklad neresuscitovať ho, jednoznačné.

Dikcia zákona nie je v týchto prípadoch jednoznačná. V praxi môže dôjsť k situáciám, kedy osoba, ktorá má súdom uložené ochranné liečenie z dôvodu spáchania trestného činu pod vplyvom alkoholu, je ťažko chorá a umiera, no zo zákona nevyplýva, na aké úkony zdravotnej starostlivosti je, a na aké nie je potrebný informovaný súhlas tejto osoby, preto lekár nemusí, a ani by nemal rešpektovať právo tejto osoby odmietnuť zdravotnú starostlivosť podľa § 11 ods. 8 písm. d) zákona o zdravotnej starostlivosti, inak sa môže vystaviť riziku vzniku trestnoprávnej zodpovednosti. Od tejto osoby totiž zákon generálne nevyžaduje informovaný súhlas. Keďže teda nie je oprávnená informovaný súhlas poskytnúť, resp. odmietnuť, nemôže ani odmietnuť zdravotnú starostlivosť, resp. úkony smerujúce k záchrane jej života (napr. resuscitáciu). To isté by platilo pre osobu, ktorá je v dôsledku prenosnej choroby, ktorú šíri, v ústavnej starostlivosti. Táto sa musí podrobiť všetkým úkonom zdravotnej starostlivosti aj bez súhlasu. Zámer zákonodarcu je v tomto prípade zrejmý, a to ochrana spoločnosti pred takouto osobou. Práve nedôsledným procesom prijímania právneho predpisu upravujúceho túto problematiku však došlo k situácii, že táto osoba nemôže odmietnuť zdravotnú starostlivosť v takom rozsahu, aby došlo k urýchleniu jej smrti. Je

¹⁶⁸ Gerloch, A. Teorie práva. 5. upravené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk. 2009. s 76.

samozrejme, že takáto osoba nemôže odmietnuť takú zdravotnú starostlivosť, na základe ktorej sa má zabrániť ďalšiemu šíreniu prenosnej choroby. Ak však iná osoba (mimo osôb vymedzených v § 6 ods. 9 zákona o zdravotnej starostlivosti) môže odmietnuť zdravotnú starostlivosť z dôvodu, že chce a je v jej záujme urýchliť svoju smrť, prečo by toto právo nemala mať výslovne upravené aj osoba, ktorá má uložené ochranné liečenie alebo je v ústavnej starostlivosti podľa § 6 ods. 9 zákona o zdravotnej starostlivosti. Ako už bolo naznačené, v prípade, že by lekár rešpektoval žiadosť takýchto osôb, (ktorým podľa názoru autora z dikcie zákona nevyplýva právo odmietnuť zdravotnú starostlivosť) (ďalej aj „pacient“) zanedbal by svoje povinnosti vyplývajúce zo zákona o zdravotnej starostlivosti a zákona o poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Oveľa ďalekosiahlejším dôsledkom by však bolo práve porušenie noriem trestného práva. Tým sa vraciame k úvodu príspevku, v ktorom sme naznačili podmienky vzniku trestnoprávnej zodpovednosti lekárov vo vyššie uvedených prípadoch.

Ak by teda zo strany lekára došlo k rešpektovaniu žiadosti pacienta neposkytovať mu zdravotnú starostlivosť tak, aby v dôsledku toho došlo k urýchleniu jeho smrti, mohlo by do úvahy prichádzať niekoľko trestných činov, ktorých by sa lekár dopustil. **Je možné brať do úvahy najmä trestný čin usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona** (ďalej aj „TČ usmrtenia“) **a trestný čin neposkytnutia pomoci podľa § 177 trestného zákona** (ďalej aj „TČ neposkytnutia pomoci“).

V prípade TČ usmrtenia je tento čin na rozdiel od jednotlivých foriem vraždy a zabitia už vo svojom základe nedbanlivostným trestným činom. „Páchateľ tohto trestného činu nemal úmysel iného usmrtiť, ani mu spôsobiť akúkoľvek ujmu na zdraví, ale napriek tomu, hoci z nedbanlivosti, inému spôsobil smrť.“¹⁶⁹ Na to, aby sa lekár mohol dopustiť takéhoto trestného činu je potrebné preukázať, že smrť pacienta nastala v príčinnej súvislosti s konaním, resp. nekonaním lekára. Ak by existoval tento kauzálny nexus, lekár by mohol dokonca splniť predpoklady naplnenia kvalifikovanej skutkovej podstaty TČ usmrtenia, ak by ho spáchal na chránenej osobe. Chránenou osobou sa podľa § 139 Trestného zákona rozumie okrem iného aj chorá osoba. V našom prípade by teda bezpochyby o chránenú osobu išlo. Ak by lekár chorému- chránenej osobe, čo aj len z nedbanlivosti, teda zanedbaním svojich povinností spôsobil smrť, mohol by byť potrestaný odňatím slobody na dva až päť rokov. „Nemožno opomenúť, že popri trestnom čine ublíženia na zdraví, je trestný čin usmrtenia

¹⁶⁹ Samaš, O. Stiffel, H. Toman, P. Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava : IURA EDITION. 2006. s. 313

jedným z najčastejších trestných činov páchaných zdravotníckymi pracovníkmi pri výkone ich povolania.“¹⁷⁰ V týchto prípadoch však nie je možné uvažovať o vražde podľa § 145 Trestného zákona alebo úkladnej vražde podľa § 144 Trestného zákona z dôvodu, že lekárovi chýba úmysel usmrtiť pacienta. Nemožno taktiež uvažovať o trestnom čine účasti na samovražde podľa § 154 Trestného zákona, keďže nejde o pohnutie k samovražde ani o pomoc na samovražde. Ide len o rešpektovanie želania pacienta, a práve iba v dôsledku tohto rešpektovania žiadosti dôjde k úmrtiu pacienta, preto jediný trestný čin, ktorého sa môže vo vyššie uvedených prípadoch lekár dopustiť je TČ usmrtenia.

Ak by ale nedošlo k úmrtiu pacienta, nebola by mu však poskytnutá potrebná pomoc zo strany lekára, išlo by znova o konanie, ktoré má znaky trestného činu. Tento krát by ale išlo o TČ neposkytnutia pomoci. Tu môžeme znova hovoriť aj o kvalifikovanej skutkovej podstate TČ neposkytnutia pomoci, podľa ktorej je trestne zodpovedný ten, kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci je podľa povahy svojho zamestnania povinný takú pomoc poskytnúť. Lekár by bol znova trestne zodpovedný a hrozil by mu trest odňatia slobody na šesť mesiacov až tri roky.

Vyššie uvedených trestných činov sa **nemôže** dopustiť lekár, ktorý rešpektuje žiadosť osoby neposkytnúť zdravotnú starostlivosť, **pokiaľ tieto osoby nespádajú** pod taxatívny výpočet v § 6 ods. 9 zákona o zdravotnej starostlivosti. Takýto čin nebude trestným činom, keďže pôjde o jednu z okolností vylučujúcich protiprávnosť, konkrétne o výkon práva a povinnosti vyplývajúci okrem iného zo zákona o zdravotnej starostlivosti a zákona o poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Tieto upravuje práve § 11 ods. 8 písm. d) zákona o zdravotnej starostlivosti.

V súvislosti s vyššie uvedenými prípadmi prichádza do úvahy otázka zásady rovnakého zaobchádzania. Okrem Ústavy Slovenskej republiky zásadu rovnakého zaobchádzania výslovne upravuje aj zákon o zdravotnej starostlivosti v § 11 ods. 2, ktorý ustanovuje, že právo na poskytovanie zdravotnej starostlivosti a služieb súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti sa zaručuje rovnako každému v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania v zdravotnej starostlivosti. Analogicky môžeme tvrdiť, že táto antidiskriminačná zásada bude platiť aj pre neposkytnutie zdravotnej starostlivosti. Podľa ods. 4 toho istého ustanovenia „sa môže každý, kto sa domnieva, že jeho práva alebo právom

¹⁷⁰ Kádek P. Právna zodpovednosť v medicíne. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove. 2012. s. 202

chránené záujmy boli dotknuté v dôsledku nedodržania zásady rovnakého zaobchádzania, domáhať právnej ochrany na súde podľa osobitného zákona“. Na mieste je teda otázka, či sa môže pacient, teda osoba, ktorej bolo súdom uložené ochranné liečenie podľa osobitného predpisu, alebo osoba v ústavnej starostlivosti, ak šíri prenosnú chorobu, ktorá závažným spôsobom ohrozuje jej okolie, domáhať na súde ochrany svojich práv, ako by znel žalobný petit a aké by malo vyhovujúce rozhodnutie súdu dôsledky.

Záver

Autor má za to, že súčasná právna úprava nedovoľuje lekárom vyhovieť žiadosti zákonom vymedzených osôb, aby im nebola poskytnutá zdravotná starostlivosť za účelom napr. urýchlenia ukončenia ich života. Existuje teda diferenciácia skupín osôb, pričom jedna skupina má de facto zákonom priznané právo na pasívnu vyžiadajú eutanáziu, pričom iná skupina (a nejde o osoby nespôsobilé na právne úkony) toto právo nemá. Práve zložitá právna úprava problematiky riešená formou odkazných právnych noriem spôsobila uvedené nejasnosti vo výklade právnych predpisov. Podľa názoru autora je zmena zákona potrebná, okrem iného aj vo svetle nedávnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva¹⁷¹. V opačnom prípade bude nediskriminačné správanie sa lekárov v podobných prípadoch trestné, čo je v súčasnosti nežiaduce. Právna úprava de lege ferenda by mohla byť riešená iba doplnením ustanovenia § 11 ods. 8 písm. d) zákona o zdravotnej starostlivosti, ktorý by znel: „odmietnutie poskytnutia zdravotnej starostlivosti okrem prípadov, v ktorých podľa tohto zákona možno poskytnúť zdravotnú starostlivosť bez informovaného súhlasu (§ 6 ods. 9), to sa netýka odmietnutia niektorých úkonov alebo zdravotnej starostlivosti osôb podľa § 6 ods. 9 písm. b), písm. c), ak by toto odmietnutie smerovalo k zabráneniu umelého predlžovania utrpenia týchto osôb a smrti týchto osôb“.

Mgr. Tomáš Petko

interný doktorand

Právnická fakulta Paneurópskej vysokej školy, Bratislava

Použitá literatúra

Samaš, O. Stiffel, H. Toman, P. Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava : IURA EDITION. 2006. ISBN 80-8078-078-1. 884 s.

¹⁷¹ pozri napr. rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva GROSS v. SWITZERLAND zo dňa 14. 5. 2013

Hegyí, L. Bražinová, A. Tóth, K. Weber, J. Práva pacientov v Slovenskej republike. 1. vydanie. Bratislava : MZSR. 2000. ISBN 80-968465-0-7. 47 s.

Kádek, P. Právna zodpovednosť v medicíne. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove. 2012. ISBN: 978-80-89267-88-0. 309 s.

Barancová, H. a kol. Medicínske právo. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied. 2008. ISBN: 978-80-224-1007-6. 425 s.

Vozár, J. Eutanázia. Právne aspekty. Pezinok : Formát. 1995. ISBN: 80-7144-168-7

Ivor, J. a kol. Trestné právo hmotné. Prvý zväzok. Bratislava : Iura Edition. 2010. ISBN: 978-80-8078-084-6 . 532 s.

Ivor, J. a kol. Trestné právo hmotné. Druhý zväzok. Bratislava : Iura Edition. 2010. ISBN: 978-80-8078-308-2 . 625 s.

Kerecman, P. Eutanázia, asistovaná samovražda. Bratislava : Eurounion. 1999. ISBN: 80-88984-01-7. 277 s.

Burda, E. Čentéš, J. Kolesár, J. Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár I. diel 1. vydanie. Praha : C. H. Beck. 2011. ISBN: 978-80-7400-394-3. 1608 s.

Burda, E. Čentéš, J. Kolesár, J. Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár II. diel 1. vydanie. Praha : C. H. Beck. 2010. ISBN: 978-80-7400-324-0. 1130 s.

Gerloch, A. Teorie práva. 5. upravené vydání. Plzeň : Aleš Čeněk. 2009. ISBN: 978-80-7380-233-2. 308 s.

Komparácia škandinávskych koncepcií vývinových štádií trestnej činnosti

Adam Petrovič

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá rámcovou analýzou vývinových štádií trestnej činnosti v jednotlivých škandinávskych štátoch predovšetkým z hľadiska ich právnej regulácie v trestnom kódexe, zároveň sumarizuje niektoré základné poznatky o týchto nesamostatných deliktuálnych formách, vyplývajúce z právnej vedy. V nadväznosti na uvedené pokračuje komparáciou koncepcií postihu trestnoprávne relevantného konania pred dokonaním trestného činu na území skúmaného regiónu, čoho nevyhnutým predpokladom je definovanie ich odlišností.

Kľúčové slová

vývinové štádia trestnej činnosti, pokus, príprava, škandinávské trestné právo

Abstract

The presented paper deals with the basic analysis of stages of crime in the Scandinavian region primarily from the legislative point of view, but also summarizes some basic relevant facts arising from the theory of criminal substantive law. The attention is further paid to the comparison of the legal regulation concerning the stages of crime in each of the analyzed countries, based on defining their different characteristic features.

Keywords

stages of crime, attempt, preparation for crime, Scandinavian criminal law

Úvod

Skúmaniu inštitútu vývinových štádií trestnej činnosti, ktoré predstavujú jedny z do úvahy prichádzajúcich nesamostatných deliktuálnych foriem, je vhodné venovať náležitú pozornosť, nakoľko prostredníctvom nich dochádza k rozšíreniu základného rámca trestnosti viažuceho sa na ideálny predpoklad naplnenia všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu. Je pritom nepochybné, že súčasť takéhoto výskumu musí predstavovať aj komparatívna zložka, nakoľko zahraničná právna regulácia predovšetkým štátov, ktoré už dlhodobo zaujímajú v pozitívnych štatistikách popredné pozície, môže poslúžiť ako cenný zdroj inšpirácie pri snahe o hľadanie optimálnych riešení problémov aplikačnej praxe.

Napriek skutočnosti, že z geografického hľadiska je škandinávsky región tvorený škandinávskym poloostrovom, na ktorom sa nachádza výlučne Nórske a Švédske kráľovstvo, ako aj severná časť Fínskej republiky, z kultúrnych, historických a jazykových dôvodov pojem "Škandinávia" už tradične vytvára iná trojica severských štátov, zložená zo Švédska, Dánska a Nórska. Za škandinávsky štát sa ale v závislosti od extenzívnosti tej ktorej výkladovej koncepcie¹⁷² z politického a historického hľadiska považuje aj Fínsko. S prihliadnutím na uvedené tvorí aj fínske ponímanie trestnoprávne relevantného konania predchádzajúceho dokonaniu trestného činu popri ostatných tradičných škandinávskych štátoch predmet analýzy a následnej komparácie v rámci predkladaného príspevku.¹⁷³

Právna regulácia uplatňovaná na území jednotlivých severských krajín sa vyznačuje vysokou úrovňou právnej kultúry, v súčasnosti však nemožno jednoznačne skonštatovať, že by vytvárala ustálenú kategóriu v podobe nordického práva. Pravdou ostáva, že tieto štáty disponujú relatívne zrovnateľnými politickými a hospodárskymi štruktúrami, v každej z týchto krajín zaujíma evanjelicko-luteránska cirkev dominantné postavenie v náboženskom živote a nielen z dôvodu geografickej blízkosti bola pre oblasť ich legislatívy vždy charakteristická pokročilá úroveň kooperácie. V danom prípade vystupuje v pozícii predmetu skúmania kriminalizácia trestnoprávne relevantného konania predchádzajúceho dokonaniu

¹⁷² Pri krajne extenzívnom výklade sa do škandinávskeho regiónu začleňujú aj autonómne oblasti Dánskeho kráľovstva, ktorými sú Faerské ostrovy a Grónsko, rovnako tak Island, osídľovaný už v priebehu 9. a 10. storočia príslušníkmi pôvodných škandinávskych národov, avšak v dôsledku nedostatku využiteľných prameňov, determinovaných vzácnosťou znalosti faerčiny, grónštiny, resp. inslandštiny, sa v tomto príspevku trestnoprávnej koncepcii týchto ostrovných celkov venovať nebudem - pozn. autora.

¹⁷³ Pre skupinu štyroch štátov, ktorých trestné zákony budú podrobené analýze a komparácii, bude ďalej zaužívané označenie "škandinávske krajiny", príp. "severské štáty" - pozn. autora.

trestného činu a hoci by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že zákonodarcovia analyzovaných štátov pristúpili k právnej úprave tejto formy trestnej činnosti presadzujúc obdobné princípy, pri detailnejšom skúmaní vyjdú najavo viaceré odlišnosti týkajúce sa nielen základného náhľadu na vývinové štádiá trestnej činnosti, ale aj detailnejších aspektov ich právnej fixácie.

I Švédska právna úprava vývinových štádií trestnej činnosti¹⁷⁴

Pokus trestného činu spolu s ostatnými vývinovými štádiami trestnej činnosti, ktorými sú príprava a dohodnutie trestného činu, švédsky zákonodarca legálne definuje celkom netradične v nadväznosti na reguláciu skutkových podstat jednotlivých trestných činov priamo v trestnom kódexe, pričom toto vymedzenie platí aj pre oblasť tzv. sekundárneho trestného práva. V prípade začatia páchania trestného činu tak bez toho, aby došlo k jeho dokonaniu, možno v prípadoch, v ktorých to zákon osobitne ustanovuje, stíhať páchatel'a za pokus trestného činu, pokiaľ existovalo seriózne nebezpečenstvo dokonania trestného činu, alebo nebezpečenstvo naplnenia všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu v danom konkrétnom prípade neexistovalo iba v dôsledku náhodných okolností.

Konanie smerujúce k príprave trestného činu, ktoré doposiaľ nenaplnilo zákonné znaky pokusu trestného činu, v zásade nemožno podľa švédskej úpravy trestnoprávne postihovať. Výnimku v tomto smere však predstavujú určité úkony uskutočnené v rámci prípravnej fázy závažných trestných činov, ktoré zákonodarca ako prípravu trestného činu výslovne kriminalizuje. Vychádzajúc z doslovného znenia príslušného ustanovenia švédskeho trestného zákona, rozlišovať možno v zásade medzi dvoma spôsobmi naplnenia zákonných znakov prípravy trestného činu (i) prijímanie alebo poskytovanie peňažných alebo iných prostriedkov ako odmeny za trestný čin alebo za účelom pokrytia nákladov procesu spáchania trestného činu, alebo (ii) zadováženie, vyrobenie, odovzdanie, prijatie, preprava, skonštruovanie alebo iný podobný spôsob zaobchádzania s niečím, čo je špecificky usporiadené na použitie ako pomocný prostriedok pri spáchaní trestného činu, a to v oboch prípadoch s úmyslom spáchať alebo podporiť spáchanie trestného činu.

¹⁷⁴ Bližšie k problematike vývinových štádií trestnej činnosti v švédskom trestnoprávnom priestore pozri PETROVIČ, A.: Trestnoprávne relevantné konanie pred dokonaním trestného činu podľa Švédskeho trestného zákona. In Identifikace potřeb právní praxe jako teoretický základ pro rozvoj kriminalistických a právních specializací: sborník vědeckých prací z řešení vědeckovýzkumných úkolů. Karlovy Vary : Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., 2013, s. 225-232, ISBN 978-80-87236-09-3

Uzatvorenie dohody o spáchaní trestného činu, ktorej formu zákon bližšie nešpecifikuje, švédsko právna veda zaraďuje taktiež do skupiny vývinových štádií trestného činu, pričom toto konkrétne štádium sa môže vyskytovať v nasledujúcich formách: (i) páchateľ sa s niekým ďalším dohodne na spáchaní trestného činu, (ii) páchateľ sa pokúša naviesť iného na spáchanie trestného činu, (iii) páchateľ navonok prezentuje pripravenosť, resp. ponúkne sa na spáchanie trestného činu. Vyvodenie trestnej zodpovednosti za dohodnutie trestného činu, podobne ako za prípravu trestného činu, prichádza do úvahy len v súvislosti s obmedzeným počtom závažných trestných činov, pri ktorých zákon trestnosť uvedených vývinových štádií vyslovene predpokladá, okrem toho musí byť splnená všeobecná podmienka, že v danom prípade existovalo značné nebezpečenstvo dokonania trestného činu.

II Dánska právna úprava vývinových štádií trestnej činnosti

Pokus trestného činu, ako jediné vývinové štádium trestnej činnosti v dánskom trestnom práve (nehľadiac na štádium dokonania), je spolu s právnym rámcom trestnej súčinnosti zakotvený v štvrtej kapitole dánskeho trestného zákona, kde ho zákonodarca vymedzil ako konanie smerujúce k dokonaniu, resp. poskytnutiu pomoci potrebnej k dokonaniu trestného činu, pokiaľ nedošlo k naplneniu všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu, vrátane príslušného trestnoprávne relevantného následku.¹⁷⁵ Ako už nasvedčuje samotná legálna definícia pokusu, dánska trestnoprávna náuka toto vývinové štádium trestného činu definuje pomocou subjektivistickej teórie, v zmysle ktorej sa pri posudzovaní trestnosti pokusu vychádza výlučne z intenzity úmyslu spôsobiť ten-ktorý trestnoprávne relevantný následok, a nie nebezpečnosti predmetného kriminálneho konania z objektívneho hľadiska.¹⁷⁶ Z hľadiska objektívneho sa teda vyžaduje výlučne existencia určitého konania, čo okrem iného poskytuje príslušným orgánom široký priestor pre možnosť stíhania nespôsobilých pokusov, keďže v pozícii kľúčového atribútu vystupuje vôľa páchateľa. Ako pokus nemožno kvalifikovať premýšľanie o trestnom čine, jednostranné prejavenie úmyslu spáchať trestný čin, či ponúknutie sa na spáchanie trestného činu, na rozdiel od navádzania na trestný čin a uzatvorenia dohody o jeho spáchaní, ktoré možno ako pokus trestnoprávne odstíhať. Vo vyššie uvedenom zmysle pokus ako jediné vývinové

¹⁷⁵ § 21 ods. 1 Trestného zákona Dánskeho kráľovstva zo dňa 15. apríla 1930 v znení neskorších úprav - dán. *Straffeloven* (ďalej len "dánsky trestný zákon")

¹⁷⁶ Cornils, K. – Greve, V.: *Das dänische Strafgesetz – Straffeloven*, Deutsche Übersetzung und Einführung, Berlin: Duncker & Humblot, 2009, s. 18

štádium trestného činu pokrýva v dánskom trestnom práve široké spektrum konaní¹⁷⁷ vykazujúcich skôr charakter prípravy než pokusu v našom ponímaní, samozrejme za predpokladu, že tieto konania sa uskutočňujú v úmysle spáchať trestný čin.¹⁷⁸ V súvislosti s uvedeným sa v odbornej literatúre možno dokonca stretnúť s priamou diferenciáciou pokusu trestného činu na akt prípravy a akt realizácie.¹⁷⁹

Za spáchanie pokusu trestného činu možno vyvodit' trestnú zodpovednosť, pokiaľ zákon neustanovuje inak, iba ak by v prípade dokonania predmetného trestného činu bolo možné za tento uložiť páchatel'ovi trest odňatia slobody v rozsahu viac ako 4 mesiace.¹⁸⁰ Táto hranica, vylučujúca bagatel'nú kriminalitu z možnosti stíhania pokusu jej spáchania, nachádza svoje uplatnenie predovšetkým v oblasti sekundárneho trestného práva, neplatí však všeobecne.¹⁸¹ Trestnosť pokusu ako vývinového štádia sa odvíja od trestnosti trestného činu, k dokonaniu ktorého pokus smeroval, čo sa zvykne odôvodňovať skutočnosťou, že páchatel' pri pokuse trestného činu disponoval rovnakou mierou trestného úmyslu (*mens rea*), ako pri dokonanom trestnom čine. Súd na druhej strane disponuje zákonom výslovne upravenou možnosťou znížiť takto ustanovenú trestnú sadzbu v prípadoch, kedy daný pokus trestného činu vykazuje znaky nižšej závažnosti, pričom v rámci aplikačnej praxe možno pozorovať

¹⁷⁷ V odbornej literatúre sa opakovane poukazuje na skutočnosť, že legálne vymedzenie pokusu v dánskom trestnoprávnom priestore siaha oveľa ďalej, než je tomu v právnych poriadkoch ostatných severských krajín, v dôsledku čoho sa zvykne konštatovať, že dánsky zákonodarcia pre aplikačnú prax nestanovil jednoznačné mantinely predovšetkým pokiaľ ide o posudzovanie trestnosti skorých štádií pokusu, ktoré by sa podľa trsetných kódexov iných krajín kvalifikovali ako príprava trestného činu – tu však treba dodať, že tieto skoré štádiá prípravného charakteru sa v praxi podarí odhaliť len zriedkavo, pričom nie v každom prípade orgány činné v trestnom konaní pristupujú k iniciovaniu trestného stíhania - pozn. autora.

¹⁷⁸ Ako príklad tohto prístupu sa v rámci ustálenej judikatúry zvykne uvádzať napr. odsúdenie za pokus o vraždu, ktorého objektívna stránka spočívala v nákupe jedovatej substancie, ktorú chcel páchatel' vzápätí primiešať obeti do jedla (Obergericht Ost, UfR 1968, 870), resp. odsúdenie za pokus o bankovú lúpež v podobe prevážania sa páchatel'om vyzbrojených potrebným náčiním v blízkosti viacerých peňažných inštitúcií (Oberster Gerichtshof, UfR 1972, 896).

¹⁷⁹ Langsted, L. B. – Garde, P. – Greve, V.: Criminal law in Denmark, Netherlands: Kluwer Law International, 2010, s. 74

¹⁸⁰ § 21 ods. 3 dánskeho trestného zákona

¹⁸¹ V primárnom práve sa možno stretnúť so skutkovými podstatami, pokus o naplnenie znakov ktorých možno na základe výslovného ustanovenia zákona trestnoprávne odstíhať aj napriek skutočnosti, že v prípade ich dokonania páchatel'ovi nemožno uložiť trest odňatia slobody dlhší ako 4 mesiace – ide napr. o menej závažné prípady krádeže, sprenevery, podvodu, vydierania a pod. - pozn. autora.

všeobecnú tendenciu znižovania výmery trestu uloženého za toto vývinové štádium.¹⁸² Do úvahy zároveň prichádza stíhanie páchatel'a aj za účasť na pokuse trestného činu, a to aj vtedy, ak konanie neprekročilo akt prípravy.

K zániku trestnosti pokusu vedie upustenie od pokusu a účinná ľútosť, v závislosti od rozsahu začatého konania. Trestnosť pokusu trestného činu môže zaniknúť v prípade ak páchatel' dobrovoľne upustil od konania smerujúceho k naplneniu znakov skutkovej podstaty trestného činu bez toho, aby mu v tomto konaní, resp. dosiahnutí svojho zámeru bránili náhodne sa vyskytujúce okolnosti vonkajšieho charakteru.¹⁸³ Z tejto legislatívnej formulácie je teda zrejmé, že v záujme zániku trestnosti pokusu musí byť splnené hľadisko objektívne, t. j. že v danom prípade k dokonaniu trestného činu nedošlo, a hľadisko subjektívne, spočívajúce v dobrovoľnosti upustenia od ďalšieho trestnoprávne relevantného konania zo strany páchatel'a.¹⁸⁴ V praxi potom môže ísť o prípad neukončeného pokusu, kedy k zániku trestnosti vedie už samotná pasivita páchatel'a od určitého štádia páchania trestného činu, čo však nepostačí pri pokuse ukončenom, v prípade ktorého zákonodarca v záujme zániku trestnosti vyžaduje od páchatel'a aktívne zakročenie v záujme zamedzenia dokonania daného trestného činu.

III Fínska právna úprava vývinových štádií trestnej činnosti

Vo fínskom trestnoprávnom priestore sa možno stretnúť s dvoma vývinovými štádiami trestného činu – príprava a pokus trestného činu, hoci vo všeobecnej časti trestného kódexu je zakotvený výlučne právny rámec druhého z uvedených vývinových štádií, ktorý však rovnako ako príprava zároveň predpokladá výslovnú kriminalizáciu prostredníctvom príslušných ustanovení osobitnej časti. V zmysle legálnej definície konanie páchatel'a dosiahne štádium pokusu trestného činu (fin. *yritys*) vtedy, ak začal s procesom naplňania znakov skutkovej podstaty trestného činu a spôsobil tak nebezpečenstvo dokonania trestného

¹⁸² Langsted, L. B. – Garde, P. – Greve, V.: Criminal law in Denmark, Netherlands: Kluwer Law International, 2010, s. 75

¹⁸³ § 22 dánskeho trestného zákona

¹⁸⁴ Posúdenie otázky dobrovoľnosti upustenia od trestnoprávne relevantného konania v praxi nemusí byť vždy jednoznačné, napr. upustenie od dokonania trestného činu znásilnenia z dôvodu menštruácie na strane obete dánskou judikatúrou nebolo vyhodnotené ako dobrovoľné a páchatel' bol odsúdený za pokus trestného činu znásilnenia - pozri Langsted, L. B. – Garde, P. – Greve, V.: Criminal law in Denmark, Netherlands: Kluwer Law International, 2010, s. 77

činu, resp. ak zapríčineniu takéhoto nebezpečenstva v danom prípade zabránil výskyt náhodných okolností.¹⁸⁵ Uvedené vývinové štádium fínsky zákonodarca vymedzuje dodatočne v osobitnej časti základnej trestnoprávnej normy celkovo troma rozličnými spôsobmi. Najjednoduchším z nich je nekriminalizovať toto vývinové štádium trestného činu, čo je príznačné pre skupinu menej závažných trestných činov, pri ktorých absentuje výslovná úprava trestnosti ich pokusu. Druhý zo spôsobov je postaviť pokus trestného činu ako jeho vývinové štádium na roveň dokonanému trestnému činu, čo sa v jednotlivých skutkových podstatách spravidla vyjadruje spojením "...spácha, alebo sa o jeho spáchanie pokúsi...". Tretím spôsobom je regulácia trestnosti pokusu v osobitnom odseku paragrafu venovanému skutkovej podstate daného trestného činu.

Vo fínskom trestnom práve je trestný pokus výlučne úmyselného trestného činu, keďže je zrejmé, že toto vývinové štádium sa realizuje vždy úmyselnou formou zavinenia, preto neprichádza do úvahy vyvodenie trestnej zodpovednosti za nedbanlivostný pokus. Časové ohraničenie pokusu sa môže javiť ako problematické najmä pokiaľ ide o úvodné štádium, kedy sa rozhodujúcim stáva skúmanie úmyslu páchatel'a v tom zmysle, či jeho konkrétne konanie predstavovalo súčasť širšieho plánu smerujúceho k naplneniu znakov tej ktorej skutkovej podstaty.¹⁸⁶ Vyvodenie trestnej zodpovednosti v zásade neprichádza do úvahy pri pokuse, ktorý objektívne nebol spôsobilý vyvolať zamýšľané trestnoprávne relevantné následky, t.j. daný trestný čin dokonať. Ide o problematiku tzv. nespôsobilého pokusu, v rámci ktorej sa žiada doplniť, že páchatel'a pokusu takéhoto charakteru zákonodarca predsa len vytvoril možnosť potrestať, pokiaľ by nespôsobilosť v danom prípade závisela na náhodnej okolnosti (tzv. relatívne nespôsobilý pokus).

Prípravu trestného činu (fín. *valmistelu*) ako samostatné vývinové štádium fínsky zákonodarca kriminalizuje nezávisle od pokusu len niekoľkými ustanoveniami osobitnej časti základnej trestnoprávnej normy, ktorými vytvoril právny rámec pre vyvodenie trestnej zodpovednosti napr. za prípravu na genocídu, narušenie verejného poriadku a iné závažné trestné činy.

Z hľadiska sankčného je pre pokus trestného činu determinujúce ustanovenie trestného

¹⁸⁵ Kap. 5 § 1 ods. 2 Trestného zákona Fínskej republiky zo dňa 19. decembra 1889 v znení neskorších úprav - fín. *Rikoslaki*, 39/1889 (ďalej len "fínsky trestný zákon")

¹⁸⁶ Cornils, K. – Frände, D. – Matikkala, J.: *Das finnische Strafgesetz – Rikoslaki*, Deutsche Übersetzung und Einführung, Berlin: Duncker & Humblot, 2006, s. 26

kódexu¹⁸⁷ odkazujúce na iné ustanovenie v rámci osobitnej kapitoly o určovaní druhu a výmery trestu,¹⁸⁸ predpisujúce obligatórne zníženie výmery trestu okrem iného aj v prípade tohto vývinového štádia. Na tomto mieste sú stanovené konkrétne zákonné mantinely, v zmysle ktorých možno páchatel'ovi pokusu uložiť trest najmenej vo výmere zodpovedajúcej dolnej hranici zákonom ustanovenej trestnej sadzby, a najviac vo výmere rovnajúcej sa trom štvrtinám z hornej hranice zákonom ustanovenej trestnej sadzby za dokonaný trestný čin.¹⁸⁹ Zákonodarca na tomto mieste pri výskyte dôvodov hodných osobitného zreteľa súčasne pripúšťa i konverziu trestu odňatia slobody na peňažný trest, a za predpokladu, že v prípade jeho dokonania je napríkladnejšou sankciou časovo obmedzený trest odňatia slobody.¹⁹⁰

Za určitých okolností môže konanie páchatel'a zostať beztrestné aj v prípade, ak prekročilo rámec pokusu trestného činu, čím je páchatel'ovi takpovediac poskytnutá posledná možnosť vrátiť sa späť do sféry legality.¹⁹¹ Upustenie od pokusu trestného činu¹⁹² (fín. *yrityksestä*), ktoré sa v praxi vyskytuje predovšetkým pri tzv. zložených trestných činoch, prichádza do úvahy za predpokladu, že páchatel' zatiaľ neuskutočnil časť konania nevyhnutného pre naplnenie všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu. K spôsobeniu trestnoprávne relevantného následku tak v konečnom dôsledku nedôjde, základnou podmienkou však ostáva, aby páchatel' od konania smerujúceho k dokonaniu trestného činu upustil dobrovoľne. V týchto prípadoch ide o problematiku tzv. neukončeného pokusu, kedy k zániku trestnosti vedie samotná pasivita páchatel'a vo vzťahu k napĺňaniu ďalších znakov danej skutkovej podstaty. Ak by však išlo o pokus ukončený, pri ktorom zo strany páchatel'a už došlo k realizácii všetkých krokov nevyhnutných na dokonanie trestného činu, k beztrestnosti podľa fínskej právnej vedy môže viesť jedine účinná ľútosť páchatel'a v podobe jeho aktívneho konania smerujúceho k zamedzeniu dokonania trestného činu, t. j. spôsobeniu trestnoprávne relevantného následku.¹⁹³ Na tomto mieste treba pripomenúť, že zánik trestnosti pokusu nevylučuje vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti za prípadný

¹⁸⁷ Kap. 5 § 1 ods. 3 fínskeho trestného zákona

¹⁸⁸ Kap. 6 § 8 ods. 1 č. 2 fínskeho trestného zákona

¹⁸⁹ Ak by išlo o trestný čin, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody na doživotie, pokus o jeho spáchanie možno potrestať vo výmere od 2 do 12 rokov - Kap. 6 § 8 ods. 2 fínskeho trestného zákona

¹⁹⁰ Kap. 6 § 8 ods. 4 fínskeho trestného zákona

¹⁹¹ Cornils, K. – Frände, D. – Matikkala, J.: Das finnische Strafgesetz – Rikoslaki, Deutsche Übersetzung und Einführung, Berlin: Duncker & Humblot, 2006, s. 236

¹⁹² Kap. 5 § 2 fínskeho trestného zákona

¹⁹³ Takto napr. môže dôjsť k zániku trestnosti pokusu vraždy, ak páchatel' po bodnutí svojej obete včas privolá záchranku, čo však v tomto prípade nevylučuje vyvodenie jeho trestnej zodpovednosti za spáchanie ťažkého ublíženia na zdraví - pozn. autora.

trestný čin, ktorého znaky už páchatel' svojim konaním naplnil. V oboch prípadoch musí v záujme zániku trestnosti pokusu trestného činu (ne)konanie páchatel'a spĺňať znak dobrovoľnosti, ktorý absentuje, ak k dokonaniu daného trestného činu nedošlo v dôsledku náhodne sa vyskytnutých okolností, prípadne subjektívneho postoja páchatel'a v najmä v podobe strachu z odhalenia, hoci aj len domnelého. Zákonodarca však ustanovil, že ak by páchatel' aj v prípade výskytu náhodných okolností, v danom prípade objektívne znemožňujúcich spôsobiť trestnoprávne relevantného následku, uskutočnil všetko, čo od neho možno požadovať v záujme zamedzenia dokonania trestného činu, jeho pokus bude beztrestný.¹⁹⁴

Inštitút zániku trestnosti pokusu v dôsledku upustenia od jeho realizácie alebo účinnej ľútosti nachádza rovnaké uplatnenie aj v prípade spolupáchateľov a účastníkov na trestnom čine v užšom slova zmysle, ktorí však musia konať jedným z nasledujúcich spôsobov: (i) presvedčiť ostatných spolupáchateľov, resp. účastníkov, aby trestný čin nedokonali, (ii) pristúpiť k realizácii aktívneho konania zamedzujúceho spôsobiť trestnoprávne relevantného následku a (iii) vykonať kroky smerujúce k eliminácii významu svojho konania vo vzťahu k dokonaniu trestného činu.¹⁹⁵

IV Nórska právna úprava vývinových štádií trestnej činnosti

Spomedzi vývinových štádií trestného činu nórska trestnoprávna regulácia okrem štádia dokonaného trestného činu kriminalizuje aj jeho pokus, a to prostredníctvom ustanovení štvrtej kapitoly trestného zákona. Na tomto mieste sa možno stretnúť aj s jeho legálnou definíciou, v zmysle ktorej o pokus trestného činu pôjde v prípade, ak zločin nebol dokonaný, ale (potrebné) konanie bolo zo strany páchatel'a už uskutočnené s úmyslom začať proces páchania trestného činu.¹⁹⁶ Skutočnosť, že zákonodarca v danej definícii použil formuláciu o začatí procesu páchania trestného činu, má vyjadrovať to, že v záujme vyvedenia trestnej zodpovednosti za pokus zločinu nie je nevyhnutné, aby páchatel' už uskutočnil niektorú časť konania predpokladaného príslušnou skutkovou podstatou. Podľa právnej teórie a ustálenej judikatúry o tomto vývinovom štádiu možno hovoriť v prípadoch, kedy konanie páchatel'a

¹⁹⁴ Kap. 5 § 2 ods. 3 fínskeho trestného zákona

¹⁹⁵ Kap. 5 § 2 ods. 2 fínskeho trestného zákona

¹⁹⁶ § 49 Trestného zákona Nórskeho kráľovstva zo dňa 22. mája 1902 v znení neskorších úprav - nór. *Lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttræden* (ďalej len "nórsky trestný zákon")

smerovalo k tomu, aby v bezprostrednej následnosti došlo k naplneniu znakov skutkovej podstaty zločinu, vrátane spôsobenia príslušného trestnoprávne relevantného následku, čo však na druhej strane vyvoláva značné komplikácie, pokiaľ je potrebné v aplikačnej praxi jasne vymedziť hranicu medzi prípravným konaním a pokusom trestného činu.¹⁹⁷

Z vyššie uvedeného legálneho vymedzenia pokusu možno zároveň abstrahovať ďalšie dôležité poznatky. Podľa nórskej právnej úpravy je trestný iba pokus zločinu, pri prečinoch za toto vývinové štádium trestnoprávnu zodpovednosť páchatel'a podľa trestného zákona, t.j. primárneho trestného práva, vyvodit' nemožno. Iná je však situácia v oblasti sekundárneho trestného práva, kde je stíhanie páchatel'ov za spáchanie pokusu prečinu celkom bežné a niektoré pokusy sú z hľadiska svojej trestnosti postavené na roveň dokonaným prečinom. Zároveň je zrejmé, že prípravné konanie vo vzťahu k neskoršiemu spáchaniu zločinu nepodlieha trestnosti, t.z. že činnosti v podobe zadováženia prostriedkov, vyhliadnutia si miesta činu, prípadne uzatvorenia dohody o spáchaní trestného činu s inými osobami nemožno trestnoprávne odsúdiť, samozrejme pokiaľ trestný kódex tieto druhy konania nesankcionuje ako *delicta sui generis*. Rovnako sa treba pozastaviť nad tým, že z pohľadu základnej trestnoprávnej normy je irelevantné, či konanie páchatel'a v danom prípade bolo spôsobilé privodiť trestnoprávne relevantný následok, čím sa dostávame k problematike nespôsobilého pokusu. V tomto ohľade sa zákonodarca priklonil k subjektivistickému ponímaniu, ktoré vyjadril formuláciou o úmysle páchatel'a začať proces páchania trestného činu, z čoho nevyhnutne vyplýva, že pre posúdenie trestnosti je jedinou relevantnou skutočnosť, či svoje konanie za trestnoprávne spôsobilé považoval páchatel'. Na druhej strane sa zvykne poukazovať na to, že aplikačná prax od uplatnenia týchto ustanovení pravidelne upúšťa v prípadoch tzv. absolútne nespôsobilých pokusov.¹⁹⁸ Z legálnej definície tohto vývinového štádia napokon vyplýva, že trestný zákon nepozná pokus nedbanlivostného trestného činu, pričom v záujme vyvodenia trestnej zodpovednosti postačí aj nižší stupeň úmyslu, nakoľko pokus sa od dokonaného trestného činu odlišuje z pohľadu objektívnej, nie subjektívnej stránky.

Pri posudzovaní trestnosti pokusu je rozhodujúce výslovné ustanovenie trestného kódexu, že za toto vývinové štádium sa spravidla ukladá miernejší druh trestu, ako by tomu

¹⁹⁷ Mezger, E. – Schönke, A. – Jeschek, H.-H.: Das ausländische Strafrecht der Gegenwart, Vierter Band, Amerika – Norwegen – Türkei, Berlin: Duncker & Humblot, 1962, s. 313

¹⁹⁸ Mezger, E. – Schönke, A. – Jeschek, H.-H.: Das ausländische Strafrecht der Gegenwart, Vierter Band, Amerika – Norwegen – Türkei, Berlin: Duncker & Humblot, 1962, s. 314

bolo v prípade dokonaného trestného činu.¹⁹⁹ Výmera trestu uloženého za pokus zločinu sa tak môže pohybovať pod dolnou hranicou zákonom ustanovenej trestnej sadzby, súd v takom prípade dokonca nie je viazaný ani stanoveným druhom trestu a môže zvoliť inú formu potrestania páchatel'a. Z tohto všeobecného princípu zároveň vyplýva, že uloženie miernejšieho trestu by malo nasledovať aj po spáchaní pokusu, pri ktorom dokonaní zločinu zabránili náhodné okolnosti, na druhej strane sa v trestnom zákone možno stretnúť aj s ustanoveniami, ktoré pokus kriminalizujú v rovnakom rozsahu ako dokonaný trestný čin.²⁰⁰ Zároveň treba pripomenúť, že trestný zákon v ojedinelých prípadoch pripúšťa, aby za pokus zločinu bol uložený trest vo výmere maximálne prípustnej za dokonaný trestný čin, a to ak viedol k spôsobeniu takého následku, ktorý, ak by ho páchatel' zamýšľal, by v danom prípade legitimizoval uplatnenie tak prísnej sankcie.²⁰¹

Pre vývinové štádium pokusu je v dôsledku absencie spôsobenia trestnoprávne relevantného následku príznačné, že trestné kódexy jednotlivých krajín kontinentálnej právnej kultúry vytvárajú priestor pre páchatel'a, aby svojim ďalším (ne)konaním v danom prípade spôsobil zánik trestnosti tohto vývinového štádia a vyhol sa tak nepriaznivým následkom spojeným s jeho kriminalizáciou. Výnimku v tomto smere nepredstavuje ani Nórske kráľovstvo, ktorého trestný kódex stanovuje, že k zániku trestnosti pokusu trestného činu vedie upustenie od pokusu, ktorým sa rozumie správanie páchatel'a, ktoré bez toho, aby páchatel' disponoval vedomosťou o prípadnom odhalení svojej zločineckej aktivity, spočíva v dobrovoľnom upustení od ďalšieho konania naplňajúceho znaky skutkovej podstaty daného zločinu, prípadne v aktívnom pôsobení v záujme odvrátenia spôsobenia trestnoprávne relevantného následku, t.j. dokonania zločinu.²⁰² Týmto spôsobom je priamo v zákone zakotvená diferenciácia na ukončený a neukončený pokus, pri ktorých je v záujme zániku ich trestnosti nevyhnutná rozličná miera aktivity, resp. pasivity páchatel'a. Dobrovoľnosť upustenia od neukončeného pokusu bude daná, ak páchatel'a si bol vedomý toho, že je spôsobilý zločin dokonat', napriek tomu tak neučiní.²⁰³ Na druhej strane pri ukončenom pokuse a snahe o zánik jeho trestnosti môžu nastať rôzne situácie. Na zánik trestnosti sa

¹⁹⁹ § 51 ods. 1 nórskeho trestného zákona

²⁰⁰ napr. § 100, § 192 nórskeho trestného zákona

²⁰¹ § 51 nórskeho trestného zákona, táto právna úprava sa vzťahuje na prípady osobitného omylu v kauzálnom priebehu, tzv. *aberratio ictus* - pozn. autora.

²⁰² § 50 nórskeho trestného zákona

²⁰³ Vedomosť o svojom odhalení nemusí nevyhnutne vylučovať záver o dobrovoľnosti upustenia od tohto vývinového štádia, ak by bol páchatel' v stave uskutočniť svoj zámer aj napriek svojmu odhaleniu - pozn. autora.

páchateľ môže spoliehať iba v prípade, aby sa mu podarí odvrátiť trestnoprávne relevantný následok a ak by sa mu to napriek jeho úsiliu nepodarilo, bude odsťhaný za dokonaný trestný čin, čo platí aj pre prípady, ak by trestnoprávne relevantný následok nenastal len v dôsledku vyššej moci alebo intervencie tretej osoby. Podmienka dobrovoľnosti musí byť splnená aj v tomto prípade s tým rozdielom, že trestný zákon sa k otázke odhalenia páchatel'a stavia pomerne jednoznačne. Na záver treba pripomenúť, že zánik trestnosti pokusu nevylučuje, aby bol páchatel' odsťhaný za tie trestné činy, znaky skutkových podstát ktorých sa mu podarilo jeho konaním naplniť (tzv. kvalifikovaný pokus).

V Vymedzenie niektorých spoločných a diferenciačných prvkov skúmaného inštitútu v rámci škandinávského regiónu

Z pohľadu skúmania trestnoprávne relevantného konania pred dokonaním trestného činu možno severské štáty rozdeliť na dve skupiny v závislosti od základného chápania tohto inštitútu, determinujúceho vo vzťahu k stanoveniu celkového rozsahu trestnej zodpovednosti na území každej zo škandinávskych krajín. V uvedenom zmysle treba za rozhodujúci považovať rozdielny náhľad na základný element trestnoprávne relevantného konania pred dokonaním trestného činu, v pozícii ktorého vystupuje buď nebezpečenstvo dokonania daného trestného činu, alebo *mens rea* na strane páchatel'a. Napriek tomuto základnému rozdielu však možno stanoviť aj niektoré spoločné prvky tradične kriminalizovaného vývinového štádia, bez nároku na úplnosť ide o:

- a) legálne vymedzenie pokusu trestného činu v trestnom kódexe,
- b) klasifikáciu pokusu na ukončený a neukončený, spôsobilý a nespôsobilý,
- c) obligatórny subjektívny predpoklad trestnej zodpovednosti za pokus v podobe úmyselnej formy zavinenia (pričom postačí akýkoľvek stupeň úmyslu),
- d) fixáciu možnosti zániku trestnosti pokusu v nadväznosti na upustenie od neho.

Koncepcia, ktorá sa v rovnakej miere uplatňuje vo Švédsku, ako aj vo Fínsku, vychádza práve z nebezpečnosti konania ako kľúčového atribútu trestnej zodpovednosti páchatel'a príslušného vývinového štádia, ktorý pokiaľ absentuje, nemožno hovoriť o jeho trestnosti.²⁰⁴ Zákonodarcovia týchto štátov teda zaviedli tzv. objektivistickú koncepciu vývinových štádií

²⁰⁴ V prípade prípravy a dohodnutia trestného činu švédsky trestný kódex v kap. 23 § 2 ods. 3 posledná veta pripúšťa beztrestnosť dokonca aj napriek existencii takéhoto nebezpečenstva, jeho miera však musela byť zanedbateľná - pozn. autora.

trestnej činnosti (nem. *objektive Versuchsslehre*), čo sa zreteľne prejavuje i v tom, že legálna definícia pokusu obsiahnutá vo všeobecnej časti trestného kódexu priamo obsahuje zmienku o nebezpečenstve dokonania trestného činu, resp. jeho absencii iba v dôsledku okolností, ktorých výskyt bol náhodného charakteru. Z uvedeného teda vyplýva, že okrem konania, ktoré už začalo naplňovať znaky skutkovej podstaty trestného činu, ale zatiaľ nedospelo do štádia jeho dokonania, musí byť v záujme vyvodenia trestnej zodpovednosti za niektoré z vývinových štádií vo švédскеj i fínskej trestnoprávnej vede splnený aj druhý základný predpoklad objektívneho charakteru, ktorým je uvedené nebezpečenstvo naplnenia znakov skutkovej podstaty trestného činu, vrátane trestnoprávne relevantného následku.²⁰⁵

Spoločným prvkom pre švédsky a fínsky trestný kódex je regulácia vývinových štádií trestného činu v jednej kapitole spolu s inštitútom trestnej súčinnosti, vytvárajúcich spoločne skupinu tzv. nesamostatných deliktuálnych foriem. Oba severské štáty pritom zreteľne diferencujú medzi pokusom a prípravou trestného činu, švédsky zákonodarca navyše vytvoril právny rámec aj pre osobitné vývinové štádium spadajúce do prípravnej fázy kriminálneho konania, ktoré definoval ako dohodnutie trestného činu. Práve trestný zákon platiaci na území Švédskeho kráľovstva treba v tomto smere označiť za detailnejšie koncipovaný, nakoľko na rozdiel od fínskeho vo všeobecnej časti vymedzuje okrem pokusu aj právny rámec prípravy a dohodnutia trestného činu, zatiaľčo fínsky zákonodarca sa uspokojil s fixáciou prípravy trestného činu výlučne prostredníctvom ustanovení osobitnej časti trestného kódexu. Pre obe uvedené vývinové štádium však rovnako vo Švédsku ako aj vo Fínsku platí, že si vyžadujú výslovnú kriminalizáciu aj zároveň v osobitnej časti základnej trestnoprávnej normy. Práve túto skutočnosť možno považovať za markantný rozdiel v porovnaní s dánskou a nórskou reguláciou vývinových štádií, v ktorej je trestnosť pokusu zakotvená vo všeobecnej časti trestného kódexu generálne pre všetky trestné činy.²⁰⁶ Švédsky zákonodarca na rozdiel od uvedeného na konci každej kapitoly trestného kódexu v osobitnom paragrafe presne špecifikuje, ktoré z jej ustanovení platia aj pre pokus, resp. prípravu a dohodnutie trestného činu,²⁰⁷ kým fínsky za týmto účelom doplnil osobitný odsek o trestnosti pokusu pri tých skutkových podstatách, v prípade ktorých to považoval za potrebné. Pokiaľ ide o reguláciu prípravného konania vo fínskom trestnom kódexe, k tejto došlo formou osobitných

²⁰⁵ Pokiaľ by nešlo o tzv. relatívne nespôsobilý pokus - pozn. autora.

²⁰⁶ Frände, D.: Die allgemeinen Lehren des Strafrechts in den nordischen Ländern und die europäische Harmonisierung, s. 8, dostupné na internete:

http://www.bduimp.es/archivo/conferencias/pdf/08_10113_08_Dan_Frande_idc29074.pdf

²⁰⁷ Ide predovšetkým o závažné trestné činy ako vražda, zabitie, znásilnenie atď. - pozn. autora.

skutkových podstát, ktorých výskyt však v porovnaní so švédskym trestným zákonom možno považovať za zriedkavý. V súvislosti s možnosťou sankcionovania nespôsobilého pokusu treba uviesť, že Švédsko i Fínsko rovnako pripúšťajú postihovanie jeho relatívnej podoby, čo v oboch prípadoch vyplýva okrem iného i z legislatívneho vymedzenia tohto vývinového štádia, a to napriek absencii kľúčového atribútu v podobe nebezpečenstva dokonania trestného činu, pokiaľ táto pramenila z výskytu náhodných okolností.

Príbuznosť švédskej a fínskej trestnoprávnej regulácie vývinových štádií trestnej činnosti sa zároveň prejavuje i v podobnom prístupe zákonodarcov v otázke určenia zákonných limitácií, ktoré pre konajúci súd stanovujú mantinely v procese určovania druhu a výmery trestu páchatel'ovi príslušného vývinového štádia trestného činu. Obe skúmané krajiny síce vychádzajú z trestnej sadzby stanovenej pre dokonaný trestný čin, fínsky trestný kódex však v týchto prípadoch predpisuje ako všeobecnú limitáciu obligatórne zníženie výmery trestu páchatel'ovi pokusu trestného činu, pri splnení dodatočných predpokladov dokonca pripúšťa konverziu trestu odňatia slobody na peňažný trest.²⁰⁸ Základná trestnoprávna norma vo Švédsku na tomto mieste stanovuje obmedzenie, v zmysle ktorého je konverzia trestu odňatia slobody na iný miernejší druh trestu vylúčená za predpokladu, že dokonanie predmetného deliktu by bolo možné sankcionovať najprísnejším druhom trestu s dolnou hranicou zákonom ustanovenej trestnej sadzby najmenej na úrovni dvoch rokov. Ďalšiu zákonnú limitáciu švédsky zákonodarca na rozdiel od fínskeho zakotvil aj vo vzťahu k sankcionovaniu prípravy a dohodnutia trestného činu, kedy uloženie trestu vo výmere nad 2 roky pripúšťa iba za predpokladu, že dokonanie predmetného trestného činu by bolo možné potrestať trestom odňatia slobody vo výmere najmenej 8 rokov.

Do značnej miery odlišné chápanie trestnoprávne relevantného konania pred dokonaním trestného činu sa presadilo na území dánskej a nórskej monarchie, pričom toto spočíva v prioritizácii trestného úmyslu na strane páchatel'a pokusu ako jediného vývinového štádia, ktoré všeobecné časti ich trestných kódexov vymedzujú. Pre vyvodenie trestnej zodpovednosti za pokus trestného činu je teda podstatné výlučne to, čo svojím konaním zamýšľal a ako ho vnímal samotný páchatel', čo tvorí podstatu tzv. subjektivistickej teórie

²⁰⁸ Páchatel'ovi pokusu trestného činu tak možno uložiť trest vo výmere najmenej zodpovedajúcej dolnej hranici zákonom ustanovenej trestnej sadzby a najviac vo výmere rovnajúcej sa trom štvrtinám z hornej hranice zákonom ustanovenej trestnej sadzby pre dokonaný trestný čin. Konverzia na miernejší druh trestu prichádza do úvahy pri dôvodoch hodných osobitného zreteľ'a a iba v prípade, ak by za dokonaný trestný čin nehrozil trest odňatia slobody na doživotie - kap. 6 § 8 ods. 1 č. 2, ods. 2, ods. 4 fínskeho trestného zákona

vývinových štádií (nem. *subjektive Versuchslehre*).²⁰⁹ Jej extrémne ponímanie je charakteristické predovšetkým pre Dánske kráľovstvo, ktoré sa tak vyznačuje v tomto smere najširšie siahajúcou reguláciou.²¹⁰ Jeho trestný zákon v legálnej definícii pokusu trestného činu priamo operuje s pojmom *mens rea* (dán. *forbryder forsæt*, nem. *verbrecherischer Vorsatz*), ktorého výskyt predpokladá dánska trestnoprávna náuka v prípade páchatel'a pokusu v rovnakej miere, ako je tomu pri páchatel'ovi dokonaného trestného činu.

Ako už bolo vyššie uvedené, dánsky i nórsky trestný kódex vo všeobecnej časti vymedzujú právny rámec výlučne jedného vývinového štádia predchádzajúceho dokonaniu trestného činu, ktorým je pokus. Ide pritom o generálnu reguláciu uplatňujúcu sa pre celé spektrum trestných činov zoskupených v osobitnej časti základnej trestnoprávnej normy, čo predstavuje zásadný rozdiel v porovnaní so švédskou a fínskou trestnoprávnou úpravou. Subjektivistické ponímanie pokusu trestného činu je nevyhnutne spojené s jeho extenzívnym výkladom, ktorý umožňuje subsumovať pod toto vývinové štádium širší okruh konaní vykazujúcich v mnohých prípadoch znaky skôr prípravného charakteru, ktoré by v právnom priestore iného štátu ani nemuseli vykazovať trestnosť (ako napr. zadováženie prostriedkov, preprava na miesto činu a pod.).²¹¹ Protiváhou takto široko siahajúcej trestnej zodpovednosti páchatel'ov vývinových štádií na území Dánska a Nórska je však všeobecná zákonná limitácia bližšie konkretizujúca množinu trestných činov, za pokus o spáchanie ktorých prichádza vyvodenie trestnej zodpovednosti do úvahy. Trestnosť pokusu trestného činu je tak v Dánsku daná v zásade len ak pôjde o pokus trestného činu, za ktorý hrozí uloženie trestu odňatia slobody vo výmere viac ako 4 mesiace, kým nórsky zákonodarca ju viaže výlučne na zločiny.

Napriek skutočnosti, že trestné kódexy oboch uvedených severských štátov vo všeobecnej časti hovoria výlučne o pokuse trestného činu, predsa sa možno v rámci ustanovení ich osobitnej časti stretnúť s niekoľko osobitnými skutkovými podstatami, určenými na kriminalizáciu prípravného konania. Hoci v prípade subjektivistickej koncepcie nie je uvedený spôsob právnej regulácie prostredníctvom špeciálnych ustanovení nevyhnutný,

²⁰⁹ Pre túto teóriu je teda príznačné, že jediným objektívnym predpokladom pre vznik zodpovednosti za pokus trestného činu je konanie ako také, bez ohľadu na jeho faktickú nebezpečnosť z hľadiska objektívnych kritérií - pozn. autora.

²¹⁰ Frände, D.: Die allgemeinen Lehren des Strafrechts in den nordischen Ländern und die europäische Harmonisierung, s. 6, dostupné na internete:

http://www.bduimp.es/archivo/conferencias/pdf/08_10113_08_Dan_Frande_idc29074.pdf

²¹¹ V dánskej trestnoprávnej vede sa v rámci štruktúry pokusu niekedy zvykne dokonca priamo rozlišovať medzi aktom prípravy a aktom realizácie - pozri Langsted, L. B. – Garde, P. – Greve, V.: Criminal law in Denmark, Netherlands: Kluwer Law International, 2010, s. 74

zákonodarcovia oboch monarchií k nemu v čiastočnom rozsahu pristúpili predovšetkým v záujme splnenia medzinárodných záväzkov a odporúčaní.²¹²

Aj z hľadiska určovania druhu a výmery trestu presadzuje dánska a nórska trestnoprávna veda obdobný prístup, ktorý spočíva v absencii stanovenia konkrétnych zákonných mantinelov pre konajúci súd, ktorý tak disponuje možnosťou zakaždým uložiť sankciu primeranú individuálnym okolnostiam každého jednotlivého prípadu. Napriek uvedenému však zákonodarcovia predsa len zakotvili, že sankcia by mala v týchto prípadoch byť miernejšia ako pri dokonanom trestnom čine, pričom za všeobecné moderačné kritérium možno označiť nízku závažnosť príslušného vývinového štádia. V takýchto prípadoch však nórsky trestný kódex na rozdiel od toho dánskeho pripúšťa aj konverziu predpísaného druhu trestu na inú, miernejšiu formu sankcionovania. V rámci skúmania sankčného hľadiska sa k problematike nespôsobilého pokusu žiada ešte doplniť, že Dánsko i Nórsko rovnako vychádzajú z relatívne ďaleko siahajúcej možnosti jeho trestania, čo opäť súvisí s prioritizáciou *mens rea* na strane páchatel'a, a nie nebezpečenstva dokonania trestného činu tak, ako je tomu na území Švédska a Fínska.

Záver

Z analýzy a následnej parciálnej komparácie vyplýva, že severské trestnoprávne náuky vychádzajú z rozdielného ponímania základného atribútu trestnoprávne relevantného konania, za ktorý považujú buď nebezpečenstvo daného konania z objektívneho hľadiska (Švédsko, Fínsko), alebo *mens rea* na strane páchatel'a (Dánsko, Nórsko). V prípade prvej z uvedených skupín štátov tak možno hovoriť o tzv. objektivistickej teórii vývinových štádií trestnej činnosti (nem. *objektive Versuchstheorie*), spojenej so zreteľnou diferenciáciou medzi pokusom a prípravou trestného činu, ako aj zákonnými limitáciami v procese určovania druhu a výmery trestov za ich spáchanie. Zákonodarcovia druhej z uvedených skupín severských štátov naopak presadili tzv. subjektivistickú teóriu vývinových štádií trestnej činnosti (nem. *subjektive Versuchstheorie*), spojenú s extenzívnosťou výkladu pojmu páchatel' a všeobecnou

²¹² Toto platí napr. pre prepravu zbraní alebo výbušnín v úmysle vyžadovanom skutkovou podstatou trestného činu terorizmu v zmysle § 114 ods. 2 dánskeho trestného zákona; ako aj dovoz, vývoz, predaj, prepravu, výrobu, spracovanie alebo prechovávanie návykových látok podľa § 191 ods. 2 dánskeho trestného zákona - pozri Frände, D.: Die allgemeinen Lehren des Strafrechts in den nordischen Ländern und die europäische Harmonisierung, s. 7, dostupné na internete:

http://www.bduimp.es/archivo/conferencias/pdf/08_10113_08_Dan_Frande_idc29074.pdf

limitáciou vyvodzovania trestnej zodpovednosti výlučne za závažnejšie delikty, ako aj trestnoprávnym postihom prípravného konania výlučne prostredníctvom osobitných skutkových podstát. V pozícii spoločných prvkov tradične kriminalizovaného vývinového štádia trestnej činnosti, ktorým je pokus, napriek vyššie načrtnutému rozdielnemu chápaniu tejto nesamostatnej deliktuálnej formy vystupuje legálne vymedzenie pokusu trestného činu v trestnom kódexe, jeho klasifikácia na ukončený/neukončený a spôsobilý/nespôsobilý, výlučne úmyselná forma zavinenia v ktoromkoľvek stupni, ako aj zakotvenie možnosti zániku trestnosti pokusu v nadväznosti na upustenie od neho.

Definované rozdielnosti v regulácii jedného zo základných inštitútov trestného práva hmotného, určujúceho vo vzťahu k stanoveniu celkového rozsahu trestnej zodpovednosti vyvodzovanej na území toho ktorého severského štátu, otvárajú v kontexte už tradične pokrokovu hodnotenej nordickej latentnej trestnoprávnej harmonizácie priestor pre úvahu, či by tieto mohli pre aplikačnú prax predstavovať neriešiteľný problém. Na tomto mieste sa možno zamyslieť napr. nad nejednotnosťou pokiaľ ide rozsah kriminalizácie prípravného konania, ktorý je vo Fínsku na rozdiel od Švédska²¹³, Dánska a Nórska²¹⁴ obmedzený len na úzky okruh najzávažnejších trestných činov, v dôsledku čoho by pre páchatel'ov pripravujúcich sa na iné delikty s cezhraničným dopadom bolo procesne najvýhodnejšie, aby k prípadnému odhaleniu ich kriminálnej aktivity došlo práve na území tejto škandinávskej krajiny. Súčasné trendy v trestnoprávnej legislatíve však naznačujú, že podnet k prípadnej harmonizácii zahŕňajúcej aj všeobecné náuky trestného práva hmotného, ktoré sú voči závažnejším zmenám prirodzene pomerne rezistentné, by musel vziť z pôdy Európskej únie, k čomu by sa však zároveň muselo dodatočne pridať aj Nórsko.

JUDr. Adam Petrovič

interný doktorand

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

²¹³ Regulácia prípravy a dohodnutia trestného činu ako samostatného vývinového štádia vo všeobecnej časti trestného kódexu - pozn. autora.

²¹⁴ Extenzívne chápanie pokusu pokrývajúce aj konania prípravného charakteru - pozn. autora.

Použitá literatúra

Cornils, K. – Frände, D. – Matikkala, J.: Das finnische Strafgesetz – Rikoslaki, Deutsche Übersetzung und Einführung, Berlin: Duncker & Humblot, 2006, ISBN: 3-428-12248-8, 563 s.

Cornils, K. – Greve, V.: Das dänische Strafgesetz – Straffeloven, Deutsche Übersetzung und Einführung, Berlin: Duncker & Humblot, 2009, ISBN: 978-3-428-13255-3, 217 s.

Frände, D.: Die allgemeinen Lehren des Strafrechts in den nordischen Ländern und die europäische Harmonisierung, dostupné na internete:

http://www.bduimp.es/archivo/conferencias/pdf/08_10113_08_Dan_Frande_idc29074.pdf

Langsted, L. B. – Garde, P. – Greve, V.: Criminal law in Denmark, Netherlands: Kluwer Law International, 2010, ISBN: 978-90-411-3421-9, 246 s.

Mezger, E. – Schönke, A. – Jeschek, H.-H.: Das ausländische Strafrecht der Gegenwart, Vierter Band, Amerika – Norwegen – Türkei, Berlin: Duncker & Humblot, 1962, ISBN: 978-3428014781, 599 s.

Petrovič, A.: Trestnoprávne relevantné konanie pred dokonaním trestného činu podľa Švédskeho trestného zákona. In Identifikace potřeb právní praxe jako teoretický základ pro rozvoj kriminalistických a právních specializací: sborník vědeckých prací z řešení vědeckovýzkumných úkolů. Karlovy Vary: Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., 2013, ISBN 978-80-87236-09-3, s. 225 - 232

Právne predpisy

Trestný zákon Dánskeho kráľovstva zo dňa 15. apríla 1930 v znení neskorších úprav - dán. *Straffelov nr. 126 af 15. april 1930*

Trestný zákon Fínskej republiky zo dňa 19. decembra 1889 v znení neskorších úprav - fín. *Rikoslaki, 39/1889*

Trestný zákon Nórskeho kráľovstva zo dňa 22. mája 1902 v znení neskorších úprav - nór. *Lov om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttræden*

Trestný zákon Švédskeho kráľovstva zo dňa 21. decembra 1962 v znení neskorších úprav - švéd. *Brottsbalken, SFS 1962:700*

Trestná zodpovednosť páchatel'a trestného činu vo vzťahu k poškodenému

Jozef Stopka

Abstrakt

Vzťah páchatel'a trestného činu a poškodeného je daný samotným protiprávnym konaním páchatel'a, ktoré má znaky trestného činu a ktorým páchatel' spôsobil poškodenému ujmu, resp. škodu. Príspevok analyzuje tak páchatel'a a jeho protiprávne konanie ako aj poškodeného jeho práva a postavenie v trestnom konaní. Príspevok zároveň poukazuje na právny vzťah týchto subjektov. Záverom ponúka návrhy, ktoré môžu postavenie poškodeného v trestnom konaní upevniť.

Kľúčové slová

trestná zodpovednosť, páchatel', trestný čin, poškodený, práva, povinnosti, návrhy, analýza, Trestný poriadok

Abstract

Relationship between the offender and the injured party is based on unlawful conduct that has the character of an offense and with which the offender caused injury, respectively damage, to the victim. The contribution analyses the offender and his unlawful conduct as well as the injured party and his rights and status in criminal proceedings. The contribution also notes the legal relationship of these subjects. The conclusion offers proposals that may enforce the position of injured party in criminal proceeding.

Key words

Criminal liability, crime, injured party, rights, obligations, proposals, analysis, criminal code

Úvod

Spáchaním trestného činu dochádza k vzniku nového vzťahu, ktorý vzniká konkrétne medzi páchatel'om trestného činu, ktorý v dôsledku svojho protiprávneho konania spôsobil škodu a poškodeným, ktorý bez vlastného pričinenia utrpel ujmu, resp. škodu a ktorému vzniká právo na náhradu tejto ujmy, resp. škody.

Slovenská republika uplatňuje individuálnu zodpovednosť za zavinenie fyzickej

osoby. Náš právny poriadok v žiadnom prípade nepripúšťa vyvodenie trestnej zodpovednosti voči právnickej osoby. Na tomto mieste je potrebné uviesť, že pokusy o zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorú by bola zakotvená do nášho právneho poriadku kolektívna zodpovednosť tu boli. Súčasná právna úprava túto teóriu nezavrhne o čom svedčí aj model nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb so svojimi kvázitrestnoprávnymi sankciami v podobe ochranného opatrenia zhabania peňažnej čiastky a zhabania majetku. „Existujúca právna úprava sa v podobe nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb s účinnosťou od septembra roku 2010 nebola v praxi aplikovaná. Aktuálne pôsobí na Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky pracovná skupina, ktorej náplňou je vyhotovenie projektu samostatného zákona, ktorým sa zavádza pravá trestná zodpovednosť právnických osôb.“²¹⁵ Táto úprava však nenaruša systém vyvodenia trestnej zodpovednosti výlučne voči fyzickej osobe.

Slovenské trestné právo teda rozoznáva a aplikuje výlučne individuálnu zodpovednosť fyzickej osoby. Uviedli sme, že vzťah páchatel' a poškodený vzniká v momente spáchania trestného činu, resp. niektorého štádia v ktorom došlo k ujme, resp. škode. Trestné právo vyžaduje, aby sa páchatel' dopustil takého konania, ktoré môže Trestný zákon kvalifikovať ako trestný čin. Konkrétne musia byť naplnené všetky obligatórne znaky skutkovej podstaty trestného činu, a to:

- subjekt,
- subjektívna stránka,
- objekt a
- objektívna stránka.

Jednotlivé skutkové podstaty sú bližšie zadefinované v Osobitnej časti Trestného zákona.

V prípade subjektu je potrebné uviesť, že subjektom môže byť len fyzická osoba v čase spáchania prítomná a staršia ako štrnásť rokov. Teória ponúka delenie subjektov na všeobecný, špeciálny a konkrétny. Subjektívna stránka je tvorená konaním, pričom má vedomostnú a vôľovú zložku. Zavinenie, ako obligatórny znak delíme na úmyselné a nedbanlivostné. Úmysel sa vnútorné člení na priamy a nepriamy a nedbanlivosť na vedomú a nevedomú. Objektom je spoločenský záujem, ktorý je chránený Trestným zákonom. Objekt

²¹⁵ MEDELSKÝ, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 91

môžeme deliť na všeobecný, druhový a individuálny. posledným znakom je objektívna stránka, ktorá poostáva z konania následku a nexus causalis.

Naplnením všetkých znakov skutkovej podstaty je možné protiprávne konanie klasifikovať ako trestný čin. Orgány činné v trestnom konaní a súdy spolupracujú pri vyvedení spravodlivej zodpovednosti voči páchatel'ovi. Ako sme už načrtli spáchaním trestného činu môže vzniknúť inej osobe ujma, resp. škoda. Trestný poriadok definuje tak náležitosti týkajúce sa páchatel'a ako aj náležitosti týkajúce sa poškodeného. Je potrebné konštatovať, že úprava postavenia a práv poškodeného je obrovským pozitívom až nevyhnutnosťou. Poškodený sa do svojho postavenia dostáva bez vlastného pričinenia, preto aj z tohto dôvodu je potrebné poškodeného chrániť a byť nápomocný pri výkone jeho jednotlivých práv, predovšetkým jeho práva na náhradu škody. Napriek tomu je potrebné zdôrazniť, že aj v tomto smere je potrebné zaviesť novinky, ktoré jeho postavenie ešte zvýraznia a posilnia.

Poškodený je v Trestnom poriadku definovaný ako: „Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.“ (§ 46 ods. 1 TP)

Pri definícii pojmu poškodený je potrebné poukázať aj na pojem obeť, ktorý je teóriou chápaný širšie. „Obet'ou trestného činu sa rozumejú nielen osoby, ktorým bola v priamej súvislosti so spáchaným trestným činom spôsobená škoda, prípadne iná ujma, ale aj im blízke osoby (najmä osoby v príbuzenskom pomere), ktorým boli trestným činom spôsobené škodlivé následky, ktoré majú povahu skôr psychickej škody, emocionálneho utrpenia, prípadne obmedzenia základných práv.“²¹⁶

Väčšiu pozornosť definovaniu pojmu obeť venuje viktimológia, ktorá je samostatným vedným odborom. Viktimológia pritom rozlišuje:

- a) Primárnu viktimizáciu: „ujma spôsobená obeti v bezprostrednej súvislosti s konkrétnym trestným činom (páchatel'om)“²¹⁷
- b) Sekundárnu viktimizáciu: „sú všetky vedľajšie negatívne dôsledky spáchaného kriminálneho činu, ktoré nastali po jeho ukončení (napr. vypočúvanie, strata zamestnania, rozvrat rodiny, strata spoločenského statusu a pod.“²¹⁸

²¹⁶ IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010.s. 245-246

²¹⁷ HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava: Iura Edition, 2008. s. 110

Trestný poriadok zároveň ponúka vnútorné členenie poškodeného do dvoch základných kategórií. Rozdelenie je naviazané na najvýznamnejšie právo poškodeného a teda právo na náhradu škody. Prof. Ivor k deleniu na poškodeného s nárokom na náhradu škody a poškodeného bez nároku na náhradu škody píše:

- a) Poškodeného s nárokom na náhradu škody charakterizuje ako: „poškodených, ktorí majú okrem všeobecných práv uvedených v § 46 ods. 1 aj právo byť subjektom adhézneho konania, teda majú možnosť uplatňovať svoje nároky na náhradu škody priamo v trestnom konaní. Ide o tých poškodených, ktorí
- Majú proti obvinenému nárok na náhradu škody podľa zákona (teda poškodení, ktorým bola trestným činom spôsobená niektorá z kategórií škôd uvedených v definícii pojmu poškodený),
 - Svoj nárok na náhradu škody uplatnili pred orgánom činným v trestnom konaní,
 - Svoj nárok na náhradu škody uplatnili včas, to znamená najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, a
 - Svoj návrh na náhradu škody uplatnili riadne, to znamená, že z návrhu je zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa návrh na náhradu škody uplatňuje (§ 46 ods. 3)
- b) Poškodený bez oprávnenia na náhradu škody, ktorí majú len tzv. procesné práva vymenované v § 46 ods. 1. Ide o tých poškodených, ktorí nemajú proti obvinenému nárok na náhradu škody, lebo:
- Svoj nárok na náhradu škody si v trestnom konaní vôbec neuplatnili,
 - Svoj nárok na náhradu škody si neuplatnili riadne a včas, alebo
 - Škoda, ktorá im bola trestným činom spôsobená, im už bola uhradená.“²¹⁹

Predovšetkým právo na náhradu škody je tým právom, ktoré najlepšie definuje vzťah poškodeného a páchatel'a trestného činu. Právo na náhradu škody je právom poškodeného, ktoré mu vzniklo v dôsledku protiprávneho konania (trestného činu) páchatel'a.

Napriek odlišným znakom pri definícii obe kategórie (poškodený a obeť) majú veľa spoločného. Spoločným menovateľom sú predovšetkým práva, ktoré Trestný poriadok

²¹⁸ HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava: Iura Edition, 2008. s. 110

²¹⁹ IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010.s. 246-247

poškodenému priznáva:

K právam poškodeného je potrebné zaradiť:

„A) Všeobecné práva poškodeného,

B) Právo poškodeného na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom,

C) Osobitný druh práva poškodeného na náhradu škody,

D) Právo poškodeného na zaistenie nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom,

E) Právo poškodeného aktívne vystupovať pri zisťovaní skutkového stavu veci,

F) Právo poškodeného byť informovaný o stave veci,

G) Právo poškodeného podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom Trestným poriadkom,

H) Právo poškodeného súhlasiť s trestným stíhaním,

I) Právo poškodeného byť informovaný o prepustení alebo úteku obvineného z väzby a o prepustení a úteku odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody,

J) Právo poškodeného vzdať sa procesných práv, ktoré mu priznáva zákon.²²⁰

K všeobecným právam poškodeného je potrebné zaradiť predovšetkým:

- právo na náležité zaobchádzanie a rešpektovanie jeho dôstojnosti a ústavných práv,
- právo byť poučený o svojich právach a o možnostiach ich uplatnenia,
- právo byť informovaný o organizáciách, ktoré svoju činnosť zameriavajú na pomoc poškodeným,
- právo byť zastupovaný a právo sa zastupovať,
- právo na podanie trestného oznámenia,
- právo na prijatie trestného oznámenia,
- právo na tlmočníka.

Predstavená plejáda práv upevňuje postavenie poškodeného voči páchatel'ovi trestného činu. Pre aplikáciu práv je však nevyhnutná participácia a iniciatíva poškodeného. Predovšetkým pri práve na náhradu škody je nevyhnutné, aby poškodený uplatnil nárok

²²⁰ IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010.s. 252-261

v súlade s dikciou zákona. Trestný poriadok vyžaduje, aby bol nárok uplatnený riadne a včas a samozrejme oprávnenou osobou. Všetky tri podmienky musia byť naplnené kumulatívne. Nenaplnenie uvedených podmienok zo strany poškodeného ho zbavujú práva na náhradu škody v trestnom konaní. Pre riadne uplatnenie je nevyhnutné, aby poškodený uviedol v návrhu výšku náhrady a z akého dôvodu musí byť nárok uplatnený. „Z návrhu na náhradu škody musí byť zrejmý dôvod a výška uplatňovaného nároku. Požiadavka, aby sa uviedla výška škody, neznamená, že sa musí uviesť presne celá škoda. Musí sa však uviesť aspoň minimálna suma, ktorú poškodený žiada. Ak poškodený včas uplatnil nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom, nič nebráni tomu, aby ju neskôr spresnil. Nárok na náhradu škody možno spresniť až dovtedy, kým sa súd neodoberie na záverečnú poradu. Ak poškodený neuvedie v návrhu na náhradu škody výšku alebo dôvod uplatňovaného nároku, ale len všeobecne žiada náhradu škody, súd ho odkáže na konanie o občianskoprávných veciach alebo na konanie pred iným príslušným orgánom.“²²¹

Druhou požiadavkou je, aby nárok bol uplatnený včas. V tomto prípade sa vyžaduje, aby poškodený uplatnil nárok na náhradu škody najneskôr do skončenia vyšetrovania, resp. skráteného vyšetrovania. Napokon poškodený musí ako oprávnená osoba nárok uplatniť. Môže tak urobiť aj prostredníctvom zákonného zástupcu, opatrovníka, splnomocnenca.

Z predstavenej analýzy je zrejmé, že postavenie poškodeného jen v podmienkach Slovenskej republiky pomerne silné. Jednotlivé práva napomáhajú poškodenému, aby dosiahol zadosťučinenie za následky protiprávneho konania páchatel'a trestného činu. Je logické, aby právny poriadok zdôraznil a upevňoval osobu poškodeného vo vzťahu k páchatel'ovi trestného činu. Napriek spokojnosti s existujúcou právnou úpravou je potrebné a nevyhnutné postavenie poškodeného vo vzťahu k páchatel'ovi ešte upevniť. Cestu vidím v zakotvení nových inštitútov, resp. doladení existujúcich inštitútov, ktoré Trestný poriadok pozná.

K takým základným návrhom v tejto oblasti, ktoré postavenie poškodeného upevnia je možné zaradiť:

- Prvým z návrhov je potreba zamerať sa na vzdelávanie. V rámci stredoškolského učiva sa vyučujú aj základy práva. Osobne tu vidím priestor ponúknuť základné informácie o poškodenom, jeho právach a povinnostiach, ktoré mu zo zákona vyplývajú. Poškodený disponuje množstvom práv a ako aj povinnosťami. V momente

²²¹ R II/1962, In MINÁRIK, Š. a kol. 2010. *Trestný poriadok, Stručný komentár*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 132

kedy je vykonávané právo informovať poškodeného o jeho právach a možnostiach uplatnenia sa často krát poškodený nachádza v zlej situácii, ktorá mu bola spôsobená trestným činom. Môže teda dochádzať k tomu, že poškodený neuplatní svoj nárok, resp. príde o možnosť uplatnenia práv. Práve vzdelaním je možné zabezpečiť, aby k takým situáciám nedochádzalo. Postupne vzdelávanie môže napomôcť k zvýšeniu vzdelanostnej úrovne v tejto oblasti.

- Druhou oblasťou je medializácia. V súčasnosti je realita taká, že médiá venujú priestor páchatelom trestných činov, analyzujú prípady, sledujú páchatelov trestných činov v jednotlivých štádiách trestného konania a pod. Na druhej strane poškodenému je venovaný minimálny priestor. A keď ten priestor je daný, tak je diskutabilné či táto prezentácia zo strany médií je nápomocná alebo situáciu v ktorej sa poškodený nachádza ešte zhorší. Viem si predstaviť, aby bola vytvorená kampaň v rámci ktorej budú médiá informovať o problematike týkajúcej sa poškodeného, o jeho právach a povinnostiach, ktoré mu zákon ukladá. Dnešná spoločnosť je „závislá“ na televízii. Prečo teda neponúknuť priestor a aj takýmto spôsobom prispieť k zvýšeniu informovanosti pre občanov.
- V niektorých štátoch Európy je poškodenému priznané právo iniciovať trestné konanie. Práve tento inštitút už v minulosti existoval v Slovenskej republike. právo iniciovať trestné konanie podaním obžaloby poškodeným naruší postavenie prokurátora ako výlučného pána sporu. Na strane druhej je možné povedať, že s určitosťou dôjde k upevneniu postavenia poškodeného v trestnom konaní. Právna teória rozlišuje tri základné možnosti ako by mohol poškodený intervenovať do trestného konania takýmto spôsobom. Konkrétne to je:
 - súkromnoprávna žaloba,
 - subsidiárna žaloba,
 - podporná, resp. vedľajšia žaloba.

V prípade súkromnoprávnej žaloby by existovala skupina tzv. súkromnoprávných deliktov, ktoré by ponúkli možnosť poškodenému iniciovať trestné konanie podaním žaloby sám samotným. Prokurátor by v tomto prípade nemusel vôbec do konania zasahovať tým, aby trestné konanie žalobou inicioval.

V prípade subsidiárnej žaloby bol poškodený oprávnený k podaniu žaloby napr. v prípade, ak by prokurátor odstúpil od žaloby a došlo by tak k ukončeniu konania. Poškodený by mohol podať žalobu a súd by bol teda povinný na základe subsidiárnej žaloby pokračovať v trestnom

konaní.

Napokon podporná, resp. vedľajšia žaloba by vyjadrila podporu prokurátorovi zo strany poškodeného tým, že by takýto druh žaloby poškodený podal.

- Ďalším z návrhov je zavedenie možnosti sankcionovať právnickú osobu a to trestným právom. Inštitút trestnej zodpovednosti právnických osôb má oporu v našom právnom poriadku a to od roku 2010. Avšak existujúca úprava nebola v praxi aplikovaná z dôvodu množstva nedostatkov. Zároveň je potrebné dodať, že v súčasnosti je pripravený návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorým sa pristúpi k zavedeniu modelu pravej trestnej zodpovednosti právnickej osoby. Popri novej kolektívnej zodpovednosti bude samozrejme aj naďalej existovať individuálna zodpovednosť osoby fyzickej. V množstve prípadov je právnická osoba tým subjektom, ktorá svojou protiprávnou činnosťou spôsobí poškodenému ujmu, resp. škodu. Ak by bol inštitút trestnej zodpovednosti právnických osôb zakotvený a aplikovaný mohlo by dochádzať k náhrade škody aj zo strany odsúdenej právnickej osoby a to samozrejme v trestnom konaní.

Záver

Predstavené návrhy posilnia postavenie poškodeného. Niektoré z inštitútov boli v minulosti súčasťou trestných kódexov. Páchateľ trestného činu je osoba, ktorá svojím protiprávnym konaním spôsobila ujmu, resp. škodu. Okrem vyvodenia zodpovednosti prostredníctvom kompetentných orgánov je potrebné zabezpečiť, aby páchateľ v plnej miere zabezpečil náhradu škody pre poškodeného, ktorá bola uplatnená v súlade s požiadavkami Trestného poriadku. Súdny disponuje kompetenciou, aby v rámci trestného konania rozhodli o nároku poškodeného na náhradu škody. Kompetentní by teda mali apelovať na súdy, aby v trestnom konaní rozhodli o takomto nároku, ktorý bol uplatnený v súlade s požiadavkami zákona. nemalo by dochádzať k presúvaniu rozhodovania o tejto otázke medzi trestným a občianskoprávnym konaním, samozrejme ak boli splnené všetky povinnosti zo strany poškodeného.

Záverom chcem zdôrazniť, že predstavené myšlienky, resp. návrhy s určitou upevnia postavenie poškodeného v trestnom konaní a umožní domôcť sa svojho nároku vo vzťahu k páchatelovi trestného činu.

JUDr. Ing. Jozef Stopka

doktorand

Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

Holcr, K. a kol. 2008. Kriminológia. Bratislava: Iura Edition, 2008. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1

Ivor, J. a kol. 2010. Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9

Medelský, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 87 – 91, ISSN 1213-5313

Minárik, Š. a kol. 2010. Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1392s. ISBN 978-80-8078-369-3.

Trestná zodpovednosť právnických osôb v Slovenskej republike

Martin Šátek

Abstrakt

Autor sa v príspevku zaoberá problematikou trestnej zodpovednosti právnických osôb a poukazuje na vývoj tohto inštitútu v podmienkach kontinentálnej právnej úpravy. Z pohľadu Slovenskej republiky analyzuje posledný návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý je momentálne v medzirezortnom pripomienkovom konaní. Príspevok má za cieľ poukázať na potrebu prijatia tohto inštitútu do nášho právneho poriadku, čo by zároveň viedlo k splneniu si záväzkov, ku ktorým sa Slovenská republika už niekoľkokrát zaviazala.

Kľúčové slová

právnická osoba, trestná zodpovednosť, individualizácia trestnej zodpovednosti, trestný zákon

Abstract

The author deals with the issue of criminal liability of legal persons. The article focuses on the history of the institute in terms of continental legislation. From the perspective of the Slovak Republic the author analyzes the latest bill of criminal liability of legal persons, which is currently in the interdepartmental comment procedure. The article wishes to underline the need for the adoption of this institute into our legal system. This would also lead to the fulfillment of obligations the Slovak Republic has repeatedly committed.

Keywords

legal person, criminal liability, individualization of criminal liability, criminal law

Úvod

Problematika trestnej zodpovednosti právnických osôb je často diskutovanou témou a to nielen v podmienkach Slovenskej republiky. Aj keď je tento druh zodpovednosti typický najmä pre angloamerický právny systém, v posledných rokoch sa s ním snaží vysporiadať väčšina štátov, ktorých právne systémy radíme do kontinentálneho právneho systému. Tento inštitút je veľmi diskutovaným aj z dôvodu, že väčšina trestných kódexov v kontinentálnom právnom systéme sa zakladá na individualizácii trestnej zodpovednosti fyzickej osoby a podľa názorov mnohých odborníkov zavedenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby takto koncipovanú zodpovednosť prelamuje.

Prvá kapitola

Všeobecne o trestnej zodpovednosti právnických osôb

Pod inštitútom trestnej zodpovednosti právnickej osoby rozumieme možnosť postihovať protiprávne konanie, ktorého sa istým spôsobom dopustila právnická osoba. Ako už bolo vyššie spomenuté, tento trestnoprávny inštitút je typický najmä pre angloamerický právny systém. „Angloamerická právna kultúra zavádza trestnú zodpovednosť právnických osôb už v 19. storočí.“²²²

Myšlienka zavedenia tejto formy kolektívnej trestnej zodpovednosti sa však postupne ujala vo viacerých krajinách kontinentálnej Európy a teda sa začala presadzovať aj v podmienkach kontinentálneho právneho systému. V roku 1976 ju vôbec ako jedna z prvých európskych krajín zaviedlo Holandsko. Neskôr v roku 1982 tak urobilo Portugalsko, v roku 1994 Francúzsko, v roku 1995 Fínsko, o rok neskôr Dánsko, v roku 1999 Belgicko a v roku 2005 Rakúsko. Problematika trestnej zodpovednosti právnických osôb je široko diskutovaná tiež v Nemecku, Poľsku, Maďarsku, Litve a v ďalších krajinách Európy.

Zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb predpokladá tiež množstvo dokumentov, prijímaných na medzinárodnej úrovni, ktorými sú najmä:

1. Dohovor Organizácie spojených národov proti korupcií,
2. Dohovor OECD o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov,

²²² Kratochvíl, V. a kol., Kurs trestního práva, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 435

3. Dohovor o počítačovej kriminalite,
4. Medzinárodný dohovor o potláčaní terorizmu,
5. Zmluva o pristúpení Slovenskej republiky k Európskej únii,
6. Spoločný postup zo 17. decembra 1996 schválený Radou EÚ na základe článku K3 Zmluvy o EÚ týkajúci sa aproximácie zákonov a praxe v členských štátoch EÚ na boj proti drogovej závislosti a na prevenciu a boj proti nezákonnému obchodu s drogami,
7. Dohovor z 25. júna 1997 na základe čl. K3 Zmluvy o EÚ o boji proti úplatkárstvu, na ktorom sa podieľajú úradníci ES alebo členských štátov EÚ,
8. Jednotná akcia 98/733/SVV z 21. decembra 1998 prijatá Radou na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii, ktorou sa stanovuje, že účasť v zločineckej organizácii je v členských štátoch Európskej únie trestným činom,
9. Dohovor vypracovaný na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z 27. novembra 1995,
10. Druhý protokol vyhotovený na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii k Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev prijatý 19. júna 1997 v Bruseli,
11. Druhý protokol k Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev požaduje úpravu trestnej zodpovednosti právnických osôb za spáchanie rôznych trestných činov,
12. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV, uverejnená v čiaske L 101, 15. apríla 2011 Úradný vestník EÚ,
13. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV, uverejnená v čiaske L 335, 17. decembra 2011 Úradný vestník EÚ.

Všetky vyššie uvedené dokumenty vo svojich ustanoveniach vyzývajú, predpokladajú alebo odporúčajú zaviesť trestnoprávnu zodpovednosť právnických osôb v právnych

poriadkoch jednotlivých členských štátov. Vzhľadom na to, že Slovenská republika sa k uvedeným medzinárodným organizáciám a dokumentom hlási, je nepochybné, že zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb do nášho právneho poriadku je nevyhnutným krokom, ktorým v konečnom dôsledku splníme záväzky, ku ktorým sme sa zaviazali.

Druhá kapitola

Historický exkurz zavádzania trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky

Slovenská republika sa k zavedeniu trestnej zodpovednosti právnických osôb okrem iného zaviazala aj pri rokovaní o vstupe do Európskej únie. Pri rokovaní zároveň prisľúbila, že trestnú zodpovednosť právnických osôb upraví v rámci rekodifikácie nových trestných kódexov. Rekodifikáciou bol zdôvodnený odklad jej zavedenia na obdobie až po vstupe do Európskej únie. Pôvodný návrh Trestného zákona, ako vyplýva i z dôvodovej správy, skutočne predpokladala zavedenie tohto druhu zodpovednosti. Na dosiahnutie primárnych cieľov predkladaného Trestného zákona sa navrhovalo *"zaviest' trestnú zodpovednosť právnických osôb – na základe striktno vymedzených podmienok – ktorá sa bude uplatňovať vedľa trestnej zodpovednosti fyzických osôb (z tejto zodpovednosti bude vyňatý štát)"*²²³. Trestná zodpovednosť právnických osôb v tomto čase vychádzala z filozofie, že ak spoločnosti môžu konať v zmysle občianskeho a obchodného práva, potom môžu konať aj v zmysle práva trestného. V dôvodovej správe sa ďalej konštatuje, že *"v posledných desaťročiach už sa neopakujú námietky proti trestnej zodpovednosti spoločností založené na argumente, že právnická osoba nemôže samostatne konať. Právne systémy po celom svete uznávajú, že právnické osoby majú spôsobilosť k právnym úkonom, spôsobilosť k právam a k povinnostiam, teda aj spôsobilosť k zodpovednosti, čo je najčastejšie povinnosť niesť dôsledky za porušenie svojej povinnosti."*²²⁴

Predkladaný návrh Trestného zákona z roku 2005 teda predpokladal zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb, no z rôznych dôvodov boli ustanovenia, ktoré za protiprávne konanie zakladali zodpovednosť právnických osôb, z návrhu Trestného zákona

²²³ Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

²²⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

vypustené.

Od roku 2005 sa v Národnej rade Slovenskej republiky prerokovávalo niekoľko poslaneckých, či vládnych návrhov zákonov o trestnej zodpovednosti právnických osôb, resp. návrhov, ktoré by trestnoprávnu zodpovednosť právnickej osoby zaviedli novelizáciou Trestného zákona.

Ako najzásadnejšou zmenou od roku 2005 sa v roku 2010 ukázalo prijatie zákona č. [224/2010 Z. z.](#), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. [300/2005 Z. z.](#) Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Touto zmenou Trestného zákona bola teda zavedená nepravá trestná zodpovednosť právnických osôb²²⁵. Toto riešenie nezavádza pravú trestnú zodpovednosť právnických osôb, ku ktorej sa Slovenská republika niekoľkokrát zaviazala. Ide len o akýsi sankčný aparát v podobe zhabania peňažnej čiastky a zhabania majetku. Tieto inštitúty sú systematicky zaradené do piateho dielu druhej hlavy Trestného zákona a zákon ich teda považuje za ochranné opatrenia.

Na tomto mieste možno vysloviť názor, že tieto nové ochranné opatrenia existovali v Trestnom zákone aj pred spomínanou novelou v podobe ochranného opatrenia zhabanie veci v zmysle § 83 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších zákonov. Pred nadobudnutím účinnosti uvedenej novely bolo podľa môjho názoru rovnako možné postihnúť právnickú osobu zhabaním veci (a teda aj zhabaním peňažnej čiastky alebo majetku). Pri tomto konštatovaní vychádzam z faktu, že vecou sa v zmysle § 130 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon rozumie hnutel'ná vec alebo nehnuteľná vec. Z uvedeného teda vyplýva, že na účely zhabania veci v zmysle § 83 Trestného zákona bolo možné právnickej osobe v rámci tohto opatrenia zhabať peňažnú čiastku a taktiež postihnúť jej majetok. Taktiež považujem za potrebné spomenúť, že § 31 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon²²⁶ nebol vyššie spomenutou novelou dotknutý a teda uložiť ochranné opatrenie právnickej osobe bolo možné aj pred nadobudnutím účinnosti tejto novely.

Tretia kapitola

²²⁵ Podstata nepravej trestnej zodpovednosti teda spočíva v možnosti uložiť ochranné opatrenie právnickej osobe za protiprávne konanie aj v tom prípade, že trestnoprávna zodpovednosť právnickej osoby v Trestnom zákone vyslovene uvedená nie je.

²²⁶ „Ochranné opatrenie je ujma na osobnej slobode alebo majetku odsúdeného alebo inej osoby, ktorú môže uložiť len súd podľa tohto zákona v záujme ochrany spoločnosti pred trestnými činmi alebo činmi inak trestnými.“

Súčasný návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb

Zatiaľ posledným krokom, ktorý by viedol k zavedeniu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike, je návrh zákona, ktorý Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky predložilo dňa 19. decembra 2013 do medzirezortného pripomienkového konania.

Po analýze tohto návrhu možno zjednodušene povedať, že zavádza:

- a) trestnú zodpovednosť právnických osôb,
- b) druhy trestov, ochranné opatrenie a ich ukladanie,
- c) trestné konanie proti právnickej osobe.

Vzhľadom na to, že tento príspevok má za cieľ priblížiť problematiku trestnej zodpovednosti právnických osôb z pohľadu trestného práva hmotného, ďalší text bude venovaný najmä prvému vyššie uvedenému okruhu.

Návrh zákona predpokladá situácie, kedy je možné protiprávne konanie právnickej osoby považovať za trestný čin. Ide o situácie, ak je trestný čin spáchaný v záujme právnickej osoby, v rámci jej činnosti alebo prostredníctvom právnickej osoby.

V návrhu zákona je tiež stanovený okruh vybraných trestných činov, ktorých sa môže právnická osoba dopustiť. V zmysle návrhu teda nie je právnická osoba spôsobilá byť subjektom všetkých trestných činov vypočítaných v osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ale len činov, ktoré predpokladá tento návrh zákona.

Aby bolo možné protiprávne konanie fyzickej osoby pričítať právnickej osobe, musí byť protiprávny čin spáchaný vymedzeným okruhom osôb. Návrh zákona teda nepredpokladá pričítanie zodpovednosti právnickej osobe za trestný čin spáchaný akoukoľvek fyzickou osobou, ktorá je k nej v určitom pomere, ale len konanie:

- a) *„štatutárneho orgánu alebo člena štatutárneho orgánu, alebo inej osoby, ktorá je oprávnená menom právnickej osoby alebo za právnickú osobu konať,*
- b) *toho, kto u tejto právnickej osoby vykonáva riadiacu činnosť,*
- c) *toho, kto u tejto právnickej osoby vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad, aj keď nemá iný vzťah k právnickej osobe,*

- d) *toho, kto vykonáva rozhodujúci vplyv na riadenie tejto právnickej osoby, ak jeho konanie bolo aspoň jednou z podmienok zakladajúcich trestnú zodpovednosť právnickej osoby, alebo*
- e) *iného zamestnanca alebo osoby v obdobnom postavení pri plnení pracovných úloh alebo iných úloh pre právnickú osobu vykonaných na základe rozhodnutia, schválenia alebo pokynu orgánov právnickej osoby alebo osoby uvedenej v písmenách a) až d).*²²⁷

Konanie týchto osôb bude teda v zmysle návrhu zákona možné pričítať právnickej osobe. V teórii trestného práva hmotného sa takéto vymedzenie najviac približuje dvom doktrínam trestnej zodpovednosti a síce doktríne *strict liability* a *vicarious liability*.

Prejavom tzv. *strict liability* (absolútnej zodpovednosti) je, že právnická osoba „je zodpovedná za určité konkrétne jednanie, ktoré však musí mať predvídateľný následok a nevyžaduje teda konkrétnu formu zavinenia“²²⁸. Táto forma zodpovednosti vychádza z predpokladu, že konanie fyzickej osoby, sa za istých podmienok „automaticky“ pričíta právnickej osobe. Absolútna zodpovednosť je teda v návrhu vyjadrená tým, že protiprávne konanie štatutárneho orgánu právnickej osoby, osoby vykonávajúcej riadiacu činnosť, osoby oprávnenej vykonávať v právnickej osobe kontrolnú činnosť alebo dohľad a osoby vykonávajúcej vplyv na riadenie právnickej osoby v prípade, ak je toto konanie v záujme právnickej osoby alebo v rámci jej činnosti alebo prostredníctvom nej, je pričítané právnickej osobe.

Vyššie popísaná doktrína absolútnej zodpovednosti právnickej osoby je aj v uvedenom návrhu zákona doplnená o prvok tzv. *vicarious liability* (delegovanej zodpovednosti). Delegovaná zodpovednosť je v návrhu zákona vyjadrená tak, že právnickej osobe sa pričíta aj konanie „iného zamestnanca alebo osoby v obdobnom postavení pri plnení pracovných úloh alebo iných úloh pre právnickú osobu vykonaných na základe rozhodnutia, schválenia alebo pokynu orgánov právnickej osoby“²²⁹. Pri delegovanej zodpovednosti sa prihliada na organizačnú štruktúru konkrétnej právnickej osoby. Vytvára sa tu vzťah medzi podriadeným zamestnancom právnickej osoby jednajúcim v zmysle pokynov riadiaceho pracovníka, riadiacim pracovníkom právnickej osoby, ktorý podriadeného zamestnanca kontroluje a riadi

²²⁷ § 4 ods. 1 návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, zo dňa 19.12.2013

²²⁸ Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestného práva, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 438

²²⁹ § 4 ods. 1 písm. e) návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, zo dňa 19.12.2013

a samotnou právnickou osobou. V konečnom dôsledku sa protiprávneho konania dopustí podriadený zamestnanec, ktorý ale konal podľa pokynov riadiaceho pracovníka a v mene právnickej osoby. „V takom prípade zodpovedajú za protiprávne konanie v trestnoprávnom slova zmysle jednak vedúci zamestnanec, pokiaľ je členom vedenia právnickej osoby, tak aj konkrétna právnická osoba, ktorej sa konanie podriadeného zamestnanca, resp. vedúceho zamestnanca pričíta.“²³⁰

Pre úplnosť je potrebné dodať, že v zmysle uvedeného návrhu zákona pre stanovenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby nie je nutné vyvodit' trestnú zodpovednosť voči fyzickej osobe a dokonca nie je potrebné ani zistiť, ktorá z fyzických osôb v právnickej osobe trestný čin spáchala.

Návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb následne stanovuje sankcie, ktoré môžu byť právnickej osobe za protiprávne konanie uložené. V prípade, že návrh prejde legislatívnym konaním v nezmenenej podobe, právnickej osobe bude môcť byť uložených osem rôznych trestov (trest zrušenia právnickej osoby, trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia veci, peňažný trest, trest zákazu činnosti, trest zákazu prijímať verejné dotácie alebo subvencie, trest zákazu účasti vo verejnom obstarávaní a trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku) a jedno ochranné opatrenie (súdny dohľad nad činnosťou právnickej osoby).

Záver

V tomto príspevku som sa snažil poukázať na pomerne nový inštitút trestnoprávnej zodpovednosti právnickej osoby v podmienkach kontinentálneho trestného práva, ktorý sa však stále viac ukazuje ako nevyhnutný. V posledných rokoch môžeme aj v Slovenskej republike badať, že právnické osoby sú často korumpovateľnejšie ako jednotlivci, pretože majú väčšie prostriedky k tomu, aby sa dopúšťali protiprávneho konania. Tento stav azda vyplýva aj z toho, že doposiaľ nebolo možné právnickú osobu za protiprávne konanie postihnúť.

V praxi sa tiež často stáva, že spáchaný trestný čin nie je v zmysle individualizácie trestného konania možné pričítať konkrétnej fyzickej osobe, čo má za následok nepotrebanie protiprávneho konania. V iných prípadoch sa zase stáva, že je potrestané protiprávne konanie

²³⁰ Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva, C. H. Beck, Praha, 2009, s. 438

„posledného“ zamestnanca právnickej osoby, pričom spoločnosť aj následne koná v rozpore so zákonom a jej potrestanie nie je v zmysle súčasnej právnej úpravy možné.

Príspevok si kladie za cieľ poukázať na potrebu zavedenia inštitútu trestnej zodpovednosti právnických osôb a zároveň sa snaží priblížiť niektoré základné okruhy trestnoprávných otázok, ktoré upravuje zatiaľ posledný návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike.

Na záver vyslovujem názor a prianie, že zavedenie trestnej zodpovednosti právnických osôb do právneho poriadku Slovenskej republiky výrazným spôsobom napomôže k naplneniu účelu trestného práva a povedie tak k ochrane spoločenských vzťahov pred trestnými činmi a zároveň k potrestaniu spáchaných trestných činov.

Použitá literatúra

Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné 1, Iura Edition, 2006, ISBN: 80-8078-099-4, 530 s.

Kratochvíl, V. a kol.: Kurs trestního práva, C. H. Beck, 2009, ISBN: 978-80-7400-042-3, 834 s.

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, z 19.12.2013

dôvodová správa k návrhu zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, z 19.12.2013

Trestná zodpovednosť v súvislosti s trestným činom opilstva

Dominik Škohel

Abstrakt

Príspevok autor venuje problematike trestnej zodpovednosti v súvislosti s trestným činom opilstva podľa § 363 Trestného zákona. Vysvetľuje v úvode pojem príčetnosť ako jednu z podmienok trestnej zodpovednosti a v podkapitole vysvetľuje pojem zmenšená príčetnosť v komparácii s českou právnou úpravou. V druhej časti príspevku autor poukazuje na trestnú zodpovednosť za trestný čin opilstva s poukazom na *actio libera in causa* a *actio libera in culposa*. Posledná podkapitola príspevku je venovaná pojmu patologická opitnosť.

Kľúčové slová

trestná zodpovednosť, nepříčetnosť, zavinená nepříčetnosť, opilstvo

Abstract

Article of author deals with problems of criminal responsibility in connection with the offense of inebriation under § 363 of the Criminal Code. Explains in the introduction to the concept of insanity as one of the conditions for criminal responsibility in subsection explains the concept of diminished responsibility in comparison with the czech legislation. In the second part, the author points to criminal responsibility for the offense of inebriation with reference to the *actio libera in causa* and *actio libera in culposa*. The last subsection is devoted to the concept of pathological inebriation.

Keywords

criminal responsibility, insanity, caused insanity, inebriation

Úvod

Vyvodzovanie trestnej zodpovednosti za trestný čin opilstva býva v praxi veľmi komplikované vzhľadom k tomu, že samotné dokazovanie v rámci trestného konania je sťažené tým, že psychika obvineného je náročnou oblasťou, ktorej skúmanie si žiada odborné znalosti na vysokej úrovni z oblasti medicíny, najmä psychiatrie. Aplikácia ustanovenia § 363 Trestného zákona prichádza do úvahy len vtedy, ak sa obvinený priviedol do stavu nepříčetnosti nie v úmysle spáchať trestný čin. Ak by sa v priebehu trestného konania zistilo, že táto osoba vedome požila alebo aplikovala návykovú látku v úmysle spáchať trestný čin,

v takom prípade by bola trestne zodpovedná za čin, ktorého sa dopustila v stave nepríčetnosti. V príspevku sa venujem vymedzeniu pojmu samotnej nepríčetnosti a v krátkosti zmenšenej nepríčetnosti, ktorú Trestný zákon ako pojem používa no jeho vymedzenie absentuje. Pri trestnom čine opilstva sa zameriam na jeho legálnu definíciu a podmienky, ktoré musia byť naplnené aby mohol súd voči obvinenému vyvodiť trestnú zodpovednosť za tento trestný čin s poukázaním na niekoľko súdnych rozhodnutí, ktoré sa danej problematike týkali.

Príčetnosť ako podmienka trestnej zodpovednosti

Príčetnosť

Na účely tohto príspevku a trestnej zodpovednosti ako takej je na jeho začiatku nutné aj vzhľadom k tejto samozrejmosti uviesť, že subjektom trestného činu je fyzická osoba, ktorá bola v čase spáchania tohto trestného činu príčetná a je staršia ako 14 rokov.²³¹ Samozrejme, vzhľadom k tomu, že sa v príspevku venujem trestnému činu opilstva, bude pre mňa prvoradé sa ďalej venovať problematike príčetnosti, ktorá s daným trestným činom nepochybne súvisí.

Povedali sme si teda, že aby sme mohli hovoriť o trestnej zodpovednosti, páchatel' musí spĺňať dve podmienky, a teda vek a musí byť v čase spáchania trestného činu príčetný. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov však pojem príčetnosť nevymedzuje. V ustanovení § 23 rovnomeného zákona však zákonodarca vymedzil pojem nepríčetnosť. O nepríčetného páchatel'a teda ide vtedy ak pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, v takom prípade nie je pre tento čin trestne zodpovedný, avšak ak zákon neustanoví inak.

Duševné poruchy, ktorými osoba môže trpieť môžeme rozdeliť na duševné poruchy akou je napríklad schizofrénia, chorobné duševné stavy ako napríklad slabomyseľnosť a tiež ide o krátkodobé duševné poruchy akými je napríklad patologický afekt. Pre doplnenie je potrebné uviesť, že Trestný zákon ustanovuje alternatívy, teda buď táto osoba, ktorá trpí duševnou poruchou nemohla rozpoznať protiprávnosť tohto činu alebo nemohla pre ňu ovládať svoje konanie. Nedostatok rozpoznávacej a ovládacej schopnosti nemusí byť daný

²³¹ Ivor, J. a kol., Trestné právo hmotné, Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol s r.o., 2010, s. 123

súčasne. Stačí, ak u páchatel'a chýba jedna z týchto schopností (môžu však chýbať aj obidve).²³²

Otázka nepríčetnosti je dôležitou právnou otázkou v celom trestnom procese, ktorej posúdenie prináleží orgánom činným v trestnom konaní a súdu. Dôsledkom nedostatočného objasnenia príčetnosti ako základnej podmienky pre vylúčenie trestnej zodpovednosti v prípravnom konaní pomocou dôkazov môže mať za následok vrátenie veci súdom pri predbežnom prejednaní obžaloby prokurátorovi do prípravného konania, pretože sa vyžaduje jej náležité objasnenie.²³³ Duševná porucha samozrejme môže nastať aj po tom ako páchatel' spácha trestný čin, v takom prípade však táto osoba bude trestne zodpovedná, ale v zmysle Trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov je takáto okolnosť dôvodom na prerušenie trestného stíhania alebo má iné procesné dôsledky.²³⁴

Nedostatok rozpoznávacej schopnosti znamená, že osoba nedokáže pre duševnú poruchu pochopiť škodlivosť daného trestného činu pre spoločnosť. Nie je však pravidlom ak by možný škodlivý následok táto osoba nemohla rozpoznať pri opakovaní toho istého trestného činu.

Zmenšená príčetnosť

V súvislosti s príčetnosťou je potrebné tiež uviesť stav kedy osoba síce má zníženú rozpoznávaciu schopnosť alebo zníženú schopnosť ovládať svoje konania, avšak stále sú u tejto osoby prítomné, teda nemožno hovoriť o nepríčetnosti a páchatel' je preto trestne zodpovedný. Ak by jedna z týchto dvoch schopností totiž úplne absentovala, potom by išlo o nepríčetnosť. Slovenský Trestný zákon nevymedzuje samostatne pojem zmenšená príčetnosť, preto budem vychádzať z legislatívy Českej republiky, konkrétne z ustanovenia § 27 zákona č. 40/2009 Sb. Trestního zákoníku. Podľa tohto ustanovenia je zmenšená príčetnosť vymedzená slovami „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně příčetný.“ Rovnako ako pri nepríčetnosti ide teda o stav kedy duševná porucha je dôsledkom toho, že osoba má zníženú buď rozpoznávaciu schopnosť alebo nemôže ovládať svoje

²³² Samaš, O. – Stiffel, H. – Toman, P., Trestný zákon, stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION spol. s r.o., 2006, 2010, s. 66

²³³ R 13/1971

²³⁴ Čentěš, J. a kol., Trestný zákon – Veľký komentár. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2013, s. 45

konanie. Problematika zmenšenej príčetnosti sa opiera o rovnaké kritériá ako úplná nepríčetnosť, líši sa len jej intenzitou.²³⁵

V slovenskom Trestnom zákone môžeme pojem zmenšená príčetnosť nájsť v ustanoveniach týkajúcich sa uloženia ochranného opatrenia, konkrétne ochranného liečenia podľa § 73. Obligatórne uloženie ochranného liečenia zákon ustanovuje u páchatel'a činu inak trestného, ktorý pre nepríčetnosť nie je trestne zodpovedný a ktorého pobyt na slobode je nebezpečný. Súd obligatórne rozhodne o uložení ochranného liečenia aj v prípadoch uvedených v ustanoveniach [§ 39 ods. 2 písm. c\)](#) a [§ 40 ods. 1 písm. c\)](#). Ide o prípady, keď páchatel' spáchal trestný čin v stave zmenšenej príčetnosti a súd použil ustanovenie o mimoriadnom znížení trestu, alebo upustil od potrestania páchatel'a.²³⁶

Problém možno vidieť vo vymedzení pojmu zmenšená príčetnosť, v ustanovení § 27 Trestného zákoníku, pri slove podstatne. Nemožno teda presne stanoviť o aký stav ide, pretože každá duševná porucha sa pri rôznych osobách môže rozdielne prejavovať, preto môže v praxi dochádzať k zneužívaniu tohto inštitútu alebo naopak jeho nepriznaniu v prípadoch kedy by o ňu reálne mohlo ísť.

Trestný čin opilstva

Opilstvo podľa § 363 Trestného zákona

Opilstvo môžeme charakterizovať ako abstraktný ohrozovací delikt, pri ktorom toto ohrozenie spočíva v tom, že páchatel' sa požitím alebo aplikáciou návykovej látky uvedie do stavu nepríčetnosti hoci aj z nedbanlivosti a dopustí sa konania, ktoré má inak znaky trestného činu (kvázidelikt). V súčasnej právnej úprave sa páchatel' potrestá vlastne za to, že sa priviedol do takého stavu.²³⁷

Ustanovenie § 363 upravuje trestnú zodpovednosť osoby, ktorá sa do stavu nepríčetnosti uvedie práve požitím alebo aplikáciou návykovej látky a následne spácha čin, ktorý má znaky trestného činu. Podmienkou trestnosti činu nie je určité množstvo požitej alebo aplikovanej návykovej látky, ale stupeň, akým ovplyvnilo správanie páchatel'a, teda

²³⁵ Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I, komentář § 1-139. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 311

²³⁶ Jurčová, J. – Buceková, M., Ochranné opatrenia – Ochranné liečenie. In: Justičná revue, 65, 2013, č. 12, s. 1604 – 1612.

²³⁷ Ivor, J. a kol., Trestné právo hmotné 2, Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol s r.o., 2010, s. 415

dosiahnutie stavu nepričetnosti.²³⁸ Páchateľ je teda sankcionovaný až vtedy keď spácha čin, ktorý ohrozuje alebo porušuje záujem chránený Trestným zákonom, tým že sa priviedol do stavu nepričetnosti a nestačí len samotné privedenie sa do stavu nepričetnosti, avšak trestne zodpovedný je v tomto prípade za trestný čin opilstva a nie za čin, ktorý by bol trestným činom za normálnych okolností, teda ak by nebola vplyvom návykovej látky u tejto osoby znížená rozpoznávacía alebo ovládacia schopnosť. Osoba nemôže byť preto trestne zodpovedná za trestný čin opilstva v prípade, že pozitívom alebo aplikáciou návykovej látky je len znížená jej schopnosť rozpoznať protiprávnosť tohto konania alebo schopnosť ovládať svoje konanie, vždy musí aspoň jedna z týchto zložiek absentovať aby mohol byť páchatel' označený ako nepričetný.

Najvyšší súd sa k tejto problematike vyjadril nasledovne: „V prípadoch, v ktorých opilstosť alebo aplikácia inej návykovej látky neprivodí u páchatel'a stav nepričetnosti, ale iba stav zmenšenej pričetnosti, prichádza do úvahy jeho zodpovednosť za trestný čin, ktorý v tomto stav spáchal, a nie zodpovednosť za trestný čin opilstva podľa § 201a Trestného zákona č. 140/1961 Zb. (dnes § 363 Trestného zákona).²³⁹

Formulácia v ustanovení § 363 ods. 1 Trestného zákona, konkrétne vyjadrením „hoci aj z nedbanlivosti“ jasne vysvetľuje, že subjektívnou stránkou trestného činu opilstva môže byť ako nedbanlivosť tak aj úmysel. Zavinenie v tomto prípade v sebe zahŕňa privedenie sa do stavu nepričetnosti tým, že osoba požíje alebo aplikuje návykovú látku a nevzťahuje sa už na spáchanie predmetného kvázideliktu po jej pozitíí alebo aplikácii.²⁴⁰ Zaujímavou otázkou pri trestnom čine opilstva je tiež problematika trestnej súčinnosti. „Ve vzťahu k jednání nepřičetné osoby není možné spolupachatelství ani účastnství jiné osoby, neboť čin jinak trestní (kvázidelikt) sám není trestním činem. Kdo však pomáhá nepřičetnému, pokládá se ho za přičetného, může být trestný za přípravu k zvlášť závažnému zločinu.“²⁴¹ Znamená to, že osoba, ktorá pomáha nepričetnému avšak sa mylne domnieva, že je pričetný môže byť trestne zodpovedný za prípravu k trestnému činu.

²³⁸ Čentěš, J., Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike pre Úrad vlády Slovenskej republiky, Národné monitorovacie centrum pre drogy. Bratislava: Ševt a. s., 2007, s.136

²³⁹ R 17/1993 Zb. rozh. Tr.

²⁴⁰ Čentěš, J., Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike pre Úrad vlády Slovenskej republiky, Národné monitorovacie centrum pre drogy. Bratislava: Ševt a. s., 2007, s. 137

²⁴¹ Novotný, O. – Dolenský, A. – Vařo, M. – Vokoun. R., Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část. Praha: CODEX Nakladatelství Hugo Grotius, 1992, s. 97

Rovnako spolupáchateľstvo nie je v prípade trestného činu opilstva možné, pretože ide o tzv. vlastnoručný delikt, teda osoba sa sama privedie do stavu nepričetnosti, nie pomocou niekoho iného, avšak môžu nastať situácie kedy iná osoba dotyčného do stavu nepričetnosti uvedie. Môže však nastať situácia kedy dôjde k nepriamemu spolupáchateľstvu ak niekto osobu nepričetnú využije ako živý nástroj a ju buď v takom úmysle opije, alebo využije jej nepričetnosť na spáchanie trestného činu. Samotné privedenie osoby do stavu nepričetnosti bez takého úmyslu nie je trestné, aj keby sa následne táto nepričetná osoba dopustila činu inak trestného.²⁴²

V stave nepričetnosti sa môže osoba dopustiť nielen konania, ktoré by za normálnych okolností znamenalo spáchanie len jedného trestného činu, ale môže sa tiež dopustiť viacerých útokov konaním, ktoré by inak zakladalo skutkovú podstatu viacerých trestných činov. V takomto prípade všetky tieto útoky tvoria jeden trestný čin opilstva.²⁴³ Na základe tohto rozhodnutia možno vyvodiť, že súbeh trestného činu opilstva s iným trestným činom je vylúčený vzhľadom k tomu, že pri trestnom čine opilstva je páchatel' nepričetný. O súbeh by mohlo ísť vtedy ak by bol páchatel' len v stave zmenšenej pričetnosti. Vtedy by šlo o súbeh viacerých trestných činov spáchaných rovnakou osobou.

Trestná zodpovednosť za trestný čin opilstva podľa § 363 Trestného zákona

Trestný zákon v ustanovení § 363 ods. 1 vymedzuje, že kto sa dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu tým, že sa páchatel' hoci aj z nedbanlivosti uviedol do stavu nepričetnosti požitím alebo aplikáciou návykovej látky, potrestá sa odňatím slobody na tri až osem rokov. Nasledujúca veta za bodkočiarkou predmetného ustanovenia však rieši situáciu ak sa páchatel' dopustí v stave nepričetnosti konania, ktoré by za normálnych okolností bolo trestným činom, za ktoré ale Trestný zákon ukladá trest miernejší ako je odňatie slobody na tri až osem rokov. V takom prípade bude páchatel' potrestaný týmto miernejším trestom.

V ustanovení § 363 ods. 2 Trestného zákona zákonodarca rieši problematiku kedy ustanovenie ods. 1 rovnomenného ustanovenia aplikované nebude. Ide o prípad kedy sa páchatel' úmyselne privedie do stavu nepričetnosti tým, že požije alebo aplikuje návykovú látku s úmyslom spáchať trestný čin. Motívom býva snaha páchatel'a dodať si odvahu na spáchanie činu („napitie sa na guráž“).²⁴⁴ V takomto prípade nepôjde o vyvodenie trestnej zodpovednosti podľa ustanovenia ods. 1 §

²⁴² Jelínek, J. – Sovák, Z., Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. Praha: Linde Praha, 1993, s. 190

²⁴³ R 16/1960 Zb. rozh. Tr.

²⁴⁴ Ivor, J. a kol., Trestné právo hmotné 2, Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol s r.o., 2010, s. 417

363 Trestného zákona a ani o aplikáciu ustanovenia § 23 týkajúceho sa vymedzenia pojmu nepříčetnost'. Vtedy tu hovoríme o inštitúte „*actio libera in causa dolosa*“, kedy páchatel' vedome a úmyselne požil alebo aplikoval návykovú látku aby mohol následne spáchať trestný čin. Pre páchatel'a a jeho trestnú zodpovednosť, ktorý sa úmyselne priviedol do stavu nepříčetnosti s úmyslom spáchať trestný čin to znamená, že nebude trestne zodpovedný za trestný čin opilstva podľa § 363 Trestného zákona ale bude zodpovedný za trestný čin, ktorý v stave nepříčetnosti spáchal.

Iná situácia by bola, ak by páchatel' predtým ako požíje alebo aplikuje návykovú látku vedel, že môže spáchať trestný čin ale sa bez primeraných dôvodov spoliehal na to, že k tomu nedôjde, poprípade o takej možnosti nevie vôbec, avšak vzhľadom na všetky okolnosti a osobné pomery o tom vedieť mal a mohol. V takomto prípade hovoríme o inštitúte „*actio libera in culposa*“. Teda nejde o úmyselné vyvolanie stavu nepříčetnosti požitím alebo aplikáciou návykovej látky s cieľom spáchať trestný čin ale ide o privedenie si nepříčetnosti práve samotnou neobstarávanosťou. Problémom slovenskej legislatívy je však, že Trestný zákon nerieši prípad, ktorý by mohol byť posúdený ako *actio libera in culposa*.²⁴⁵

V komparácii s českou právnou úpravou možno poukázať na to, že český zákonodarcu na takýto problém myslel a v ustanovení § 360 ods. 2 Trestního zákonníku uvádza, že „ustanovení odstavce 1, jakož i § 26 se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepříčetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, nebo spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepříčetnosti.“ To znamená, že ani v prípade, že sa páchatel' uvedie do stavu nepříčetnosti na základe neobstarávanosti, hoci sa spoliehal, že k trestnému činu nedôjde alebo o tom síce nevedel, ale vzhľadom na všetky okolnosti o tom vedieť mal a mohol, v takom prípade bude u neho vyvodená trestná zodpovednosť práve za trestný čin, ktorého sa dopustil v stave nepříčetnosti požitím alebo aplikáciou návykovej látky. Predmetné ustanovenie ods. 1 § 360 Trestního zákonníku sa teda neaplikuje.

V praxi však býva niekedy veľmi problematické dokázať či sa niekto priviedol do stavu nepříčetnosti s úmyslom spáchať trestný čin alebo k takému konaniu došlo až tým, že už bol nepříčetný. Pre trestné konania je preto veľmi dôležité aby súd a orgány činné v trestnom konaní vykonávali svoju činnosť s náležitou starostlivosťou v súčinnosti so znalcami (psychiatrami), ktorých znalecké posudky odôvodňujú vyšetrenie duševného stavu obvineného. Dôležité však je aby znaleckému posudku z odvetvia psychiatrie predchádzalo lekárske vyšetrenie na alkohol v krvi a samotné skúmanie alkoholu v krvi (obdobne aj zisťovanie požitia alebo aplikácie inej návykovej látky).²⁴⁶ Je dôležité skúmať aké dôsledky má požitie alebo aplikácia návykových látok na osobu páchatel'a alebo tiež akú má od týchto látok páchatel' závislosť.

²⁴⁵ Čentěš, J., Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike pre Úrad vlády Slovenskej republiky, Národné monitorovacie centrum pre drogy. Bratislava: Ševt a. s., 2007, s. 138

²⁴⁶ Kokavec, M. a kol., Príručka súdneho lekárstva. Bratislava: Osveta, 1972, s. 326

Patologická opitosť

V súvislosti s trestným činom opilstva úzko súvisí aj prípad patologickej opitosti. V prípade patologickej opitosti ide o krátkodobú psychózu, ide o kvalitatívnu zmenu osobnosti. Patologická opitosť znamená poruchu vedomia, ktorá nesúvisí s chronickým alkoholizmom a dokonca ani nie je podmienená jednorazovým požitím alkoholu. Ide o stav, ktorý je v spoločnosti skôr výnimočný, no aj napriek tomu sa súdy otázkou patologickej opitosti zaoberali.

Patologická opitosť vedúca k nepričetnosti páchatel'a nevylučuje jeho trestnú zodpovednosť za spáchaný trestný čin, pokiaľ páchatel' aspoň vedel, že požitie alkoholu u neho vyvolá patologickú opitosť a bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že k tomu nedôjde alebo síce o tom nevedel, aj keď o tom vzhľadom k okolnostiam a svojim osobným pomerom vedieť mal a mohol.²⁴⁷

V rozhodnutí 49/1990 Najvyšší súd judikoval, že zodpovednosť páchatel'a za trestný čin spáchaný v nepričetnosti spôsobenej patologickou opitosťou je vylúčená v zmysle § 26 Trestného zákona len vtedy, ak si páchatel' pred tým než sa rozhodol požiť alkohol, nebol a ani nemohol byť vedomý svojej dispozície pre podobné stavy po požití alkoholu.²⁴⁸

Z uvedeného teda vyplýva, že aj napriek tomu, že patologická opitosť je stavom kedy osoba nemôže ani pri najväčšej vôli ovládať svoje konanie alebo rozpoznať protiprávnosť svojho konania, môže byť voči nemu vyvedená trestná zodpovednosť za spáchaný trestný čin, ktorého sa v tomto stave dopustila. Aby mohol súd voči takému páchatel'ovi vyvodit' trestnú zodpovednosť je nutné preukázať, že táto osoba sa pred požitím alkoholu nemohla ani len domnievať, že takouto chorobou trpí alebo, že požitie alkoholu u neho vyvoláva podobné účinky. Ak sú mu tieto skutočnosti v trestnom konaní orgánmi činnými v trestnom konaní a súdu preukázané, potom možno aplikovať na taký prípad ustanovenie § 26 Trestného zákona, teda ustanovenie týkajúce sa nepričetnosti a obvinený je v tomto prípade nie trestne zodpovedný.

V opačnom prípade sa dané ustanovenie na jeho prípad neaplikuje a obvinený je trestne zodpovedný za trestný čin, ktorý v stave nepričetnosti spáchal, pretože o následkoch požitia alkoholu dopredu vedel a vzhľadom na všetky jemu známe okolnosti mohol predpokladať, že sa jeho požitím dostane do stavu, kedy je schopný svojim konaním konať protiprávne, teda dopustiť sa spáchania trestného činu.

Záver

Ako som už v úvode svojho príspevku napísal vyvodzovanie trestnej zodpovednosti za trestný čin opilstva podľa ustanovenia § 363 Trestného zákona je mnohokrát v praxi veľmi

²⁴⁷ Prouza, D., Trestní zákoník s judikaturou a suvisejícími předpisy. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 94

²⁴⁸ Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I § 1-139. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 309

komplikované čo možno vidieť aj na základe rozobratej problematiky a reálneho počtu takýchto odsúdení. V procese trestného konania je preto na prvom mieste dostatočné objasnenie dôvodov a príčin, pre ktoré sa obvinený priviedol do stavu nepríčetnosti nevyhnutnou požiadavkou, aby súd mohol voči obvinenému z trestného činu opilstva vyvodiť trestnú zodpovednosť. Na základe uvedených súdnych rozhodnutí možno vidieť, že pri aplikácii ustanovenia § 363 Trestného zákona súdy musia jasne zhodnotiť dôvody, pre ktoré si osoba priviedla stav nepríčetnosti, tým že požila alebo aplikovala návykovú látku. Od toho sa následne odvíja pre aký trestný čin bude táto osoba zodpovedná a aká trestná zodpovednosť, teda aký trest mu bude za jeho spáchanie aj uložený, aby sa tým naplnil primárny účel trestného konania, teda spravodlivo uložiť trest za spáchanie trestného činu.

JUDr. Dominik Škohel

interný doktorand

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

Čentěš, J.: Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike pre Úrad vlády Slovenskej republiky, Národné monitorovacie centrum pre drogy. Bratislava: Ševt a. s., 2007, 212 s.

Čentěš, J. a kol.: Trestný zákon – Veľký komentár. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2013, ISBN: 978-80-8155-020-1, 879 s.

Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné, Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol s r.o., 2010, ISBN: 978-80-8078-308-2, 532 s.

Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné 2, Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol s r.o., 2010, ISBN: 978-80-8078-308-2, 625 s.

Jelínek, J. – Sovák, Z., Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. Praha: Linde Praha, 1993

Jurčová, J. – Buceková, M.: Ochranné opatrenia – Ochranné liečenie. In: Justičná revue, 65, 2013, č. 12, s. 1604 – 1612

Kokavec, M. a kol.: Príručka súdneho lekárstva. Bratislava: Vydavateľstvo Osveta, 1972. 431 s.

Novotný, O. – Dolenský, A. – Vařo, M. – Vokoun, R.: Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část. Praha: CODEX Nakladatelství Hugo Grotius, 1992

Prouza, D.: Trestní zákoník s judikaturou a suvisejícími předpisy. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN: 978-80-7400-187-1, 1280 s.

Samaš, O. – Stiffel, H. – Toman, P.: Trestný zákon, stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION spol. s r.o., 2006, 2010, ISBN: 80-8078-078-1, 884 s.

Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I, komentář § 1-139. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN: 978-80-7400-109-3, 1293 s.

Trestná zodpovednosť mladistvých vo svetle vybraných medzinárodnoprávných dokumentov

Bystrík Šramel

Abstrakt

Autor sa vo svojom príspevku zaoberá trestnou zodpovednosťou mladistvých. Analyzuje posledné dokumenty prijaté Výborom ministrov Rady Európy v tejto oblasti a dáva ich do kontextu so súčasnou trestnoprávnou úpravou trestnej zodpovednosti mladistvých osôb v právnom poriadku Slovenskej republiky. Na podklade analýzy vybraných dokumentov autor súčasne poukazuje na nevyhnutnosť tzv. juvenilej justície a existencie osobitných postupov pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti mladistvých.

Kľúčové slová

trestná zodpovednosť, mladiství, kriminalita mladistvých, Výbor ministrov, Rada Európy

Abstract

The author of this contribution deals with criminal liability of juvenile offenders. He analyses recent documents adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe in this field and connects them with the current legislation regulating criminal liability of juveniles in the legal system of the Slovak Republic. On the basis of analysis of selected documents the author also points out to the need of juvenile justice system and the existence of specific procedures in imputing criminal liability of juveniles.

Keywords

criminal liability, juveniles, juvenile delinquency, Committee of Ministers, Council of Europe

Úvod

Kriminalita mladistvých dlhodobo predstavuje jeden z vážnych problémov, s ktorými sa stretáva spoločnosť. Otázka vhodnosti postihu, resp. voľby prostriedkov a adekvátnosti ich použitia v rámci trestania mladistvých páchatel'ov je však v mnohých prípadoch predmetom diskusií nielen laickej verejnosti, ale predovšetkým verejnosti odbornej. Nielen fyzický, ale aj psychický vývoj mladistvých totiž nie je stále ukončený a tradičná trestnoprávna reakcia

spoločnosti na ich protispoločenský (trestný) čin môže spôsobiť ešte závažnejšie následky. Aj z toho dôvodu je nevyhnutné brať pri trestnom stíhaní a vyvodzovaní trestnej zodpovednosti tejto kategórie páchatel'ov do úvahy ich špecifické vlastnosti. Z uvedených príčin aj samotný Trestný zákon a Trestný poriadok obsahujú špecifické ustanovenia, ktoré riešia otázky trestnej zodpovednosti mladistvých a ich trestného stíhania spôsobom do určitej miery odchylným od bežného spôsobu vyvodzovania trestnej zodpovednosti a trestného stíhania (voči dospelým páchatel'om).

Otázkam trestnej zodpovednosti a trestného stíhania mladistvých sa dlhodobo venujú aj viaceré medzinárodné organizácie, či už globálneho (OSN) alebo regionálneho charakteru (Rada Európy). Na pôde týchto organizácií bolo v priebehu uplynulých rokov vydaných množstvo záväzných i nezáväzných právnych dokumentov, ktoré sa venujú problematike a jednotlivým otázkam justície pre mladistvých, tzv. juvenilnej justície (*juvenile justice*). Systém juvenilnej justície možno charakterizovať ako sústavu orgánov či inštitúcií, ktorých primárnou úlohou je zaoberať sa kriminalitou mladistvých.²⁴⁹ Zatiaľ čo mnohých krajinách sveta je vytvorený v súvislosti s riešením kriminality mladistvých ucelený špecializovaný systém štátnych orgánov a špeciálnych postupov, v Slovenskej republike neexistuje žiaden špecializovaný orgán (napr. súd pre mladistvých) zaoberajúci sa touto kategóriou trestnej činnosti. Napriek tomu, ako už bolo uvedené, aj v Slovenskej republike sú vytvorené isté špecifické postupy a mechanizmy, ktoré berú do úvahy špecifické vlastnosti páchatel'ov tejto trestnej činnosti. Treba zdôrazniť, že pojem mladistvý nie je v právnych poriadkoch jednotlivých krajín upravený rovnako. Vo všeobecnosti ide o osobu, ktorá dovŕšila vek trestnej zodpovednosti a ktorú možno za spáchanie trestného činu sankcionovať.²⁵⁰

V tomto príspevku sa bližšie zameriam na posledné dva dokumenty (odporúčania) prijaté Výborom ministrov Rady Európy zaoberajúce sa práve problematikou trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých, ktoré obsahujú viacero podnetných myšlienok vo vzťahu k riešeniu postihu mladistvých páchatel'ov. Ide o Odporúčanie Výboru ministrov Rec (2003)20 členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých a o Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec(2008)11 členským štátom o mladistvých páchatel'och podrobených sankciám a opatreniam. Pozornosť zameriam

²⁴⁹ ROBERTS, A. R.: *An Overview of Juvenile Justice and Juvenile Delinquency*. In: *Juvenile Justice Sourcebook : Past, Present, and Future: Past, Present, and Future*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 8

²⁵⁰ Bližšie k tomu pozri BINDER, A. - GEIS, G. - BRUCE, D. D.: *Juvenile Delinquency:: Historical, Cultural & Legal Perspectives*. 3rd Ed. Elsevier, 2001, s. 3.

predovšetkým na tie ustanovenia, ktoré sa bezprostredne týkajú trestnej zodpovednosti mladistvých a súčasne poukážem na ich pozitíva či možné úskalia pre fungovanie systému juvenilnej justície.

Odporúčanie Výboru ministrov Rec (2003)20 členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých

Odporúčanie Výboru ministrov Rec (2003)20 členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých (ďalej len „odporúčanie 2003“) bolo prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 24. septembra 2003. Ide o právne nezáväzný dokument, ktorý má charakter tzv. soft law. Z hľadiska štruktúry je tvorené šiestimi časťami, v ktorých je v rámci 25 bodov pozornosť postupne venovaná definovaniu základných pojmov, objasneniu viac strategického prístupu v rámci juvenilnej justície, novým typom reakcií na kriminalitu mladistvých, samotnej realizácii juvenilnej justície, právam a zárukám a monitorovaniu, hodnoteniu a rozširovaniu informácií. Z hľadiska témy môjho príspevku sú zaujímavé predovšetkým časti II a III odporúčania 2003. Im sa budem ďalej aj bližšie venovať. Ešte predtým je však vhodné uviesť, akým spôsobom definuje odporúčanie 2003 pojem mladistvý. Za **mladistvého** považuje každú osobu, ktorá dovŕšila vek trestnej zodpovednosti, avšak nie vek plnoletosti. Okrem uvedeného sú tu definované aj pojmy kriminalita (delikvencia) a systém juvenilnej justície. **Systém juvenilnej justície** je podľa odporúčania 2003 formálnou súčasťou širšieho prístupu k riešeniu kriminality mládeže. Okrem súdu mládeže zahŕňa aj také štátne orgány, ako je polícia, prokuratúra, právnické profesie, probačných úradníkov a ústavy na výkon trestov. Úzko spolupracuje s inštitúciami z oblasti zdravotníctva, vzdelávania, sociálneho zabezpečenia a mimovládnyimi organizáciami.²⁵¹

Časť II odporúčania 2003 sa venuje objasneniu tzv. **viac strategického prístupu** k riešeniu delikvencie mladistvých. Uvádza sa tu, že základné ciele juvenilnej justície a s tým spojené opatrenia na riešenie kriminality mladistvých by mali smerovať k prevencii páchania trestných činov a recidívy, k (re)socializácii a (re)integrácii páchatel'ov trestných činov a k adresovaniu potrieb a záujmov obetí. Systém juvenilnej justície by mal byť chápaný ako súčasť širšej spoločenskej stratégie zameranej na prevenciu kriminality mladistvých, ktorý berie do úvahy širšiu rodinu, školu, susedstvo a i. Uvádza sa tu tiež, že treba rozvíjať

²⁵¹ Por. časť I. odporúčania 2003.

vhodnejšie a efektívnejšie opatrenia za účelom prevencie páchania trestných činov a recidívy mladých členov etnických menšín, skupín mladistvých, mladých žien a tých, ktorí nedovršili vek trestnej zodpovednosti.²⁵²

V časti III sa pozornosť odporúčania 2003 zameriava na charakteristiku **nových druhov reakcií na kriminalitu mladistvých**. Podľa bodu 7 by mal pokračovať nárast počtu vhodných alternatív k formálnemu trestnému stíhaniu. Tieto by mali tvoriť časť bežného trestného konania, musia však rešpektovať princíp proporcionality a reflektovať najlepšie záujmy mladistvých a v princípe sa uplatniť iba tam, kde je trestná zodpovednosť slobodne prevzatá (t.j. bez nátlaku, z vôle páchatel'a samotného). Zároveň však odporúčanie 2003 zdôrazňuje, že za účelom adekvátnej reakcie na závažnú, násilnú a pretrvávajúcu kriminalitu mladistvých by mali členské štáty Rady Európy rozvinúť širšie spektrum inovatívnych a efektívnejších spoločenských sankcií a opatrení. Odporúčanie 2003 tiež uvádza, že by malo byť umožnené, aby sa s mladými dospelými páchatel'mi vo veku menej ako 21 rokov zaobchádzalo podobne ako s mladistvými páchatel'mi, v prípade ak je sudca názoru, že nie sú ešte úplne zrelí a nenesú zodpovednosť za svoje činy ako úplne dospelí páchatelia. Súčasne odporúčanie 2003 navrhuje, aby sa za účelom uľahčenia vstupu na trh práce zabezpečilo, že páchatel' mladší ako 21 rokov nie je povinný predkladať potenciálnemu zamestnávateľovi výpis z registra trestov (s výnimkou prípadu, kde to je vzhľadom na charakter vykonávanej práce nevyhnutné).²⁵³

Odporúčanie 2003 v ďalšom texte navrhuje, aby boli rozvinuté **nástroje na posudzovanie rizika budúcej recidívy mladistvých**. Ak je to vhodné, relevantné orgány by mali byť vyzývané na výmenu informácií o mladistvých páchatel'ov, samozrejme vždy v súlade s predpismi na ochranu osobných údajov. Mali by byť tiež stanovené čo najkratšie doby trvania jednotlivých štádií trestného konania, aby sa zamedzilo zbytočným priet'ahom a zabezpečila čo najrýchlejšia reakcia na trestný čin mladistvého. V prípade zadržania mladistvého políciou by mali byť brané do úvahy aj vek mladistvého, jeho zraniteľnosť ako aj úroveň osobnej zrelosti. Mali by byť okamžite zrozumiteľným spôsobom poučení o svojich právach. V prípade výsluchu policajtom by mali byť sprevádzaní zákonnými zástupcami alebo iným vhodným dospelým. Mal by im byť tiež umožnený prístup k právnikovi a k lekárovi. Zadržanie by nemalo trvať dlhšie ako 48 hodín a v prípade mladších mladistvých by sa tento čas mal znižovať na minimum. Väzba mladistvého by mala byť posledným

²⁵² Por. bod 6 odporúčania 2003.

²⁵³ Por. bod 12 odporúčania 2003.

prostriedkom a nemala by trvať dlhšie ako 6 mesiac v predsúdnom konaní. Predĺžená môže byť len v prípade výnimočných okolností. Preferovať by sa však mali alternatívy k väzbe, ako napr. dozor príbuzných alebo iné podobné formy.²⁵⁴

Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec(2008)11 členským štátom o mladistvých páchatel'och podrobených sankciám a opatreniam

Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec(2008)11 členským štátom o mladistvých páchatel'och podrobených sankciám a opatreniam (ďalej len „odporúčanie 2008“) bolo prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 5. novembra 2008. Podobne, ako v prípade predchádzajúceho odporúčania, aj tu ide o právne nezáväzný dokument, ktorý má charakter tzv. soft law. Jeho základným účelom je zabezpečiť dodržiavanie práv a bezpečnosti mladistvých páchatel'ov podrobených sankciám a opatreniam a podporovať ich fyzické, psychické a sociálne zdravie v priebehu ich podrobenia sankciám a opatreniam, alebo akejkoľvek forme odňatia slobody.

Odporúčanie 2008 pozostáva z ôsmich základných častí, ktoré sa ďalej členia na body (dokopy 142 bodov). V jednotlivých častiach sa odporúčanie 2008 venuje takým otázkam, ako sú základné princípy a rozsah trestania mladistvých páchatel'ov, sankcie a opatrenia ukladané mladistvým, odňatie slobody, právne poradenstvo a asistencia, konanie o sťažnostiach, inšpekcie a monitoring, pracovníci zodpovední za výkon sankcií a opatrení, vedecký výskum a hodnotenie sankcií a opatrení, práca s médiami a verejnosťou či aktualizácia prijatých pravidiel. Pre účely tohto príspevku sú relevantné najmä časti I a II a z toho dôvodu sa ďalej budem venovať im.

Hneď v prvej časti sa odporúčanie 2008 zaoberá definovaním základných pojmov, ktoré sa v ďalšom texte vyskytujú. V zmysle bodu 21.1. odporúčania 2008 sa **za mladistvého** páchatel'a považuje osoba mladšia ako 18 rokov, ktorá údajne spáchala alebo skutočne spáchala trestný čin. V bode 21.4 je definovaný tiež pojem **spoločenská sankcia alebo opatrenie**, ktorými sa má na mysli akákoľvek sankcia alebo opatrenie (iné ako je detencia), ktoré udržiavajú mladistvých v spoločnosti a zahŕňajú isté obmedzenia na ich slobode realizované ukladaním podmienok a/alebo povinností, a ktoré sú realizované zákonom určenými orgánmi.

²⁵⁴ Por. body 15 až 17 odporúčania 2003.

Už v úvode prvej časti odporúčanie 2008 zdôrazňuje, že s mladistvými páchatelmi podrobenými sankciám alebo opatreniam sa má zaobchádzať **s rešpektom k ich ľudským právam**. Ďalej sa uvádza, že sankcie a opatrenia, ktoré môžu byť uložené mladistvým, ako aj spôsob ich realizácie majú byť špecifikované zákonom a založené na zásadách sociálnej integrácie a vzdelávaní, ako aj prevencii opätovného páchania trestnej činnosti. Ide o pravidlo, ktoré sčasti vychádza aj z článku 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, sčasti z bodu 3 Odporúčania R (92)16 o Európskych pravidlách spoločenských sankcií a opatrení. Uvedené pravidlo kladie dôraz predovšetkým na prevenciu, vzdelávanie, reintegráciu mladistvých do spoločnosti, pričom tradičné účely trestu (odstrašenie, potrestanie či odplata) uplatňované pri dospelých páchateloch majú ísť do úzadia. Vychádza sa totiž z poznatku, že osobnosť mladistvého páchatela nie je ešte plne vyvinutá a je otvorená pozitívnym zmenám. Dôraz má byť kladený preto v prvom rade na možnosti reintegrácie mladistvých do spoločnosti, čo možno v mnohých prípadoch dosiahnuť iba intenzívnym vzdelávaním a terapiou páchatela. Sankcie a opatrenia majú byť zároveň podľa odporúčania 2008 ukladané súdom alebo v prípade, ak sú ukladané iným zákonom ustanoveným orgánom, majú byť preskúmateľné súdom. Sankcie a opatrenia majú byť určité a majú byť ukladané iba na najkratšiu potrebnú dobu a len za legitímnym účelom. Uvedené vyplýva predovšetkým z nevyhnutnosti právnej istoty a reálnych možností sociálnej reintegrácie. V prípade neurčitých sankcií a opatrení je nevyhnutné, aby tieto podliehali súdnemu prieskumu.

V bode 4 odporúčanie 2008 stanovuje, že minimálny vek pre ukladanie sankcií a opatrení ako dôsledku spáchania trestného činu nesmie byť príliš nízky a musí byť ustanovený zákonom. Uvedené znamená, že zákon musí určiť vek trestnej zodpovednosti, ako aj vek, od ktorého možno ukladať punitívnejšie trestné opatrenia. Vek trestnej zodpovednosti musí však korešpondovať s „medzinárodne prijateľným vekom“. Takýto vek musí najstť samozrejme zákonodarca každého štátu, musí sa však riadiť zásadou, že nesmie byť príliš nízky a musí byť spojený s vekom, v ktorom mladiství nadobúdajú občianskoprávnu zodpovednosť v takých oblastiach ako napr. manželstvo, koniec povinnej školskej dochádzky, pracovný pomer. Treba uviesť, že vo väčšine krajín je minimálny vek trestnej zodpovednosti stanovený na 14. alebo 15. rok života. Túto hranicu odporúča aj Výbor ministrov. Nižší vek trestnej zodpovednosti sa vyskytuje len v pomerne málo krajinách, napr. v Anglicku a Walese alebo Švajčiarsku.

Odporúčanie 2008 v ďalšom bode uvádza, že ukladanie a realizácia sankcií musia byť vykonávané v najlepšom záujme mladistvých páchatel'ov, musia byť limitované závažnosťou spáchaných trestných činov (princíp proporcionality) a musí byť pri nich braný do úvahy ich vek, fyzické a psychické zdravie, vývoj osobnosti, schopnosti jedinca a osobné okolnosti (princíp individualizácie). V prípade nutnosti musia byť uvedené okolnosti zistené na základe správ o psychologickom, psychiatrickom alebo sociálnom vyšetrení.²⁵⁵ Treba podotknúť, že najlepší záujem mladistvého páchatel'a nesmie byť ospravedlnením nadmerných alebo neprimeraných zásahov. Sankcie a opatrenia ukladané mladistvým by nemali mať dopad na mladistvých po celý zvyšok ich života. To znamená, že nemali by byť trestaní prísnejšie ako dospelí z dôvodu ich mladíckej nerozvážnosti a taktiež záznamy o ich trestnom čine by nemali byť uchovávané dlhšie ako je to absolútne nevyhnutné.

Sankcie a opatrenia nesmú tiež ponižovať alebo degradovať mladistvých, ktorým sú ukladané.²⁵⁶ Uvedené vyplýva zo všeobecného zákazu akéhokoľvek porušovania ľudskej dôstojnosti. V praxi to znamená, že by sa malo vyhnúť preplňaniu ústavov na výkon trestu, tvrdému vojenskému režimu v týchto inštitúciách, zatváreniu mladistvých do samotiek, odnímaniu sociálnych kontaktov mladistvým a i. Rovnako ponižujúco či degradujúco môžu pôsobiť aj niektoré formy verejnoprospešných prác, ktoré môžu mať pre mladistvých páchatel'ovi stigmatizujúci účinok, napr. nosenie špeciálnych rovnošát, ktoré ich identifikujú ako páchatel'ov. Odporúčanie 2008 ďalej uvádza tiež, že sankcie a opatrenia nesmú byť realizované spôsobom, ktorý zvyšuje ujmu v nich obsiahnutú alebo ktorý predstavuje zvýšené riziko fyzických alebo psychických škôd.²⁵⁷ To znamená, že by sa malo vyhnúť rôznym formám ťažkej a ponižujúcej práce v samotných ústavoch na výkon trestu alebo na verejnosti, alebo tiež pričleňovaniu mladistvých odsúdených k odsúdeným, ktorí sú mimoriadne nebezpeční alebo násilníci. Okrem uvedeného odporúčanie 2008 tiež uvádza, že sankcie a opatrenia by mali byť realizované bez neprimeraného omeškania a len v rozsahu a na dobu, ktoré sú striktne nevyhnutné (princíp minimálnych zásahov).²⁵⁸ Neprimerané omeškanie je neprípustné najmä z toho dôvodu, že narúša efektívnosť zásahu proti mladistvému. Princíp minimálnych zásahov tiež prispieva k lepšej ochrane ľudských práv, zachováva sociálne väzby a nezvyšuje riziká pre spoločnosť.

²⁵⁵ Por. bod 5 odporúčania 2008.

²⁵⁶ Por. bod 7 odporúčania 2008.

²⁵⁷ Por. bod 8 odporúčania 2008.

²⁵⁸ Por. bod 9 odporúčania 2008.

Odporúčanie 2008 sa v bode 10 vyslovuje tiež **k odňatiu slobody mladistvých páchatel'ov**, keď uvádza, že toto by malo byť posledným, krajným opatrením, navyše ukladaným a realizovaným len na najkratšiu možnú dobu. Súčasne sa treba usilovať, aby sa vyhlo obmedzeniu slobody u mladistvého už v predsúdnom konaní. Z uvedeného odporúčania vyplýva, že treba preferovať menej intruzívne sankcie a odňatie slobody musí vystupovať len ako riešenie vo výnimočných prípadoch. Má byť uplatňované predovšetkým u starších mladistvých páchatel'ov závažných trestných činov trvajúcej alebo násilnej povahy. Aj z toho dôvodu mnohé krajiny vo svojej legislatíve zdvihli vek pre umiestnenie mladistvého do ústavu na výkon trestu odňatia slobody na minimálne 15 alebo 16 rokov (so súčasným zachovaním nižšieho všeobecného veku trestnej zodpovednosti). Zároveň sa však tiež požaduje, aby odňatie slobody trvalo iba čo najkratšiu nevyhnutnú dobu. Účelom je zamedziť zbytočnému predlžovaniu odňatia slobody a rozvinúť skôr iné formy pôsobenia na páchatel'a, predovšetkým rôzne vzdelávacie programy a programy zaobchádzania s mladistvými. Okrem toho majú byť sankcie a opatrenia tiež ukladané a realizované bez akejkoľvek diskriminácie na základe takých faktorov, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženská príslušnosť, sexuálna orientácia, politické alebo iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k menšine alebo iné faktory (princíp zákazu diskriminácie). Ide o princíp, ktorý je uplatňovaný nielen pri mladistvých páchatel'och. Neznamená však, že so všetkými treba zaobchádzať formálne úplne rovnako. Za diskrimináciu sa totiž nepovažuje napr. zvýšená ochrana rôznych zraniteľných skupín osôb alebo zaobchádzanie prispôbené špeciálnym potrebám jednotlivých mladistvých páchatel'ov.

V bode 12 odporúčanie 2008 ďalej zdôrazňuje, že v prípade vyvodzovania trestnej zodpovednosti voči mladistvým páchatel'om treba vo všetkých štádiách konania **uplatňovať najmä rôzne prvky restoratívnej justície**, napr. mediáciu. Práve tieto prvky zohrávajú totiž významnú úlohu v juvenilnej justícii. V mnohých krajinách aj z tohto dôvodu legislatíva prioritizuje mediáciu a iné prvky restoratívnej justície ako formy odklonov od tradičného konania. Majú totiž špeciálno-preventívne účinky nielen pre mladistvých páchatel'ov, ale aj pre obeť a celú spoločnosť.

Odporúčanie 2008 v ďalšom bode uvádza, že justičné systémy by v prípade mladistvých mali zabezpečiť ich efektívnu účasť na konaní týkajúcom sa ukladania a realizácie sankcií a opatrení. Mladiství nesmú mať menej práv a záruk ako dospelí

páchateľa.²⁵⁹ To znamená, že aj mladiství majú mať zabezpečené také práva, ako je právo na informovanie vo veci, na prístup k opravným prostriedkom, k právnomu poradenstvu a i. Mladiství a ich rodičia alebo zákonní zástupcovia ako takí musia byť informovaní o trestnom čine alebo trestných činoch, z ktorých sú mladiství obvinení a o dôkazoch proti nim.

Čo sa týka samotného **sankcionovania mladistvých páchatel'ov**, odporúčanie 2008 v časti II uvádza, že je potrebné, aby bola vytvorená široká škála spoločenských sankcií a opatrení, tak aby mohli byť prispôsobené rôznym stupňom, resp. úrovniam vývoja mladistvých páchatel'ov.²⁶⁰ Napr. pre staršieho mladistvého môže byť vhodné uloženie povinnosti vykonať spoločensky prospešné práce, pre školopovinného mladistvého zasa môže byť vhodné uloženie povinnosti zúčastniť sa rôznych školení. Okrem toho by v zákone mali byť zakotvené tiež také sankcie, ktoré možno uložiť za závažné trestné činy, ako aj za menej závažné trestné činy. Majú byť tiež k dispozícii sankcie, ktoré možno uložiť páchatel'om oboch pohlaví, bez rozdielu veku, či sociálneho pôvodu. Podľa bodu 23.2. majú mať však prioritu také sankcie a opatrenia, ktoré majú vzdelávací účinok s restoratívnym pôsobením na čin spáchaný mladistvým. Z tohto pohľadu sa za najefektívnejšie sankcie považujú tie, ktoré môžu byť mladistvými vnímané ako pochopiteľná reakcia na ich konanie a ako podporujúce ich ďalší rozvoj. Vhodné sú z tohto pohľadu najmä také sankcie a opatrenia, ktoré predstavujú zmysluplnú reakciu na špecifický trestný čin, napr. povinnosť mladistvého, ktorý sa dopustil výtržníctva, buď nahradiť škodu (reparácia) alebo realizovať inú formu kompenzácie.

V súvislosti s vyššie uvedeným odporúčaním 2008 zároveň uvádza, že vnútroštátne právo každého štátu má upraviť základné **charakteristické črty spoločenských sankcií a opatrení**, a to: a) definíciu a spôsob aplikácie všetkých sankcií a opatrení vzťahujúcich sa na mladistvých, b) každú podmienku alebo povinnosť, ktoré sú dôsledkom uloženia sankcií alebo opatrení, c) prípady, v ktorých je potrebný súhlas mladistvého, predtým ako sa uloží sankcia alebo opatrenie, d) ktoré orgány sú zodpovedné za ukladanie, zmenu a realizáciu sankcií a opatrení a ich povinnosti a zodpovednosť, e) dôvody a postupy týkajúce sa zmeny uložených sankcií a opatrení a f) postupy v prípade pravidelného a vonkajšieho dozoru nad činnosťou orgánov.²⁶¹ Uvedená požiadavka vyplýva z princípu právnej istoty, ktorý je jedným z kardinálnych princípov uplatňovaných v právnom štáte. Zároveň treba uviesť, že požiadavky a) až f) predstavujú **minimálne** požiadavky, ktoré musia byť špecifikované

²⁵⁹ Por. bod 13 odporúčania 2008.

²⁶⁰ Por. bod 23.1 odporúčania 2008.

²⁶¹ Por. bod 24 odporúčania 2008.

zákonom. Je samozrejme vítané a žiaduce, ak zákon upraví charakteristické črty spoločenských sankcií a opatrení nad rámec stanovených minimálnych požiadaviek. To však závisí bezpochyby od vôle zákonodarcu každej krajiny.

Záver

Odporúčanie Výboru ministrov Rec (2003)²⁰ členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých a Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec(2008)¹¹ členským štátom o mladistvých páchatel'och podrobených sankciám a opatreniam predstavujú mimoriadne významné medzinárodné dokumenty, ktoré sú zdrojom cenných rád a informácií o vhodných prístupoch k riešeniu trestnej zodpovednosti mladistvých a k ich sankcionovaniu. Aj keď nie sú pre členské štáty právne záväzné, z titulu svojej politickej a právnej sily majú medzinárodno-politickú relevanciu a prispievajú tak k postupnej harmonizácii právnych úprav v oblasti juvenilnej justície v jednotlivých členských štátoch.

Na záver možno len skonštatovať, že rešpektovanie pravidiel a princípov uvedených v týchto dokumentoch má veľký význam, nakoľko umožňuje predchádzať vzniku mnohých negatívnych javov spojených s ďalším vývojom mladistvých a ich opätovným začleňovaním do spoločnosti.

JUDr. Bystrík Šramel, PhD.

odborný asistent

Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Použitá literatúra

ROBERTS, A. R.: An Overview of Juvenile Justice and Juvenile Delinquency. In: Juvenile Justice Sourcebook : Past, Present, and Future: Past, Present, and Future. Oxford: Oxford University Press, 2004. 656 s. ISBN 0-19-516755-4.

BINDER, A. - GEIS, G. - BRUCE, D. D.: Juvenile Delinquency:: Historical, Cultural & Legal Perspectives. 3rd Ed. Elsevier, 2001. 520 s. ISBN 9781437729207

Odporúčanie Výboru ministrov Rec (2003)20 členským štátom o nových spôsoboch zaobchádzania s mladistvými delikventami a úlohe justície pre mladistvých

Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec(2008)11 členským štátom o mladistvých páchatel'och podrobených sankciám a opatreniam

Komentár k Európskym pravidlám pre mladistvých páchatel'ov podrobených sankciám alebo opatreniam

Úmyselné zavinenie v trestnom práve

Intentional culpability in criminal law

Juraj Tittl

Abstrakt:

Zavinenie predstavuje obligatórny znak skutkovej podstaty trestného činu, ktorý tvorí neodmysliteľnú súčasť jeho subjektívnej stránky. Slovenské trestné právo je budované na princípe subjektívnej trestnej zodpovednosti, teda zodpovednosti za zavinenie. Predkladaný príspevok sa zameriava na definovanie podstaty zavinenia v trestnom práve s akcentom na jeho úmyselnú formu. Popisuje jednotlivé formy úmyselného zavinenia a zložky, o ktoré sa tieto formy opierajú. Túto analýzu dopĺňa najnovšími poznatkami z českého trestného práva, ktoré môže byť vo viacerých smeroch a teda aj v tomto pozitívnu inšpiráciou slovenskej trestnoprávnej úpravy.

Kľúčové slová: zavinenie v trestnom práve, úmyselné zavinenie, priamy úmysel, nepriamy (eventuálny) úmysel.

Abstract:

Culpability is a compulsory attribute of the body of the offence, which is the essential part of its subjective component. Criminal law in Slovakia is constructed on the principle of subjective culpability, videlicet liable culpability. The main focus of this proposed article is in providing the definition of the essence of culpability in criminal law, with emphasis on its intentual form. Individual forms of intentual culpability are explained as well as their core components. Latest knowledge from Czech legal system is also utilized in this article, which can provide for positive inspiration to Slovak criminal law.

Key words: culpability in criminal law, intentional culpability, direct intention, indirect (potential) intention

1. Úmyselné zavinenie v trestnom práve

Slovenské trestné právo je založené na zodpovednosti za zavinenie, teda ide o subjektívno-trestnoprávnu zodpovednosť, na rozdiel od zodpovednosti objektívnej. So zásadou zodpovednosti za zavinenie úzko súvisia aj iné všeobecné, resp. primárne zásady trestného práva hmotného, a to najmä zásada trestnoprávnej zodpovednosti individuálnej a zásada subsidiarity trestnoprávnej represie. Zavinenie predstavuje obligatórny znak subjektívnej stránky trestného činu a preto tento pojem nie je možné stotožňovať s pojmom vina. Pojem vina je totiž širší vo vzťahu k zavineniu a predstavuje zavinené naplnenie znakov skutkovej podstaty páchatelom.²⁶² Podľa prítomnosti jednotlivých zložiek zavinenia, podľa ich kvality (kvalitatívna stránka zavinenia) alebo podľa ich absencie (kvantitatívna stránka zavinenia) rozlišujeme dva základné druhy zavinenia. V prvom rade ide o *úmyselné zavinenie* (úmysel priamy, eventuálny) a o *nedbanlivosť* (nedbanlivosť vedomá a nevedomá). Zavinenie sa buduje na kombinácii (existencii, neexistencii, resp. modifikácii) rozumovej a vôľovej zložky, resp. na stupni a na forme vôľovej zložky v prípade jeho jednotlivých druhov.

V prípade *úmyselného zavinenia* ide o prítomnosť oboch týchto zložiek, hoci podľa zákonnej formulácie nemusia byť vyjadrené priamo. Pri jednotlivých jeho formách teda je vyjadrená vedomostná, rozumová, či intelektuálna zložka a tiež zložka vôľová. Pri úmyselnom zavinení sa jednotlivé jeho formy v podstate líšia iba kvantitou a zároveň aj kvalitou vôle (v závislosti od jej stupňa - stupňovitosti a hodnoty), ktorá sa v tom ktorom prípade vyžaduje. Nedbanlivosť sa opiera tak o vedomosť, nevedomosť resp. možnosť vedomosti (intelektuálna, rozumová zložka) a určitú modifikáciu vôľovej zložky, resp. jej neexistenciu. V prípade *vedomej nedbanlivosti* sa nevyklučuje intelektuálna zložka, ale pri vôľovej zložke sa mení jej forma, na formu negatívnu (tzv. kvalitatívno-záporné vyjadrenie). V nasledujúcich častiach článku sa budem venovať podrobne jednotlivým týmto formám úmyselného zavinenia v trestnom práve.

²⁶² Porovnaj: SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Systém československého trestného práva. Základy

trestnej zodpovednosti. Prepracované a doplnené vydanie. Praha: ORAC, 2003, s. 264

KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2012, s. 41

2. Úmyselné zavinenie (ako základná forma zavinenia)

Podstatou úmyselného zavinenia z hľadiska trestno-právneho je vôľa páchatel'a, ktorá vychádza z jeho predstáv a je zameraná na trestnoprávne-relevantné skutočnosti, ktoré majú faktickú povahu a tiež na protiprávnosť činu. V prípade úmyselného zavinenia sú prítomné obe zložky zavinenia. Vedomostná (rozumová, intelektuálna) zložka sa vzťahuje na skutočnosti faktickej a právnej povahy, ktoré páchatel' vníma v čase spáchania trestného činu. Tiež sa vzťahuje na určité minulé skutočnosti, ak si ich páchatel' pamätal a v čase páchania trestného činu si ich uvedomoval. Páchatel' vedel, že mobilný telefón, ktorý je na stole patrí jeho kolegovi, alebo ak vedel, že jeho kolega má rovnakú bundu ako on a nevedel, že v čase, keď odchádzal z práce si zobral kolegovu bundu a na tento fakt prišiel až doma. V prvom prípade bola naplnená vedomostná zložka zavinenia (úmyslu), keďže páchatel' vedel, že mobil nie je jeho resp. že je jeho kolegu. V prípade druhom je vedomostná zložka zavinenia (úmyslu) vylúčená, keďže vo vzťahu k bunde páchatel' nevedel, že nie je jeho vlastná, ale že je kolegova, keďže vlastnili rovnaké. Tento prípad sa bude posudzovať podľa zásady *ignorantia facti non nocet*, ktorá je kľúčovou pre posudzovanie prípadov negatívne skutkového omylu vo vzťahu k trestnej zodpovednosti.

Vedomosť na strane páchatel'a sa zakladá na hodnotiacom úsudku (na jeho súde), na posudzovaní javov a vecí. Ide vlastne o určitý stupeň predstavy páchatel'a vo vzťahu k spôsobenému následku. Toto posúdenie, zhodnotenie môže mať povahu:²⁶³

- a.) *apodiktickú* – ide o vedomie páchatel'a, že následok jeho konania nastane s absolútnou určitosťou (ak vrah škrtí poškodeného až dovtedy, kým prestane klásť odpor a jeho telo ochabne – v tomto prípade páchatel' s určitosťou vie, že nastal následok jeho konania – smrteľný následok)
- b.) *asertorickú* – ide o jednoduchú, relatívnu a nie absolútnu istotu o spôsobenom následku (páchatel' strieľa na stanovený cieľ – na osobu A, no túto skutočne zasiahnuť nemusí, keďže osoba A sa môže uhnúť, alebo môžu nastať iné nepredvídané okolnosti)
- c.) *problematickú* – takéto hodnotenie je charakteristické neistotou páchatel'a vo vzťahu k následku jeho činu (tento môže nastať, no nemusí, čiže ide o možnosť alebo

²⁶³ KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2012, s. 287

pravdepodobnosť následku); ide o situáciu, ak páchatel' pripustí, že výstrelom zo zbrane môže zasiahnuť aj inú osobu než je tá, na ktorú namieril svoj útok.

Vôľová zložka vyjadruje trestnoprávne kladný, aktívny vzťah páchatel'a, čiže jeho zameranosť k trestnoprávne relevantnému konaniu a následku tohto konania. Vôľa sa zameriava spravidla na to, čo páchatel' v danom momente priamo sleduje. Môže sa vzťahovať aj na následky, ktoré sú trestnoprávne relevantné, no z pohľadu páchatel'a boli druhotné resp. sekundárne. To, že páchatel' určité následky považuje za hlavné a iné za vedľajšie, to ešte nevypovedá o priamom alebo o nepriamom úmysle páchatel'a. V konečnom dôsledku, vôľa páchatel'a môže byť zameraná aj na s právom súladné následky. Predpokladom tohto však musí byť, že páchatel' mal v úmysle spôsobiť trestno-právne relevantný a nie právom aprobovaný následok.

Pri úmyselnom zavinení je možné kvantitu vôle vyjadriť jej stupňom. Podľa tohto rozlišujeme jednak vôľu priamu – priame chcenie následkov a nepriame chcenie, teda uzrozenie s následkami (s tým, že vzniknú). Ide o príklad, ak páchatel' škrtí osobu, kým neprestane klásť odpor a javiť známky života, je nepochybné, že ju chce pozbaviť života. Na druhej strane, ak páchatel' strieľa na osobu s vedomím, že ju môže zastreliť a pre prípad, že by sa tak stalo (že by ju naozaj zastrelil), je s tým uzrozený, potom hovoríme o nepriamej vôli, resp. o uzrození na strane páchatel'a s tým, že sa tak môže stať.²⁶⁴

Úmyselné zavinenie predstavuje základnú formu zavinenia, ktorá sa vzhľadom na stupeň kvantitatívneho a kvalitatívneho vyjadrenia jeho vôľovej zložky delí na úmysel priamy (*dolus directus*) a úmysel nepriamy (*dolus indirectus* alebo *dolus eventualis*).

Úmysel priamy (*dolus directus*) je definovaný v § 15 písm. a) Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Tr. zák.“) a zakladá sa na tom, že páchatel' chcel (vôľa páchatel'a) svojim konaním ohroziť alebo porušiť záujem chránený trestným zákonom. Aj keď v tejto formulácii nie je priamo vyjadrená vedomostná zložka, no predpokladá sa, že ak páchatel' chcel niečo konkrétne urobiť (ohroziť alebo porušiť záujmy trestnoprávne chránené), tak automaticky aj vedel, čo chcel. Preto sa predpokladá prítomnosť aj rozumovej resp. intelektuálnej zložky, teda vedomosti páchatel'a. Pri rozumovej zložke sa môže objaviť akákoľvek z troch vyššie uvedených foriem úsudkov páchatel'a. Pri vôľovej ide iba o chcenie, ide teda o najvyšší stupeň jej kvantitatívneho vyjadrenia. Táto vôľa

²⁶⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2012, s. 287 - 288

si vyžaduje uvedenie si skutočností, ktoré sa k nej viažu. O prejavení vôle hovoríme v prípade, ak je táto zameraná na určitý cieľ (na ohrozenie alebo porušenie konkrétneho trestnoprávne chráneného záujmu). V každom prípade pri *dolus directus* sú prítomné obe zložky, hoci len jedna z nich je tu vyjadrená priamo. Z hľadiska vyvodzovania trestnej zodpovednosti neznamena priamy úmysel vyššiu formu alebo intenzitu zavinenia. V našom trestnom práve platí, že ak sa vyžaduje z hľadiska zavinenia úmysel páchatel'a, tak v tomto prípade postačuje aj úmysel nepriamy (eventuálny).

Úmysel nepriamy resp. eventuálny (*dolus indirectus* alebo *dolus eventualis*) je typický tým, že páchatel' vedel, že svojim konaním môže ohroziť alebo porušiť záujmy chránené trestným právom a pre prípad, že sa tak stane, s týmto následkom bol uzrozmeneý (§ 15 písm. b) Tr. zák.) Aj v tomto prípade sú prítomné obe zložky zavinenia – teda zložka rozumová alebo intelektuálna a tiež zložka vôľová. Intelektuálna zložka je vyjadrená tým, že páchatel' *vedel*, čím je jednoznačne vyjadrená jeho vedomosť (rozumová zložka). Vôľová zložka zastúpená formou uzrozumenia s možným následkom (že dôjde k ohrozeniu alebo porušeniu trestnoprávne chráneného záujmu). Ide teda o kvantitatívno-hodnotovo nižšie vyjadrenie vôľovej zložky oproti priamemu úmyslu. Z hľadiska kvality však stále ide kladnú hodnotu. V súvislosti s uzrozumením je zaujímavé aj to, že páchatel' vo väčšine prípadov cieľ, s ktorého vznikom je uzrozumený, nasleduje primárne, priamo. Spravidla pôjde o vedľajší, sekundárny cieľ. Napríklad páchatel' otrávi jedlo s cieľom podať ho manželke a tak ju pozbaviť života; je uzrozumený s tým, že toto jedlo môžu jesť aj jeho deti a pre prípad, že sa tak stane, je s týmto uzrozumený. Priamym (primárnym) cieľom páchatel'a bolo pozbavenie života jeho manželky. Uzrozumenie vo vzťahu k pozbaveniu života jeho detí bolo iba druhotné, sekundárne (v podobe druhotného, sekundárneho cieľ'a). Často sa tiež uvádza, že uzrozumenie sa vzťahuje na dve a viaceré eventuality v budúcom priebehu, kde aspoň jedna z nich nastane a je trestnoprávne relevantná. Na rozdiel od toho pri priamom úmysle ide o jednu možnosť (alternatívu), s ktorou páchatel' počíta. Vedomostná zložka sa v tomto prípade opiera o hodnotenie asertorické alebo o hodnotenie problematické. Vôľová zložka sa zakladá na uzrozumení.²⁶⁵ Uzrozumenie pri nepriamom úmysle vyjadruje aktívny vôľový vzťah páchatel'a k spôsobeniu následku relevantného pre trestné právo, t. j. predpokladaného v konkrétnom ustanovení Tr. zák.²⁶⁶

Ďalej je potrebné striktne odlišovať medzi pojmom *dolus indirectus* resp. úmysel

²⁶⁵ K tomu pozri aj rozhodnutie č. R 8/2011 Sb. rozh. tr.

²⁶⁶ Bližšie pozri 7 To 6/02

nepriamy a pojmom *dolus eventualis*, teda úmyslom eventuálnym. Úmysel nepriamy pokrýva zodpovednosť za následky, ktoré sú nezamýšľané, hoci môžu byť pre relevantné konanie typické. Na strane druhej úmysel eventuálny predstavuje historicky mladšiu a odlišnú koncepciu úmyslu. Táto plne zodpovedá zásade subjektívnej zodpovednosti, teda zodpovednosti za zavinenie. Podstatou tejto koncepcie úmyslu je, že umožňuje postihovať hraničné prípady úmyslu, ktoré sú zhodné so znakmi vedomia možnosti vzniku následku s vedomou nedbanlivosťou, avšak odlišné tým, že páchatel' je uzrozumený so spôsobením následku. Uzrozumenie taktiež predstavuje kladný vzťah k určitej skutočnosti, hoci predmetom vôle môže byť niečo iné. V tomto zmysle sa uzrozumenie vzťahuje k spôsobeniu následku.²⁶⁷

Rozdiel medzi oboma odvodenými formami úmyslu ako základnej formy zavinenia je teda v stupni vôľovej zložky - psychickej stránky človeka, keďže kvalitatívne vyjadrenie je stále kladné. Ako som už uviedol, ak sa na spáchanie trestného činu vyžaduje úmysel, potom postačuje aj nepriamy úmysel.²⁶⁸ Väčšinu trestných činov, pri ktorých sa vyžaduje úmyselné zavinenie, je možné spáchať oboma týmito odvodenými formami zavinenia. Pri niektorých sa napríklad vylučuje nepriamy úmysel (napr. súlož medzi príbuznými). Prirodzene, oba tieto druhy úmyselného zavinenia sú možné tak pri omisívnych, ako aj pri komisívnych trestných činoch.

Pre obe formy úmyselného zavinenia je charakteristické, že páchatel' si určitým spôsobom predstavuje následky svojho konania. Rozumová, predstavová zložka je priamo vyjadrená iba v prípade eventuálneho úmyslu. Aj keď pri úmysle priamom nie je výslovne uvedená, to neznamena, že sa nepožaduje. Ide o to, ako už bolo uvedené, že ten, kto chce vyvolať následok svojho konania, musí zároveň aj vedieť, o aký následok ide resp. musí o tom mať aj predstavu. Apodiktické hodnotenie je tak z povahy veci možné iba v prípade úmyslu priameho. S eventuálnym úmyslom sa priamo vylučuje. *Dolus directus* sa môže spájať aj so zvyšnými dvomi druhmi úsudkov (súdov). Z pohľadu zložky vôľovej však musí vždy ku konaniu páchatel'a pristúpiť jeho chcenie.

Vo vzťahu k zavineniu je zaujímavé uviesť aj pojem ľahostajnosť páchatel'a.

²⁶⁷ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Systém československého trestného práva. Základy trestnej zodpovednosti. Prepracované a doplné vydanie. Praha: ORAC, 2003, s. 280 - 281

²⁶⁸ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava:

IURA EDITION, 2010, s. 138

Ľahostajnosť vo vzťahu k spôsobenému následku má priamu súvislosť s vôľovou zložkou zavinenia. Nulitná vôľa páchatel'a resp. pravá ľahostajnosť sa nedá porovnávať s uzročením (nepravá ľahostajnosť). Vylučuje sa tak úmyselné zavinenie priame a tiež nepriame resp. eventuálne. Do úvahy prichádzala možnosť vyvodzovania zodpovednosti za nevedomú nedbanlivosť, ktorá by mohla z hľadiska svojej vôľovej zložky ešte túto nulitu absorbovať. Toto riešenie však bolo pragmatické.²⁶⁹ Naproti tomu, nepriama ľahostajnosť (slovami „bolo mi to jedno, či obeť zomrie“) sa zhoduje s uzročením ako s prejavom vôle v nižšej kvantite.²⁷⁰

V tejto súvislosti dávam do povedomia výkladové pravidlo, ktoré bolo stanovené v novom Trestnom zákonníku v Českej republike č. 40/2009 Sb. v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Tr. zák. ČR“), kde v ustanovení § 15 odst. 2 je definované, že pod uzročením sa chápe aj zmierenie sa páchatel'a s tým, že spôsobom uvedeným v Trestnom zákone môže porušiť alebo ohroziť záujmy trestnoprávne chránené. Jelínek²⁷¹ pod pravou ľahostajnosťou chápe zmierenie sa s následkom mlčky alebo spoliehanie sa, že následok nenastane z nejakej iracionálnej príčiny, ktorá sa v zmysle teórie zmierenia sa páchatel'a s naplnením znakov skutkovej podstaty podľa § 15 odst. 2 Tr. zák. ČR posudzuje ako nepriamy úmysel. Kratochvíl v súvislosti s definíciou tzv. pravej ľahostajnosti uvádza tzv. nulitnú vôľu (t.j. vedomá nedbanlivosť), ktorej kvalifikáciu považuje za neadekvátnu, pretože zvýhodňuje páchatel'a a uvádza potrebu zmeny právnej kvalifikácie na primeranú v podobe uzročenia s možným následkom. Ďalej uvádza, že práve zmierenie sa je základom pravej ľahostajnosti v trestnoprávnom zmysle a uvádza, že pravá ľahostajnosť v sebe zahŕňa minimálnu kladnú vôľu páchatel'a vo vzťahu k jeho činu, ktorá sa nachádza „pod“ uzročením t. j. v dosahu eventuálneho úmyslu, no zároveň „nad“ nechcením páchatel'a, t. j. mimo dosah vedomej nedbanlivosti.²⁷²

²⁶⁹ FENYK, J.: Základy trestní odpovědnosti podle nového trestního zákoníku České republiky. In Trestní právo č. 3/2009 a MIŘIČKA, A.: O formách trestné viny a jejich úpravě zákonné. Praha: Česká akademie

císaře F. Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902, s. 28

²⁷⁰ K tomu pozri R 41/1976 Sb. rozh. tr.

²⁷¹ JELÍNEK, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Prvé vydanie. Praha: LEGES, 2009, s. 220 - 221

²⁷² KRATOCHVÍL, V.: Smíří se české soudy s novým ustanovením § 15 ods. 2 Trestního zákoníku? In Zborník

príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie DNY PRÁVA 2009. Brno: PF MUNI, 2009, s. 937 a nasl.

Vzhľadom na uvedené zastávam názor, že vzhľadom na absenciu už spomenutého výkladového pravidla obsiahnutého v § 15 odst. 2 Tr. zák. ČR je v podmienkach Slovenskej republiky možné pri pravej ľahostajnosti vyvodzovať trestnú zodpovednosť za nedbanlivostný trestný čin vo forme vedomej nedbanlivosti s poukazom na § 15 a § 16 Tr. zák. Spojenie „zmierenie sa“ nie je možné považovať za synonymum „uzrozumenia“. Preto je potrebné zamyslieť sa nad možnosťou zavedenia takejto možnosti v rámci našej legálnej trestnoprávnej konštrukcie úmyslu, keďže nepochybne ide o krok vpred v súlade so zásadou subsidiarity trestnoprávnej represie.

V súvislosti s úmyselným spáchaním trestného činu je ešte možné uviesť úmysel s vopred uváženou pohnútkou tak, ako ju vyžaduje ustanovenie § 144 Tr. zák. v súvislosti s úkladnou vraždou. Na účely jej spáchania sa vyžaduje úmyselné zavinenie (priamy alebo nepriamy úmysel), avšak spoločne s vopred uváženou pohnútkou, čím sa tento trestný čin líši od trestného činu vraždy podľa § 145 Tr. zák. Prirodzene, vražda, ktorá je spáchaná s takouto pohnútkou je kvalifikovanejšia oproti vražde podľa § 145 Tr. zák. a teda aj je prísnejšie posudzované takéto konanie. Vopred uvážená pohnútku sa definuje ako vopred sformulované rozhodnutie usmrtiť iného, ktoré u páchatel'a pretrváva určitý čas pred samotným spáchaním tohto trestného činu.²⁷³ Ide o situáciu líšiacu sa od afektu a náhleho spáchania trestného činu. Pohnútku, ktorá pretrváva vo vedomí páchatel'a však nemusí existovať dlhú dobu, v niektorých prípadoch to môže byť pomerne krátky čas. Páchatel' si spravidla svoj čin premyslí, bude vraždu pripravovať, zaobstará si teda potrebné nástroje na spáchanie činu, na odstránenie stôp, na zahľadanie trestného činu a pod. Vo svojej podstate to znamená, že na spáchanie trestného činu vraždy podľa § 145 Tr. zák. nie je možné sa pripravovať, lebo každá takáto príprava má povahu vopred uváženej pohnútky a zakladá trestnú zodpovednosť za spáchanie trestného činu úkladnej vraždy podľa § 144 Tr. zák. S týmto tvrdením je nevyhnutné súhlasiť vždy za predpokladu, že rozhodnutie páchatel'a je čo i len čiastočne spracované rozumovou zložkou.²⁷⁴

3. Záverom

Slovenské trestné právo je budované na princípe subjektívnej trestnej zodpovednosti,

²⁷³ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 32

²⁷⁴ Tamtiež, s. 32

teda zodpovednosti za zavinenie. To v podstate znamená, že vyvodzovanie trestnej zodpovednosti je pri splnení všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu možné len vo vzťahu k takým konaniam a ich príčinným následkom, ktoré sú pokryté zavinením páchatel'a. Všeobecne platí, že zavinenie sa musí vzťahovať na všetky podstatné znaky skutkovej podstaty trestného činu v rámci základnej skutkovej podstaty a pri vyvodzovaní zodpovednosti za naplnenie prísnejšej skutkovej podstaty trestného činu aj na znaky kvalifikované. Ide teda o jeden z ústredných pojmov a jednu z ústredných kategórií trestného práva. Aj keď na prvý pohľad má silne teoretickú povahu a podstatu, praktické uplatňovanie nie je vždy úplne jednoduché a jednoznačné.

Naša trestnoprávna teória rozlišuje medzi zavinením úmyselným (priamym, nepriamym) a zavinením z nedbanlivosti (vedomá, nevedomá nedbanlivosť). Základným rozdielom, pomocou ktorého je možné tieto jednotlivé formy rozlíšiť, je prítomnosť a povaha jednotlivých zložiek, o ktoré sa opierajú a teda prítomnosť a povaha rozumovej a vôľovej zložky. Prakticky je rozlišovanie priameho a nepriameho úmyslu, či vedomej a nevedomej nedbanlivosti bezpredmetné. Slovenská trestnoprávna teória totiž vychádza z pravidla, že ak sa na spáchanie trestného činu vyžaduje úmysel, tak postačuje aj úmysel nepriamy a ak sa vyžaduje na jeho spáchanie nedbanlivosť, tak postačuje aj nedbanlivosť nevedomá. Hranica medzi konkrétnymi formami zavinenia však vonkoncom nie je (v niektorých prípadoch) jednoznačná a premieta sa tak v rámci trestnoprávnej kvalifikácie (napr. hranica medzi nepriamym úmyslom a vedomou nedbanlivosťou).

Popri slovenskej trestnoprávnej úprave úmyselného zavinenia nie je možné opomínať novú a v podstate podrobnejšiu a aj výstižnejšiu úpravu tejto formy zavinenia v českom trestnom práve. V rámci nového trestného zákona v ČR došlo totiž k rozšíreniu úmyselného zavinenia tým, že nepriamy úmysel sa definoval nie len prostredníctvom uzrozumenia (nepravá ľahostajnosť), ale aj pomocou „zmierenia sa“ so vznikom následku (pravá ľahostajnosť). Takto sa v podstate umožnilo podstatne pružnejšie reagovať na rôznorodosť aplikačnej praxe a efektívnejšie postihovať najrôznejšie prípady, s ktorými sa trestné právo stretáva. V praktickej rovine môže byť niekedy problematickejšie subsumovať konkrétne konanie pod tú – ktorú teoretickoprávnu formu úmyselného zavinenia, no takéto dôslednejšie rozlišovanie je nepochybne prínosné, nakoľko umožňuje viac vystihnúť podstatu konania páchatel'a a vzťah jeho psychickej stránky jednak ku konaniu, ako aj k ostatným znakom skutkovej podstaty trestného činu.

Zoznam použitej literatúry:

- FENYK, J.: Základy trestní odpovědnosti podle nového trestního zákonníku České republiky. In Trestní právo č. 3/2009.
- IVOR, J. et al., Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 532 s. ISBN: 978-80-8078-308-2.
- IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, ISBN 978-80-8078-308-2.
- JELÍNEK, J a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 2. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 904. 978-80-87212-49-3.
- KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C.H. BECK, 2012. 921 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
- Kratochvíl, V.: Smíří se české soudy s novým ustanovením § 15 ods. 2 Trestního zákonníku? In Zborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference DNY PRÁVA 2009. Brno: PF MUNI, 2009
- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. 2. Vyd. Praha: ORAC, Lexis Nexis, 2003.

JUDr. Juraj Tittl

Interný doktorand PEVŠ

Kontakt: tittl.juraj@gmail.com

Trestná zodpovednosť právnických osôb v Slovenskej republike

Ladislav Vlachovič

Abstrakt

Trestná zodpovednosť právnických osôb je inštitútom, ktorý rezonuje v našej krajine od roku 2004. V súčasnosti je pripravovaný návrh osobitného zákona, ktorým sa má do nášho právneho poriadku zaviesť model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Dôjde teda k zmene terajšieho stavu, ktorý je obsiahnutý v Trestnom zákone v podobe modelu nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Kľúčové slová

individuálna trestná zodpovednosť, kolektívna trestná zodpovednosť, právnická osoba, trestná zodpovednosť právnických osôb, sankcie, analýza, budúcnosť

Abstract

Criminal liability of legal entities is an institute that resonates in our country since 2004. Currently is preparing a particular act, which implements to our legal system the model of direct criminal liability of legal persons. With this act will change the current situation, which is part of the Criminal Code as a model of indirect criminal liability of legal entities.

Key words

Individual criminal liability, collective criminal liability, legal entity, criminal liability of legal entities, sanctions, analysis, future

Trestná zodpovednosť právnických osôb je inštitútom, ktorý má v krajinách sveta svoje miesto. Je však potrebné považovať tento inštitút za pomerne novodobý a to predovšetkým v kontinentálnom type právnej kultúry. Počiatky tejto teórie siahajú už do čias rímskeho práva, pričom rímske právo odmietalo sankcionovanie právnických osôb. Dôvodom odmietavého prístupu, ktorý pretrvával stáročia bolo, že právnická osoba je osobou umelou a nedisponuje vôľovou zložkou potrebnou na naplnenie objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu. Postupne však narastala potreba sankcionovať aj právnické osoby za protiprávnu činnosť, ktorej sa dopúšťali. Dôvodom vzniku a presadzovania tejto teórie bola skutočnosť, že bolo veľmi náročné až nereálne vyvodit' zodpovednosť voči fyzickej osobe,

ktorá v rámci právnickej osoby pôsobila. Postupne sa teda presadzoval prístup potreby vytvorenia možnosti sankcionovať aj právnickú osobu za jej protiprávne konanie.

Počiatky teórie ako aj praktických skúsenosti s aplikáciou tejto teórie siahajú do Anglicka. Avšak počiatkové teórie zo 16. stor. boli aj v tomto type právnej kultúry odmietané. „Počiatkové teórie boli odmietané z jednoduchého dôvodu, ktorý zodpovedal vtedajšiemu učeniu, a to, že trestná zodpovednosť sa vzťahuje len na fyzické osoby a teda právnické osoby nemôžu byť zodpovedné za konanie jednotlivcov.“²⁷⁵ Práve systém common law položil právny základ pre rozvoj tejto teórie, ktorá sa postupne presadzovala nie len v krajinách uplatňujúcich systém common law ale aj v krajinách s kontinentálnym typom právnej kultúry.

Počiatky presadzovania tejto teórie na európskom kontinente siahajú do 20. storočia. Počiatkové teoretické základy tejto problematiky zo systému common law boli postupne v kontinentálnej Európe modifikované a došlo tak k viacerým možnostiam ako právnickú osobu sankcionovať. V súčasnosti právna teória rozoznáva niekoľko prístupov sankcionovania právnických osôb. Z troch modelov, ktoré rozoznávame sú dva modely trestnoprávneho charakteru a jeden model je postavený na báze správneho práva.

Konkrétne sa jedná o:

- a) „Pravá trestná zodpovednosť právnických osôb – Pri pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb je trestná úprava zodpovednosti obsiahnutá buď v trestnom zákone (Francúzsko, Holandsko, Dánsko, Fínsko a iné štáty), alebo vo zvláštnych zákonoch o trestnej zodpovednosti právnických osôb (Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Rakúsko a iné štáty). Právnickým osobám sú ukladané trestné sankcie v trestnom konaní. Konkrétna úprava sa pochopiteľne líši, pokiaľ ide o vymedzenie okruhu právnických osôb podliehajúcich trestnoprávnej sankcii, rozsah ich kriminalizácie, možnosti sankcionovania ako aj zvláštnosti konania proti nim.
- b) Nepravá trestná zodpovednosť právnických osôb – Pri nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb právna úprava umožňuje právnickým osobám uložiť trestnoprávne sankcie, presnejšie povedané kvázitrestnoprávne sankcie, a to aj napriek tomu, že trestná zodpovednosť právnických osôb nie je v trestnom zákone výslovne upravená. Tieto sankcie sa taktiež nenazývajú trestami. Ako príklad býva uvádzaná španielska právna úprava.

²⁷⁵ MEDELSKÝ, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 88

- c) Iný spôsob regulácie protiprávnej činnosti právnickými osobami, ktoré spĺňajú kritéria, aby právnickým osobám boli ukladané „účinné, primerané a odstrašujúce sankcie“ v zmysle medzinárodných záväzkov a odporúčaní. Takýmto spôsobom môže byť administratívnoprávne riešenie trestania právnických osôb. Príkladom môže byť nemecká právna úprava.“²⁷⁶

Čiastočne odlišné rozdelenie ponúka Šámal:

„Pokiaľ sa budeme zaoberať vnútroštátnym právom rôznych krajín, stretneme sa takmer vždy s určitým druhom zodpovednosti v súvislosti so zločinom či deliktom vzťahujúcim sa na právnickú osobu, a to zodpovednosťou, ktorú bude možné označiť ako „trestnú“, aj keď dôsledky vyplývajúce z takejto zodpovednosti sa budú značne odlišovať:

- a) V niektorých štátoch sú používané priame trestné sankcie voči právnickým osobám, bez toho, aby bolo podmieňované trestným stíhaním fyzickej osoby – páchatel'a (napr. Holandsko, Francúzsko, Portugalsko, atď.),
- b) v iných štátoch síce neexistuje trestná zodpovednosť právnických osôb a trestne zodpovedné sú len fyzické osoby, ktoré konajú v mene právnickej osoby (napr. obchodná spoločnosť), ale právnickým osobám je možné uložiť určité trestné opatrenia, ktorých povaha je dosť pochybná (napr. v Španielsku je možné od roku 1995 uložiť opatrenia vo forme tzv. vedľajších dôsledkov trestného činu, ktoré môžu byť uložené taktiež právnickým osobám, ak došlo k odsúdeniu fyzickej osoby v nadväznosti na čl. 31 španielskeho trestného zákonníka, zabavenie výnosov zo zločinov, dočasné alebo trvalé uzatvorenie podniku alebo ich zložiek, likvidácia alebo rozpustenie spoločnosti, združenia alebo nadácie, dočasný alebo definitívny zákaz prevádzkovania obchodov alebo vyvíjanie iných činností, ktoré viedli k spáchaniu trestného činu, súdna kontrola správy spoločnosti, podniku, združenia alebo nadácie v záujme zachovania práv zamestnancov alebo veriteľov,
- c) v ďalších štátoch sa u právnickej osoby počíta len so subsidiárnou civilnou alebo správnu zodpovednosťou (napr. vo forme finančnej pokuty či konfiškácie majetku), aspoň pokiaľ sa jedná o hospodárske dôsledky trestného činu (napr. Taliansko, SRN, atď.)“²⁷⁷

²⁷⁶ JELÍNEK., J.2007. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha:Linde, 2007.s. 22

²⁷⁷ ŠÁMAL, P.2003. *Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice*, In KRATOCVÍL, V., Löff, M. (eds.): *Hospodářské trestní právo a trestní*

Ako som už uviedol teória ponúka riešenie problematiky sankcionovania právnických osôb v troch rovinách. prvé dve sú trestnoprávne a jedna je administratívnoprávna. Najzásadnejším rozdielom medzi jednotlivými modelmi je, že prvý model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb zavádza kolektívnu zodpovednosť, resp. tzv. súbežnú trestnú zodpovednosť osoby fyzickej a právnickej. Tento model zároveň umožňuje sankcionovanie právnických osôb v duchu trestnoprávných sankcií. druhý trestnoprávny model, tzv. nepravvej trestnej zodpovednosti právnických osôb nezavádza kolektívnu zodpovednosť. Zostáva zachovaná teda individuálna trestná zodpovednosť fyzickej osoby, avšak tento model umožňuje sankcionovať právnickú osobu a to prostredníctvom kvázitrestnoprávných sankcií. Napokon tretí model, administratívnoprávny ponúka sankcionovanie právnickej osoby v zmysle noriem správneho práva a teda aj prostredníctvom správnych sankcií. Všetky tri predstavené modely zodpovedajú medzinárodným požiadavkám, ktoré sú zakotvené v medzinárodných dokumentoch, ktoré si predstavíme.

Dôležitosť tejto problematiky dokazuje aj množstvo právnych dokumentov, ktoré sú výsledkom normotvornej činnosti niektorých celosvetovo pôsobiacich medzinárodných organizácií. Väčšina týchto dokumentov má odporúčací charakter ale je pre ne charakteristické, že majú politickú a morálnu silu. Takýchto dokumentov je približne 50. Spomenieme len niektoré:

- Dohovor o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách prijatý v roku 1997 z dielne OECD a implementovaný Slovenskou republikou v roku 1999, a to konkrétne uverejnením v Z.z. pod č. 318/1999 Z.z. Dohovor o potláčaní financovania terorizmu z roku 1999 implementovaný v Z.z. pod č.593/2002 Z.z
- Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu z roku 200 a implementovaný v Z.z. pod č.621/2003 Z.z
- Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávani, zhabani a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti prijatý v roku 1990 a implementovaný do Z.z. pod č.109/2002 Z.z.
- Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávani, zaistení a konfiškovaní ziskov z trestnej činnosti a o financovaní terorizmu z roku 2005 a implementovaný do Z.z. pod č. 91/2009 Z.z.

- Trestnoprávny dohovor o korupcii z roku 1999 implementovaný Slovenskou republikou pod č.375/2002 Z.z.
- Dohovor o počítačovej kriminalite z roku 2001 implementovaný do Z.z. pod č. 137/2008. Dohovor apeluje na zavedenie zodpovednosti právnických osôb a upravuje konkrétne inštitúty ako súbežnú zodpovednosť fyzickej a právnickej osoby a pod.
- Druhý protokol vyhotovený na základe článku K.3 Zmluvy o Európskej únii k Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z roku 1997.
- Rámcové rozhodnutie Rady 2002/568/SVV z roku 2003 o boji proti korupcii v súkromnom sektore.

„Výpočet medzinárodných dokumentov upravuje zavedenie zodpovednosti právnických osôb vzhľadom na špecifické oblasti (životné prostredie, ochrana spotrebiteľa, korupcia, finančné záujmy, a pod.). Zo všeobecného hľadiska sa však jedná o zavedenie tohto druhu zodpovednosti za akékoľvek protiprávne konanie právnickej osoby, ktorým ohrozí zákonom chránené záujmy.“²⁷⁸ Z týchto dokumentov plynú záväzky aj pre Slovenskú republiku. Musela teda pristúpiť k sankcionovaniu právnických osôb. Cesta k akceptácii teórie trestnej zodpovednosti právnických osôb bola v podmienkach Slovenskej republiky dlhá. Správnejšie povedané, táto cesta ešte nebola ukončená. Počiatky akceptácie tohto inštitútu siahajú do roku 2004, kedy sa pracovalo na rekodifikácii trestných kódexov. Slovenská republika však nemusela ísť trestnoprávnou cestou. Mohla si vybrať model, ktorého základom je správne právo a jeho administratívnoprávne sankcie. Predkladateľ zhodnotil výber trestnoprávneho riešenia potrebou plnenia medzinárodnoprávných záväzkov, ktoré sú vyjadrené v štyroch dokumentoch. Konkrétne:

Konkrétne sa jednalo o:

- Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávani, zhabani a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti prijatý v roku 1990,
- Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávani, zaistení a konfiškovaní ziskov z trestnej činnosti a o financovaní terorizmu z roku 2005,
- Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24.februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie,

²⁷⁸ MEDELSKÝ, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 91

- Rámcové rozhodnutie Rady 2006/783/SVV zo 6.októbra 2006 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškáciu.

Predstavené dokumenty vyžadovali uznávanie trestnoprávných rozhodnutí orgánov iných štátov, ktoré boli zmluvnými stranami daných medzinárodných dokumentov.

Prvý návrh teda vychádzal z trestnoprávneho riešenia a preferoval model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý som v úvode príspevku bližšie vymedzil. Návrh bol postavený na tzv. identifikačnej teórii a počítal s pomerne širokým sankčným aparátom:

„(1) Za spáchaný trestný čin môže súd uložiť právnickej osobe len tieto tresty

a) peňažný trest,

b) trest zrušenia právnickej osoby,

c) trest prepadnutia majetku,

d) trest prepadnutia veci,

e) trest zákazu vymedzenej činnosti,

f) trest zákazu alebo obmedzenia prijímať verejné dotácie alebo subvencie, alebo

g) trest zákazu účasti vo verejnom obstarávaní.“²⁷⁹

V rámci § 124 ods. 2 boli taktiež vymedzené ochranné opatrenia, ktorými boli:

a) „zhabanie veci,

b) súdny dohľad nad činnosťou právnickej osoby.“²⁸⁰

Návrh bol však odmietnutý a k prijatiu tejto teórie nedošlo.

V roku 2005 nasledoval druhý pokus, ktorý bol však taktiež neúspešný. Návrh z roku 2005 bol takmer identický. Ustanovenia týkajúce sa sankcií ostali nezmenené. Najzásadnejšou zmenou bola zmena týkajúca sa rozsahu kriminalizácie. Nový návrh ponúkal výpočet konkrétnych trestných činov, ktoré boli rozdelené do dvanástich bodov podľa XII. hláv osobitnej časti Trestného zákona. Ako som spomenul návrh nebol prijatý.

V roku 2006 bol predložený ďalší pokus, konkrétne to boli dva pokusy. Jeden návrh pochádzal z iniciatívy koalície a druhý návrh bol z podnetu opozičného poslanca Daniela Lipšica. Je potrebné poznamenať, že návrhy boli identické a taktiež počítali s modelom pravej

²⁷⁹ § 124 ods. 1 návrhu Trestného zákona 2004

²⁸⁰ § 124 ods. 2 návrhu Trestného zákona, 2004

trestnej zodpovednosti právnických osôb. Návrh ponúkal výpočet trestných činov a čiastočná zmena sa dotkla aj sankčného aparátu, ktorý pozostával tak z trestov ako aj ochranných opatrení:

Tresty:

- a) peňažný trest,
- b) trest zrušenia právnickej osoby,
- c) trest prepadnutia majetku,
- d) trest prepadnutia veci,
- e) trest zákazu vymedzenej činnosti,
- f) trest zákazu alebo obmedzenia prijímať verejné dotácie alebo subvencie,
- g) trest zákazu účasti vo verejnom obstarávaní,
- h) trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku.

Ochranné opatrenia

- a) zhabanie veci,
- b) súdny dohľad nad činnosťou právnickej osoby. (§ 8 návrhu zákona)

Pribudol teda nový trest v podobe trestu zverejnenia odsudzujúceho rozsudku. Ani jeden z návrhov však nenašiel podporu u predstaviteľov zákonodarného zboru a teda nedošlo k zavedeniu trestnoprávneho postihovania právnických osôb.

V roku 2008 bol predstavený ďalší pokus. Týmto návrhom došlo k najzásadnejšej zmene. Nový návrh priniesol zmenu celej koncepcie. Z modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb sa prešlo na model nepravej a došlo teda k zásadnej zmene ponímania tejto problematiky. Navrhovalo sa zachovať individuálnu zodpovednosť, nevytvárať teda kolektívnu zodpovednosť právnických osôb. Zároveň návrh pristúpil k zavedeniu tzv. kvizitrestnoprávných sankcií, ktoré mali podobu ochranných opatrení. Boli to následovné ochranné opatrenia:

- a) zhabanie peňažnej čiastky,
- b) zhabanie majetku.

Kým prvé ochranné opatrenie boli fakultatívnej povahy, tak druhé bolo obligatórnej. Znamená to, že ak nastali skutočnosti predpokladané v Trestnom zákone súd bol povinný

ochranné opatrenie zhabania majetku uložiť. Návrh však nenašiel dostatočnú podporu a teda ani v tomto prípade nedošlo k zavedeniu sankcionovania právnických osôb do nášho právneho poriadku.

Nasledoval rok 2010, kedy po šesťročnom úsilí došlo k prijatiu novely Trestného zákona, konkrétne to bol zákon č. 224/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Novela priniesla a zaviedla do nášho právneho poriadku trestnú zodpovednosť právnických osôb, ktorá bola postavená na nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Nová úprava kopírovala návrh z roku 2010. Boli to teda opäť dve ochranné opatrenia, ktoré bolo možné právnickým osobám v dôsledku protiprávnej činnosti uložiť.

K ochranným opatreniam, ktoré je možné uložiť právnickým osobám aj dnes TZ zákon v § 83a a § 83b zaradujeme:

- a) zhabanie peňažnej čiastky,
- b) zhabanie majetku.

Tak ako som už predstavil a v tomto prípade prvé ochranné opatrenie malo fakultatívnu povahu a druhé obligatórnu povahu.

Ochranné opatrenie zhabania peňažnej čiastky bol súd oprávnený uložiť:

„ak bol spáchaný trestný čin, hoci aj v štádiu pokusu, alebo ak došlo k účasti na trestnom čine v súvislosti

- a) s výkonom oprávnenia zastupovať túto právnickú osobu,
- b) s výkonom oprávnenia prijímať rozhodnutia v mene tejto právnickej osoby,
- c) s výkonom oprávnenia vykonávať kontrolu v rámci tejto právnickej osoby, alebo
- d) so zanedbaním dohľadu alebo náležitej starostlivosti v tejto právnickej osobe.“ (§ 83a)

Súd mohol uložiť zhabanie peňažnej čiastky v rozmedzí od 800 eur do 1 660 000 eur. Súd pri rozhodovaní o výške peňažnej čiastky prihliada na všetky okolnosti protiprávneho konania právnickej osoby. V prípade oboch ochranných opatrení Trestný zákon vymedzuje okruh subjektov, ktorým ochranné opatrenia nemohli byť uložené. Taktiež v oboch prípadoch Trestný zákon počíta s prechodom povinnosti na nástupcu právnickej osoby. V prípade splynutia, zlúčenia alebo rozdelenia prechádza povinnosť vyplývajúca z niektorého

z ochranných opatrení na nástupníčku spoločnosť. Vymožená peňažná čiastka pripadá štátu, resp. inému subjektu ak to požadovala medzinárodná zmluva.

Ochranné opatrenie zhabanie majetku je teda opatrením obligatórnym. Súd ho uloží ak nastanú zákonom predvídané okolnosti. Súd uloží ochranné opatrenie zhabania majetku:

„ak bol spáchaný trestný čin, hoci aj v štádiu pokusu, alebo ak došlo k účasti na trestnom čine uvedenom v [§ 58 ods. 2 alebo 3](#), a ak právnická osoba nadobudla majetok alebo jeho časť trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti, v súvislosti

- a) s výkonom oprávnenia zastupovať túto právnickú osobu,
- b) s výkonom oprávnenia prijímať rozhodnutia v mene tejto právnickej osoby,
- c) s výkonom oprávnenia vykonávať kontrolu v rámci tejto právnickej osoby, alebo
- d) so zanedbaním dohľadu alebo náležitej starostlivosti v tejto právnickej osobe.“ (§ 83b)

Trestný zákon teda jasne vymedzuje ku spáchaniu ktorého trestného činu musí dôjsť, aby bolo uložené ochranné opatrenie zhabania majetku. Súd zároveň môže upustiť od uloženia tohto obligatórneho ochranného opatrenia a to v prípade ak to vyžadujú dôležitý verejný záujem. Takýmto záujmom by mohla byť ochrana veľkého počtu zamestnancov, ktorý by uložením ochranného opatrenia právnickej osobe mohli prísť o prácu. Právnická osoba však nebude beztrestná. Ak by došlo k aplikácii tohto konkrétneho ustanovenia (§ 83b ods. 3) súd pristúpi k uloženiu ochranného opatrenia zhabania peňažnej čiastky. Zhabaný majetok pripadá štátu, resp. inej krajine ak to vyplýva z medzinárodnej zmluvy.

Najzávažnejším nedostatkom tejto úpravy je, že od septembra 2010, kedy nadobudla účinnosť nebola táto úprava v podobe modelu nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb aplikovaná. Slovenská republika si splnila svoje medzinárodné záväzky, avšak načo nám je úprava, ktorá nemôže byť v praxi aplikovaná pre množstvo nedostatkov. Práve to je dôvod, pre ktorý tvrdím, že história trestnej zodpovednosti právnických osôb ešte nebola zavŕšená. Proces zmeny je očakávaný v blízkej budúcnosti. Paradoxne sa však vrátíme k modelom z roku 2004, 2005 a 2008, kedy sa navrhovalo prijať model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Súčasná pripravovaná úprava ponúka pomerne široký sankčný aparát. Konkrétne:

- a) trest zrušenia právnickej osoby,
- b) trest prepadnutia majetku,

- c) trest prepadnutia veci,
- d) peňažný trest,
- e) trest zákazu činnosti,
- f) trest zákazu alebo obmedzenia prijímať verejné dotácie alebo subvencie,
- g) trest zákazu účasti na verejnom obstarávaní,
- h) trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku.

K ochranným opatreniam, ktoré môžu byť právnickej osobe uložené návrh zaraďuje súdny dohľad nad činnosťou právnickej osoby a zhabanie veci.

Návrh počíta so zavedením tzv. súbežnej trestnej zodpovednosti osoby fyzickej a osoby právnickej. Návrh prichádza s očakávaním, že bude kompetentnými orgánmi v praxi aplikovaný a že dôjde k sankcionovaniu tých právnických osôb, ktoré sa dopustia protiprávnej činnosti.

Záver

Príspevok ponúka stručný prehľad históriou trestnej zodpovednosti právnických osôb. História trestnej zodpovednosti právnických osôb sa v podmienkach našej krajiny začína v roku 2004 a v súčasnosti v roku 2014 očakávame zavŕšenie, ktoré má mať podobu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Nový návrh prinesie so sebou zavedenie kolektívnej zodpovednosti, ktorá bude fungovať popri individuálnej trestnej zodpovednosti osoby fyzickej.

Osobne sa domnievam, že história trestnej zodpovednosti právnických osôb bude v našej krajine zavŕšená až momentom právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku. Ubehlo už desať rokov od prvého návrhu. Myslím si, že trestné právo by malo zakročiť a je vhodným nástrojom sankcionovania právnických osôb v našej krajine.

JUDr. Ing. Ladislav Vlachovič

doktorand

Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatura

Jelínek, J. 2007. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007. s. 270. ISBN 978-80-7201-683-9

Medelský, J.: Vývoj trestnej zodpovednosti právnických osôb, IN: Trestněprávní revue, 13. ročník, 4/2014, C.H.Beck, Praha, s. 87 – 91, ISSN 1213-5313

Šámal, P. 2003. *Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice*, In KRATOCVÍL, V., Löff, M. (eds.): *Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob*. In *Acta Universitatis Brunensis-Iuridica*. č. 272 Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 148-182

zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

zákon č. 224/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Návrh Trestného zákona z roku 2004

**Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva**

**Paneurópske právnické dni
2. elektronická konferencia
26. - 30. máj 2014
Paneurópska vysoká škola, Bratislava**

Aktuálne otázky trestnej zodpovednosti
zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Editori:

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
JUDr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová
JUDr. Marcela Tóthová, PhD.

Vydal: Eurokódex, s.r.o., Martina Rázusa 23 A, 010 01 Žilina
v spolupráci s Paneurópskou vysokou školou

1. vydanie, 2014

Zodpovedný redaktor: Helena Bežová

Grafická úprava a tlač: VASELOGO s. r. o., Pod Skalkou 2, Trenčín 911 01

Rozsah: 170 strán
Náklad: 50 ks
Formát: 1 CD-ROM
Nepredajné.

ISBN 978-80-8155-034-8
EAN 9788081550348